GÜRCÜCEYE GEÇEN TÜRKÇE KELİMELER ÜZERİNE GÜRCİSTAN'DA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Manana BAKHUTASHVİLİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2016

GÜRCÜCEYE GEÇEN TÜRKÇE KELİMELER ÜZERİNE GÜRCİSTAN'DA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Manana BAKHUTASHVİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hülya PİLANCI

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Temmuz, 2016

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Manana BAKHUTASHVİLİ'nin "Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine Gürcistan'da Yapılan Çalışmalar" başlıklı tezi **11 Ağustos 2016** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

		İmza
Üye (Tez Danışmanı)	**: Doç.Dr.Hülya PİLANCI**	.....
Üye	**: Doç.Dr.Selahittin TOLKUN**	.....
Üye	**: Yrd.Doç.Dr.Dilek ERENOĞLU ATAİZİ**	.....

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

GÜRCÜCEYE GEÇEN TÜRKÇE KELİMELER ÜZERİNE GÜRCİSTAN'DA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Manana BAKHUTASHVİLİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2016

Danışman: Doç. Dr. Hülya PİLANCI

Dil, kültürün en güçlü aynı zamanda en değişken ögesidir. Her ulusun tarihi, maddi ve manevi kültürü, dili diğer uluslarla temas ederek gelişmektedir.

Kaynaklara göre, Gürcistan-Türkiye arasındaki ilk ilişkiler IV-XXI. yüzyıllar arasına dayanmaktadır. Kaynaklar Gürcülerin, Kuzey Kafkasya'da yaşayan Türk kökenli Hunlar, Hazarlar ve Kıpçaklar'la sıkı bağlantıları olduğunu göstermektedir. Zaman içinde Gürcüceye farklı alanlarda çok sayıda Türkçe kelime girmiştir. Her iki dilin birbirinden çok farklı bir yapısı ve işleme sistemi vardır. Bu nedenle Türkçeden geçen kelimeler de Gürcücenin ses yapısına uymuş, anlamsal değişikliklere uğramış, anlam genişlemeleri ya da daralmaları ortaya çıkmıştır. Gürcü dilbilimcilere göre Gürcüceye başka dillerden geçen kelimeler; anlamsal özlerine, kullanım alanlarına, Gürcüce dilsel alışkanlıklara göre ve Gürcü realiteye uygun olarak değişmektedir.

Bu çalışma Gürcüce ile Türkçe arasında tarihî, sosyal, ekonomik, siyasal ve edebî ilişkilerle gelişen dilsel alış verişin bir sonucu olan "Gürcücedeki Türkçe kelimeler ve bu konuda yapılan çalışmalar"ı kapsamaktadır. Amacımız, Gürcüceye geçen Türkçe kelimeleri sadece liste olarak vermek değil; bu kelimeler üzerinde Gürcistan'da yapılan çalışmaları da incelemektir. Bugüne kadar Gürcistan'da "Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler" konusunda yapılmış olan tüm çalışmalar; amacına, yöntemine ve kapsamına göre incelenecektir. Böylelikle Türkçe-Gürcüce konusunda çok az sayıda bulunan Türkçe yazılmış kaynaklara bir katkı sağlanması umut edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe – Gürcüce ilişkiler, dilsel alış veriş, onomatik, toponimi.

Abstract

CONDUCTED STUDIES ON TURKISH WORDS IN GORGIAN

Manana BAKHUTASHVILI

Department of Turkish Language and Literature

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, July 2016

Adviser: Assoc.Prof. Dr. Hülya PİLANCI

Language is the most powerful but also the most variable element of culture. Each nation's history, material and spiritual culture, language is developing into contact with other nations.

According to sources, the first relations between Georgia and Turkey are based on IV-XXI centuries. Resources shows that Georgian nation had close relations with Turkish tribes, like Huns, Khazars and Kivchags, who was living in the north Caucasia. In time to Georgian language, to the different areas has entered many Turkish words. Both languages have very different structure and processing system. Therefore, words from the Turkish have complied with the sound structure of the Georgian, these word suffered semantic changes, expansions or contraction of meaning has emerged. According to Georgian linguists, the word from different languages passing to Georgian varies; according to the semantic essence, space of the use, Georgian linguistic habits and according to the Georgian reality.

This study, with historical, social, economic, political and literary relations, developing linguistic exchanges between Georgian and Turkish includes result "Conducted Studies on Turkish Words in Georgian''. Our purpose is not only making vocabulary from Turkish to Georgian, as a list of words but the purpose is to examine the conducted studies in on Turkish words in Georgian. Until today in Georgia, all studies, that have been made about "The Turkish Words entered to Georgian Language''; will be examined according to the purpose, extent and method. Thereby it is hoped, that a small number of Turkish resources which were written about Georgian-Turkish will be contributed.

Keywords: relations between Georgia and Turkey, linguistic exchanges, onomastic, toponimy.

11/08/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez /proje çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Her hangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Manana BAKHUTASHVİLİ

M. Bakhut

Önsöz

Bu çalışma Gürcüce ile Türkçe arasında tarihî, sosyal, ekonomik, siyasal ve edebî ilişkilerle gelişen dilsel alış verişin bir sonucu olan ''Gürcücedeki Türkçe kelimeler ve bu konuda yapılan çalışmalar''ı kapsamaktadır. Tarihî süreçte Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler çeşitli çalışmalara konu olmuştur. XVII. yüzyıldan bu yana Gürcüce çeşitli kitaplar ve makaleler yazıldığı, üniversitelerde tezler hazırlandığı bilinmektedir.

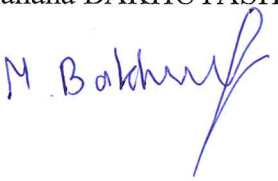
Gürcistan'da Türkoloji konusunda çok fazla çalışma vardır, ancak bu çalışmalar Türkiye'de tanınmamaktadır. Bu konuda bilimsel bir çalışma yapılamamıştır. Bu çalışma, Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler konusunda ilk kapsamlı Türkçe kaynak olacaktır.

Çalışmada Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler hakkında kitaplar, makaleler ve tezler ele alınmıştır. Tezin sonunda ise Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler bir sözlük şekilinde verilmiştir.

Tezin hazırlanma süresinde göstermiş olduğu hassasiyet ve ilginin yanında kıymetli vaktini, bilgisini ve sabrını esirgemeyen hocam Sayın Doç. Dr. Hülya PİLANCI'ye teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Eskişehir, 2016

Manana BAKHUTASHVİLİ

Özgeçmiş

Manana Bakhutashvili

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Yüksek Lisans 2013 Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Lisans 2007 Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kutaisi, Gürcistan

Lise 1994 Humanitarian Lisesi, Kutaisi, Gürcistan

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri/yılı: 14.10.1987/Kutaisi, Gürcistan **Cinsiyet:** Kadın **Yabancı Dil:** Türkçe, İngilizce

İçindekiler

Sayfa

Jüri ve Enstitü Onayı..... ii

Öz..... iii

Abstract..... iv

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi..... v

Önsöz..... vi

Özgeçmiş..... vii

Tablolar Listesi..... xii

Kısaltmalar Listesi..... xiii

1. Giriş..... 1

1.1. Konunun Önemi..... 1

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi..... 3

1.3. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı..... 3

1.4. Araştırmanın Yöntemi..... 3

1.5. Araştırmanın Önemi..... 4

1.6. Kaynak ve Literatür İncelemesi..... 4

2. Türkiye Gürcistan İlişkileri..... 6

3. Gürcistan Türkolojisi..... 12

4. Türkçeye Geçen Gürcüce Kelimeler Üzerine Gürcistan'da Yapılan Çalışmalar..... 14

4.1. Türk Dillerinde Toplu (kolektif) İşe Dair Bir Gürcüce Terim Hakkında..... 14

4.2. Türk Ağızlarındaki Bazı Gürcüce Kelimeler Hakkında..... 15

4.3. Doğu Anadolu Ağızları'ndaki Gürcüce İki Kelime Hakkında..... 17

4.4. Türk Ağızlarındaki Gürcüce Kelimeler..... 18

4.5. Artvin, Şavşat, Artanuc, Ardahan Ağızlarında Gürcüce Alt Tabaka Kelime Hazinesi..... 19

4.6. Azerice ve Türkçenin Tarihini Öğrenmek için Gürcüce Alt Tabaka Kelimelerin Araştırılması..... 20

4.7. Kuzey-Doğu Anadolu Türk Ağızlarındaki Gürcüce Kelimeler (Kars, Erzurum, Çoruh, Ordu, Trabzon, Rize ve Çevreleri)..... 21
4.8. Anadolu Ağızlarındaki Gürcüce Kelimeler..... 22
4.9. Artvin Ağzındaki Gürcüce Kelimeler..... 24
4.10. Türkçeye Geçen Gürcüce Kelimeler..... 26
5. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine Gürcistan'da Yapılan Çalışmalar..... 35
5.1. Kitaplar..... 35
5.1.1. Leksikoni Kartuli (Gürcüce Sözlük)..... 35
5.1.2. Şifa Kitabı (XIII. Yüzyılda Gürcistan'da Hekimlik)..... 36
5.1.3. Gürcücenin Achara Ağzı ve Kelime Hazinesi..... 38
5.1.4. Guria ve Achara Ağızlarında Doğu Dillerine Ait Kelimeler..... 39
5.1.5. Kartvel Adları Hazinesinde Türkizmler..... 43
5.2. Tezler..... 46
5.2.1. Orta Çağ Gürcüce Eserlerinde Türkçe Alıntı Kelimeler..... 46
5.2.2. Türkiye'de Yaşayan ''Çveneburebi''nin Konuşmasında Türkçe Kelimeler (Sesbilgisel ve Biçimbilimsel Analiz)..... 48
5.2.3. Orta Asya'dan Gürcistan'nın İaneti Köyüne Geri Dönenlerin Türkçe Konuşma Dili Özellikleri..... 50
5.2.4. Gürcücenin Güney Lehçesinde Türkçe Kelimeler..... 52
5.2.5. Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''deki (Gürcüce Sözlüğü) Arapça Kelimeler..... 54
5.3. Makaleler..... 58
5.3.1 Tsalka Bölgesindeki Türkçe Konuşma Dilinin Bazı Özellikleri Hakkında..... 58
5.3.2. Sulkan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''deki (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe Anlamlar Hakkında..... 59
5.3.3. Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''ndeki Türkçe Kelimeler Hakkında..... 61
5.3.4. Kraliçe Tamar'ın Tarihçesi Eserindeki İki Terimin Anlamları Hakkında..... 63
5.3.5. Gürcücedeki Türkçe Alıntı Kelimeler..... 64

5.3.6. Gürcücedeki Türkçe Antroponimler..... 64
5.3.7. Gürcücenin Meskheti Ağzında Türkçeden Alıntı Kelimeler..... 66
5.3.8. "Bağana" Kelimesi Hakkında..... 66
5.3.9. XI-XII. Yüzyıllarda Gürcistan ve Türk Dünyası..... 67
5.3.10. Gürcücenin Meskheti Ağzında Alıntı Kelimelerin Köklerinden Oluşturulmuş Yeni Fiiller..... 68
5.3.11. ''Taiçi'' Kelimesi hakkında Bir Not..... 69
5.3.12. XVI-XVIII. Yüzyıl Gürcüce Eserlerde Geçen Sosyal ve Ekonomik Alanlara Ait Türkçe Terimler..... 70
5.3.13. Gürcüce Edebî Dilde Türkçeden Alıntı Kelimeler..... 71
5.3.14. Gürcüce Masallarda Doğu Dillerine Ait Kelimeler..... 73
5.3.15. Zaza Panaskerteli'nin ''Karabadini'' Adlı Eserine Göre Bazı Bitki Kelimeleri Hakkında..... 74
5.3.16. ''Yadiğar Daudı''daki Bazı Türkçe Bitki Terimleri Hakkında..... 75
5.3.17. Gürcücedeki Türkçeden Alınan Patronymlerin Yapı ve Anlamları Hakkında..... 76
5.3.18. Doğu Dillerine Ait Kelimelerin Tarihî..... 77
5.3.19. Yetim Gürci'nin Şiirlerinde Kentsel Terimler..... 78
5.3.20. ''Yadığar Daudı''da Türçeden Alınan Birkaç Kelime Hakkında..... 79
5.3.21. Gürcücedeki Türkçe Alıntı Kelimeler Hakkında..... 79
5.3.22. Gürcücenin Tuşeti Ağzındaki Türkçeden Alıntı Kelimeler..... 82
5.3.23. ''Yadığar Daudı''da Geçen Türkçe Birkaç Kelime Hakkında..... 83
5.3.24. Gürcücedeki Bir Kaç Türkçe Kelime Hakkında..... 84
5.3.25. Osmanlıca Eserlerde Geçen Gürcistan ve Siyasi Bölgelerinin Adları..... 85
5.3.26. Gürcücenin Ağızlarında ve Folklorunda (Kazaxi, Alani) Türk Kabile İsimleri..... 87
5.3.27. Gürcücenin İmereti Ağzındaki Bazı Türkçe Alıntı

Kelimeler..... 87
5.3.28. Gürcücedeki Akimi/Ekimi ve Akimbaşi/Ekimbaşi Kelimelerinin Tarihi Hakkında..... 88
5.3.29. Gürcüce ve Ağzılarında *–CI* Eki İle Oluşan Meslek Adları..... 89
5.3.30. Gürcistan'ın Dağ Ağızlarındaki Bazı Alıntı Kelimeler Hakkında..... 89
5.3.31. *Kabazi, Xaiati* ve *Cara* Kelimelerinin Sesbilgisel ve Anlambilimsel Analizi..... 91
5.3.32. Türk Dillerinden Gürcüceye Girmiş Birkaç Alıntı Hakkında..... 91
5.3.33. Gürcüce Antroponomisinde Meslekler ile İlgili Türkçe Kelimeler..... 92
5.3.34. Gürcüce Tarama Sözlüğündeki Birkaç Türkçe Kelime Hakkında..... 94
5.3.35. İoseb Grishashvili'nin Şehir Sözlüğü'ndeki Doğu Dillerine Ait Katışık Kelimeler..... 95
5.3.36. Türk ve Gürcü Ağızlarının İlişkileri Hakkında – Sesbilgisi..... 96
5.3.37. Gürcücedeki Türkçeden Alıntı Katışık Antroponimler..... 98
5.3.38. Gürcistan'ın Cavakheti Bölgesi Ağzındaki Türkçe Söz Varlığı..... 98
5.3.39. Gürcücenin İmerkevi Ağzındaki Türkçe Kelimeler..... 99
5.3.40. Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''de (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe Belirtilen Bazı Arapça Kelimeler Hakkında..... 100
6. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimelerin Listesi..... 101
7. Sonuç..... 143

Kaynakça..... 145

Tablolar Listesi

Sayfa

Tablo 1. Türkçeye Geçen Gürcüce Kelimeler..... 26

Tablo 2. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: İsim ve Soyisimler..... 101

Tablo 3. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Bitki ve Meyve Adları..... 110

Tablo 4. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Hayvan Adları..... 113

Tablo 5. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Günlük Yaşam..... 113

Tablo 6. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Bağlaçlar, Blirteçler 138

Tablo 7. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Ünlemler..... 138

Tablo 8. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Fiiller..... 139

Tablo 9. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Sıfatlar..... 141

Kısaltmalar Listesi

Ağz. Ağız
Ar. Arapça
C. Cilt
Çev. Çeviren
Doç. Doçent
Dr. Doktor
Ed. Editör
Far. Farsça
Haz. Hazırlayan
Prof. Profesör
s. Sayfa
SSCB Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
T. Türkçe
TDK Türk Dil Kurumu
vb. ve benzeri

1. Giriş

1.1. Konunun Önemi

Dil, etnik kültürün en güçlü ve aynı zamanda en hareketli ve değişken kısmıdır. Ulusların tarihî, maddi ve manevi kültürü ve dili tecrit edilerek değil, diğer uluslarla temas ederek gelişmektedir. Her dil, var olma esnasında karşılaştığı diğer dillerin etkilerini de duyurmaktadır. Uluslararası ilişkiler tek yönlü değildir; ekonomik, siyasal, kültürel ilişkiler de ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca bu bağlantılar farklı zamanlarda ve barış ya da savaş ilişkisi de olabilmektedir. Bu ilişkiler, dil etkileşimlerinin de en önemli nedenidir.

Ülkeler arasındaki her bağlantı, birbirine farklı izler bırakmaktadır. Bu izler, dilbilimsel araştırmalarda, milletlerin tarihlerini kavramak için, önemli kaynaklar olmaktadır. Bu ilişkilere dayanılarak kelime hazineleri ve dilbilimsel unsurlar aydınlatılabilmektedir. Kelime alış verişleri sonucunda, zamanla dillerde zengin bir eşanlamlılık ortaya çıkmakta ve ortak bir onomastik alan da oluşmaktadır.

Bu araştırma Gürcü ve Türk uluslarının dil, kültür, edebiyat bağlantıları ve bunların zeminini oluşturan sosyal, ekonomik ve siyasal konular bağlamında Gürcüceye geçen Türkçe kelimeleri kapsamaktadır.

Gürcistan ve Türkiye ilişkileri yüzyıllardır devam etmektedir. Bu ilişkiler tabiidir ki onların dilsel ilişkilerine de aksetmiştir. Gürcüce tarihî kaynaklarda çok sayıda Türkçe toponimlere rastlanmaktadır. Gürcü tarihçilere göre Türkçenin, Gürcüce yazılı kaynaklardaki izleri IV-XI. yüzyıllar arasındaki ilişkilerin sonucu olabilir. Kaynaklarda, IV-XI. yüzyıllar arasında Gürcüler'in Kuzey Kafkasya'da yaşayan Türk kökenliler - Hunlar, Hazarlar ve Kıpçaklar - ile sıkı bağlantıları teyit edilmektedir.

Gürcüce tarihî kaynaklarda ortaya çıkan Türkçeye ait unsurlar, Gürcücenin Türkçeden çok sayıda kelime aldığını göstermektedir. Bilindiği gibi, her iki dilin farklı yapısı ve sistemi vardır. Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler, Gürcücenin sesbilgisel ve yapısal kurallarına uymuştur. Gürcüce, kendi ses kalıbına göre, Türkçeden aldığı kelimeleri yeniden yapılandırmıştır. Bu şekilde farklı alanlarda Gürcüceye geçen çok sayıda Türkçe kelime, yazılı kaynaklara da yansımıştır.

Kelime alış verişlerinde sadece sesbilgisel değil anlamsal değişiklikler de olmaktadır. Bir kelimenin başka bir dilde anlamının genişlemesi ya da daralması, o toplumdaki sosyal hayat ile ilgilidir. Gürcü dilbilimcilere göre, Gürcüceye giren kelimeler anlamsal özü ve kullanım alanına göre, Gürcü realiteye uygun olarak ve Gürcüce kurallara göre değişmektedir.

Gürcistan'da Türkçeden Gürcüceye tercüme çalışmaları giderek artmaktadır. Çok sayıda Osmanlı metni (Naimâ, Peçevî, Selânikî, Evliya Çelebi vb.) Gürcüceye tercüme edilmiştir. Bu eserler Gürcistan tarihi hakkında önemli bilgileri içermektedir. Aynı zamanda Türkçe yazılı eserlerin yayınlaması büyük ilgi çekmektedir. Tarihî önemi olan Türkçe arşiv dokümanlarının çoğu yayınlanmıştır. Türkiye ve Gürcistan dil ilişkileri üzerine çok sayıda çalışma yapılmaya devam etmektedir.

Sergi Jikia, Gürcistan'da Türkolojinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Tsisana Abuladze, Elene Gudiashvili, Venera Jangidze, Shalva Gabeskiria, Liana Rukhadze, İvane Shervashidze, Nunu Gurgenidze, Marika Jikia tarafından Gürcüce ve Türkçe dil ilişkileri üzerine yazılmış çok sayıda makale ve monografik araştırma bulunmaktadır. Birbirine çok yakın olan Türk Lehçelerine ve ağızlara ait kelimeler Gürcüceye girdiklerinde hemen hemen aynı değişiklikleri geçirmektedir. Bu nedenle, Gürcistan'da Türkoloji üzerine çalışan çok sayıda uzman olmasına rağmen Türkçe ve Gürcüce dil ilişkilerinde çözülemeyen çok sayıda konu olduğunu da belitmek gerekir.

Genel olarak, Türkiye dışındaki Türkoloji çalışmalarının genişlemesi farklı nedenlere dayanmaktadır. Örneğin, Avrupa'da Türklerin demografik güçlenmesi Türkoloji alanındaki bilimsel araştırmaları arttırmıştır. Gürcistan'da ise Türkoloji çalışmalarının gelişmesine XX. yüzyılda özel bir önem verildiği görülmektedir. Türkoloji alanındaki bilimsel çalışmalar, Tiflis Üniversitesi kurulduktan sonra başlamıştır. Verilen önemin en büyük nedeni; Gürcistan'a komşu olan Türkiye'nin dilinin, tarihinin ve kültürünün öğrenilmesiyle, Gürcistan tarihindeki birçok konunun çözüleceğinin düşünülmesi, olmuştur.

Bugün Gürcistan'da Türkoloji en fazla ilgi çeken alanlardan biridir. Temelde Türkolojinin iki yönü Filoloji ve Ülke Bilimi; Tiflis, Kutaisi ve Batum Yüksek Okulunda öğretilmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi

Gürcistan'da Türkolojiye özel bir önem verilmekte ve çalışmalar yapılmaktadır; Gürcüceye, Türkçeden farklı dönemlerde ve farklı alanlarda çok sayıda kelime geçmiştir. Gürcistan'da yapılan çalışmaların önemli bir bölümünün bu kelimeler üzerine olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Gürcüceye geçen Tükçe kelimelerin ele alındığı çalışmaları incelemek ve bu konuda Türkçe bir kaynak ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Araştırma konusu, ''Gürcüceye geçen Türkçe Kelimeler üzerine Gürcistan'da yapılan çalışmalar'dır. Tarihî süreçte; sosyal, ekonomik, siyasal ve edebî alanlarda Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Konu ile ilgili olarak XVIII. yüzyıldan bu yana Gürcüce çeşitli kitaplar ve makaleler yazıldığı, üniversitelerde tezler hazırlandığını bilinmektedir. Yapılan ön araştırmada kitap, makale ve tez olmak üzere yaklaşık altmış çalışma tespit edilmiştir. Çalışma, bu eserlerin incelenmesini kapsamaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Literatür Taraması: Gürcüceye geçen Türkçe kelimelerin incelendiği beş kitap, kırk makale, beş doktora tezi tespit edilmiştir. Türkçeye geçen Gürcüce kelimeler üzerine ise dokuz makale tespit edilmiştir. Gürcistan'daki çeşitli kütüphane ve özel kitaplıklarda bulunan bu çalışmalar araştırılmıştır.

İnceleme: Konuya ilişkin ulaşılabilen tüm çalışmalar ele aldıkları konu ve izledikleri yöntem açısından incelenmiştir.

Özetleme: İncelenen bütün çalışmalar özetlenmiştir.

Sıralama: Özetlenen çalışmalar kendi içinde tarih sırasına konmuştur.

Sınıflandırma: Özetlenen çalışmalarda tespit edilen Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler konularına göre sınıflandırılmıştır.

1.5.Araştırmanın Önemi

Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler konusunda Gürcistan'da XVIII. yüzyıldan bu yana çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Tiflis Devlet Üniversitesinde 1933 ve Gürcistan Bilimler Akademisi'nde 1960 yılından bu yana Türkoloji bölümleri vardır ve Gürcü Türkologlar, Türkçeye ilişkin çalışmalarını sürdürmektedir.

Gürcistan'da Türkoloji konusunda çok fazla çalışma yapılmıştır; ancak bu çalışmalar Türkiye'de tanınmamaktadır. Bu konuda kapsamlı Türkçe bilimsel çalışmalar yapılmamıştır. Bu çalışma ile "Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler" konusunda Gürcistan'da yapılan çalışmaların Türkiye'de de tanınması için Türkçe bir kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler konusunda yapılan çalışmaları kapsamlı olarak inceleyen ilk Türkçe çalışma özelliği taşımaktadır.

Ayrıca bu çalışma ile tarihî süreç içinde komşuluk yapan Türkler ve Gürcüler arasındaki kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkilerin dile yansıyan bölümü ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Türkler ile Gürcüler arasındaki ilişkilerde, en çok etkileşimde bulunulan alanlar konusunda da bir fikir elde edilebilecektir. Diller arasındaki kelime değişimlerinde, anlamsal özlerin korunması, kullanım alanlarının dağılımı, dilsel alışkanlıkların rolü, alıcı dil açısından ele alınarak dil bilimsel veriler de elde edilebilecektir.

Çalışmanın bu yönleri ile tarih, Türk Dili ve dilbilim alanlarında çalışanlar için bir kaynak olabileceği düşünülmektedir.

1.6. Kaynak ve Literatür İncelemesi

Gürcüceye geçen Türkçe kelimeleri ele alan kaynakları incelediğimiz bu çalışmada, ulaşılabilen tüm kaynaklar ilerleyen bölümlerde yer almaktadır. Gürcistan'da konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalara yön veren önemli araştırmacılar ve bazı çalışmaları şunlardır:

Gürcistan Türkolojisinin en büyük temsilcisi Sergi Jikia, Gürcistan sosyal-ekonomik ve kültürel hayatında Türkçe kelime hazinesinin yerine dair, çok sayıda araştırma yapmıştır. Jikia, araştırmalarında Türkçeden Gürcüceye geçen kelimelerin hayvancılık, balıkçılık ve mutfak kültürüyle ilgili terimler olduğunun altını çizmektedir. Ancak bu

dilsel ilişkiler tek taraflı değildir. Gürcüce konuşan dünya da Türk dilini etkilemiştir. Sergi Jikia'nın araştırmalarına göre, Gürcüceden Türkçeye tarım ile ilgili çok sayıda terim girmiştir.

Doğu tarihinin büyük araştırmacısı olan Valerian Gabashvili, kendini Gürcistan ve Türkiye ilişkilerini araştırmaya adamıştır. Gabashvili'ye göre X–XI. yüzyıllarda Türkçeden Gürcüceye idari ve askerî terimler girmiştir. Valerian Gabashvili, Gürcüce tarih eserlerinde geçen *atabagı, ucı, çelebi, carı* gibi Türkçe kökenli terimlerin altını çizmiştir.

Türkolog Tsisana Abuladze, Sulkhan-Saba Orbeliani'nin [1] ''Leksikoni Kartuli'' (Gürcüce Sözlüğü) (1685-1716) adlı eserindeki çok sayıda Türkçe kelimeyi ortaya çıkarmıştır. Abuladze, Gürcüce ve Türkçenin karşılaştırmalı bir incelemesi için Orbeliani'nin sözlüğünün çok önemli ve değerli bir kaynak olduğunu belirtmektedir (Abuladze, 1962: 57-78).

Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler üzerinde yapılan çalışmalarında, araştırmacı Nunu Gurgenidze'nin yeri çok değerli kabul edilmektedir. Araştırmacı, Gürcücenin Achara ve Meskheti ağızlarında geçen Türkçe patronimleri (baba adına dayalı soyisimler) yapı ve anlambilimi açısından incelenmiştir.

Ünlü Gürcü Türkolog Marine Jikia tarafından da Gürcücedeki Türkçe kişi adları araştırılmıştır. Bu çalışmaya göre, Gürcistan'da XVI. yüzyıldan itibaren Türkçe kişi adlarının yayıldığı izlenmektedir.

[1]Sulkhan-Saba Orbeliani (1658-1725)- Ünlü Gürcü yazarı, bilim ve siyaset adamı, ''Gürcüce Sözlük '' (Kelimeler Demeti) (1685-1716), ''Sibrdzne Sitsruisa'' (Bilgeliğin Yalancılığı) masal kitabı ve çok sayıda bilimsel kitabın yazarı.

2. Gürcistan Türkiye İlişkileri

Gürcistan'da şimdiye kadar korunan bazı Gürcüce tarihî yazmalarda, Türklerin Gürcistan'a ilk kez X. yüzyılda geldiği tespit edilmektedir. Bu dönemde Orta Doğu'da bazı Türk kökenli milletlerin askerî, siyasî birliği kurulmaktadır. Kısa bir zaman sonra da Selçuklular güçlü bir devlet olarak kurulmuştur (1038-1157). Selçuklular, İran'ı fethettikten sonra işgal savaşlarını Batıya doğru uygulamaya başlamıştır. 1071 yılında Manaskerti Savaşı'nda Bizanslıların yenilmesinden sonra Selçuklular, İmparatorluğun iç bölgelerini ve Transkafkasya'yı (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan'ın güneyi) işgal etmeye başlamıştır. Göçebelerin işgal edilen yerlere yerleştirilmesi, yerli milletlerin uzaklaştırılması, yok edilmesi ya da asimilasyonu Selçukluların işgal politikasının bir kısmıdır. Böylece Doğu Transkafkasya'da büyük etnik gruplar kurulmaktadır ki bunlar daha sonra Azerbaycan'ın kurulmasına neden olacaktır. Böylece Gürcistan'ın komşusu olan Anadolu Selçukluları Devleti olmuştur ve iki ülke arasında sıkı bir askerî ve siyasi ilişki başlamıştır (Shengelia, 1968: 62-144).

Ancak yine Gürcüce kaynaklara göre, Türk ve Gürcü ilişkilerinde X. yüzyıldan çok daha eskilere gitmek gerekmektedir. Yazarı bilinmeyen, IV–X. yüzyıllar arasında yazıldığı tahmin edilen ve eski bir el yazması olan Moktsevai Kartlisai (Kartli'nin Tarihi)'nde Gürcistan'a göç eden Hunlar'dan söz edilmektedir. Moktsevai Kartlisai'ye göre, "Türkler'' Kartli'de yaşamıştır. Mtkvari Nehri'nin üst taraflarında, dört şehir kurmuşlar, bunlardan biri olan Sarkine önemli bir şehir olmuştur. Büyük İskender'in ikinci seferinde, Mtkvari Nehri'nin vadisinde Putperest kabilelere rastlanmıştır. Bu bilgileri XI. yüzyılda Leonti Mroveli de Kartlis Tskhovreba (Kartli'nin Yaşamı)'da yazmıştır. Leonti Mroveli, Türklerin Gürcistan'a geldiklerini şöyle anlatmaktadır: ''Türkler İran'dan, Han Khaikhosro'dan kaçmışlar, Hazar denizini geçip Mtkvarı Nehri'ne gelmişler ve Mtskheta Şehri'nin ustabaşına yalvarmışlar, İranlılara karşı yardım edeceklerine söz vermişler. Bunu Mtsketa'nın ustabaşı Gürcüler'e söyledi. Onlar da Türkler ile dostluk kurdular; çünkü İranlılar'a karşı büyük bir korku ve telaş vardı. Böylece Türkler ile dostluk kurup onları kendi şehirlerine yerleştirdiler'' (Mroveli, 1955: 15). Leonti Mroveli'nin tarihî eserlerinde çok fazla anakronizm vardır; yine de Türklerin Gürcistan'a hangi yollar ile geldiklerini açıkça göstermesi dikkat çekicidir: ''Türkler ve Gürcüler isteyerek beraberlerdir ve Türkler, onlarla İran'a karşı

yardım edeceklerinden dolayı dostluk kurmuşlardır. Beraber kaleler ve şehirler güçlendirmeye çalışmışlardır'' (Mroveli, age.:15). Mroveli *Bun-Türkler* adını Moktsevai Kartlisai'den aktarmıştır. *Bun-Türkler*, Farsçada "Gerçek Türk" anlamındadır. Tarihçi V. Gabashvili'ye[2] göre *Bun-Türk* kâtiplerin yanlışıdır ve *Gun-Türk* olarak okunması gerekmektedir (Lortkipanidze, 1994: 6).

Gürcüce tarihî kaynaklarında *Bun-Türkler'*in Kartli bölgesinde yaşadıklarına dair, farklı görüşler bulunmaktadır. Görüş farklılıkları hem tarihî gerçekler hem de etnik kökenleri ile ilgilidir. Bilim adamlarının bir kısmı *Bun-Türkler'*in Kartli bölgesinde yaşadıklarının efsane olduğunu belirtmektedir. Bilim adamlarının diğer bir kısmı da *Bun- Türklerini,* "Hun" olarak, diğer kısmı de "Huriye" olarak adlandırmaktadır. Bir görüşte "*Bun-Türkler*, Kafkasya kökenli bir ulustur ve Kafkasya'nın en eski milletidir" şeklindedir. Bilim adamlarının büyük bir çoğunluğu da *Bun-Türklerinin* "İskitler" olduğunu düşünmektedir (Sanidze, 2001; Alasanya, 2008).

Kartlis Tskhovreba'da yer alan Türklerin Kartli bölgesine gelmelerine dair bilgiler, daha sonra yazılan Vakhushti Bagrationi'nin ''Agtsera Sameposa Sakartvelosi''[3] (Gürcistan Krallığın Tasviri), ve İoane Bagrationi'nin ''Kalmasoba''[4] (1813-1828) adlı eserlerinde yoktur. Vakhushti Bagrationi, göç eden Türklerin sayıları hakkında tamamen farklı bilgiler vermektedir. Ayrıca Hunlar ya da Gunlar, Hazarlar ve Türkistanlı milletleri aynı anlamda ele almaktadır. İoane Bagrationi ise Bun-Türkleri tanımamaktadır; ancak onların yerine İskitler'den söz etmektedir (Alasania, 2008: 6-7).

''Moktsevai Kartlisai'' ve ''Kartlis Tskhovreba''da, İran'dan kovulan Hunlar–Türklerin, Mtsketa bölgesine geldiğini belirtilmektedir. ''Moktsevai Kartlisai''ye göre bu olaylar, Büyük İskender'in seferlerinin tarihlerine dayanmaktadır. ''Kartlis Tskhovreba''ya göre ise daha da geçmişe dayanmaktadır ve İran'da Kaikhosro'nun yönettiği çağları kapsamaktadır (Sanidze, 2001; Alasanya, 2008).

[2]Valerian Gabashvili (1911-1985) – Gürcü tarihçisi, doğubilimci, Gürcistan'da Doğubilim, tarih bilim okulunun kurucusu.
[3] Vakhushti Bagrationi (1696-1757) – Ünlü Gürcü coğrafyacı, tarihçi ve haritacı. ''Agtsera Samefosa Saqartvelosi''nin (Gürcistan Krallığın Tasviri) yazarı.
[4] İoane Bagrationi (1768-1830) – Ünlü Gürcü devlet adamı, eğitmen-ansiklopedi yazarı, sözlükbilimci, ünlü asker ve serdar, Kartli ve Kakheti'nin son kralı XII. Giorgi'nin oğlu, ''Kalmasoba''nın (1813-1828) yazarı.

Mroveli; Türkler, Hunlar ve Kıpçaklar'ı aynı bağlamda anlatmaktadır. Yine kaynaklarda *Türk* adı bütün Doğu'da; Hazarlar, Peçenekler, Kıpçaklar'ı adlandırmada kullanılmaktadır ve bu terimin VII-VIII. yüzyıllarda Arapçadan girdiği varsayılmaktadır (Gabashvili, 1958). Kral Vakhtang Gorgasalı'nın tarihçisi olan Cuanşer, Vakhtang'ın yaşamını anlatırken, Hazarlar'ın da savaşlara yardım ettiğini belirtmektedir. Leonti Mroveli de Kral Mirian'ın şu sözlerine yer vermektedir: ''…ve yaşamımın bütün günlerini Hazarlar ile savaşırken geçirdim...''. Mroveli, Kartli bölgesinde konuşulan diller arasında Hazar dilini de saymaktadır (Mroveli, age.: 156).

Tarihsel bir bakış açısıyla, VII. yüzyıl İranlı kabilelerin güçlenme, etkinleşme ve egemenlik mücadelelerinin başladığı bir dönemdir. Hazar Denizi'nin kuzey doğusu, göçebe Türk kabilelerinin yaşadığı yerler, İran'ın genişlemesi için bir yön olmuştur. Bu savaşlarda mağlup olan Türk kabileleri dağıldıklarında sığınacak yerleri Kartli bölgesinde bulmaktaydı. Kaynaklarda bu şekilde çok ilginç ve tarihlendirilebilen argümanlar olmasına rağmen, X. yüzyıldan öncesi için Türkiye ve Gürcistan ilişkilerini açıklayabilmek zor ve belirsizlikler ile doludur. Çünkü kaynaklarda çok sayıda eksikler, anakronizmler ve birbirinden farklı bilgiler bulunmaktadır. X. yüzyıla kadar olan Türkiye ve Gürcistan ilişkileri tam olarak aydınlatılamamış olmakla birlikte Gürcistan'da yapılan son çalışmalarda Kartli'nın Hagiyographysı'nda söz edilen Türklerin, Kartli'ye göç ederek gelmiş olan ve Kartveliler (Gürcüler) ile beraber İran'a karşı koalisyon kurmuş olan Türklerin bir kısmı olabileceği belirtilmektedir (Gogoladze, 2012: 50).

XI. yüzyılın tarihî eserleri, Gürcistan'ın Kuzey Kafkasya'da yaşayan göçebe Türk kökenli milletler ile sıkı ilişkileri olduğunu göstermektedir. Daha sonra da Kıpçakların Gürcistan'a yerleştirildiği bilinmektedir. Bilhassa Azerice ve onun lehçelerinde, Kıpçak dilinin etkileri görülmektedir. Kaynaklar etkileşimin karşılıklı olduğu da belirtmektedir. Kral Davit'in tarihçisine göre, bu etkileşim ''Boşuna değil, Kıpçakların yardımıyla İranlılar'ı yok ettiler…. Onlara belli bir devlet politikası uygulanıyordu. 1118 yılında Gürcistan'da yerleştirilmiş Kıpçakların çoğu Hristiyan oldular ve onların sayısı günden güne artıyordu.''. Kral Davit, Kıpçakların da katıldığı kırk bin kişilik daimi bir ordu kurmuştur. Bu bilgilere göre, Gürcistan'da yerleşmiş olan Kıpçakların yönetici

tabakalarının Gürcistan Krallığı'na yakınlaştıkları ve bu durumdan Kıpçak halkının da etkilendiği anlaşılmaktadır (Lortkipanidze, 1994: 10-11).

Kral Davit'in tarihçisi, ''Büyük Türklük" olarak adlandırılan dönemi anlatırken ''Türkler komşulukla geldiler sınırımıza...'' ifadesi yer almaktadır (Shengelia,1992: 158). Leonti Mroveli, ''Kartlis Tskhovreba''da, Kral Davit'in tarihçisinin eseri ''Tskhovreba Mepet Mepis Davitisa'' (Kralların Kralı Davit'in Yaşamı)'ındaki bilgileri aktarır: ''Büyük Türklük, bütün Gürcistan'ı sarmıştır: Asispor ve Klarjet deniz kenarlarına kadar Şavşat, Achara, Samtske, Argveti, Samokalako ve Çkondidi Türklerle doluydu (Shengelia, 1992: 159). Mroveli, Kral II Giorgi (1072-1089)'nin hayatını anlatırken Klarcet, Şavşat, Javakhet, Ardahan ve Karı bölgelerinin Türklerden kurtarıldığını anlatmaktadır: ''Kovdu Türkleri memleketinden...''. Ancak Türklerle asıl önemli savaşlar Kral Davit Agmashenebeli tarafından yapılmıştır.

''Büyük Türklük'' dönemi tarihçisinin tanımladığına göre ''Bütün dünyanın bütün Türklüğü Gürcistan'da yerleşmiştir sanki... Her yer çekirgeler gibi Türkler ile kaplıdır...Veba ve korku ile kaplıdır ülke; çünkü Hristiyanları harap etmeye, yıkmaya, esir etmeye başlamışlardır...''. Kral Davit'in tarihçisi, Türk göçebe kabilelerinin istilalarına oldukça geniş yer vermektedir: ''Kış gelene kadar bütün ülkeyi yıkıp sonra da gidiyorlardı. Kış gelince hemen geri dönüyorlardı; ancak ilkbahar gelince tekrar kendi sürülerini, yılkılarını Gürcistan'ın topraklarına sürüyorlar, bu esnada da ekilenler, hasat yok ediliyor, bütün topraklar yıkılıp ormana dönüştürülüyordu. Böylece Gürcistan'da gelişmiş olan modern tarım ilkelleşiyordu." Akademisyen N. Berdzenishvili'nin belirttiğine göre, "Gürcistan'da yoğun ve oldukça gelişmiş olan tarım kültürüne, aslında feodalizmin temeli atılıyordu. Ancak böylelikle Gürcistan'da tarım yok edilmeye çalışılmışsa da Selçuklular yine de toprak kullanım sistemini değiştirememiştir" (Berdzenishvili, 1984: 312-319).

Davit Agmashenebeli'nin Türklere karşı yaptığı savaşlar bittikten sonra ''Türkler, artık kış mevsimlerini Kartli'de geçiremiyorlardı". Sonraki asırlarda ise Türklere karşı yapılan savaşlar artık Gürcistan'ın sınırlarının dışında olmuştur. Feodal bir ülke olarak Gürcistan artık siyasi ve ekonomik yükseliş içindedir. Kraliçe Tamar'ın ilk tarihçisinin ve Basili Ezosmodzgvarı'nın eserlerinde Kraliçe Tamar'ın Türkler ile yapılan savaşları defalarca kazandığından söz edilmektedir (Mroveli, 1959:38).

‘‘Tskhovreba Mepet Mepis Tamarisa’’(Kralların Kralı Tamar’ın Yaşamı)’nın yazarı Basili Ezosmodzgvarı’a göre, Kraliçe Tamar ‘‘Türklerden; Ben, Khakhuli ve diğer kale ve bölgelerini kurtarmıştır. Türklerle savaş kolay değildi; çünkü ‘‘Türkler, Türkmanlardı.’’, ‘‘Savaşta çok hareketliler, sayıları ise karıncalar ya da çekirge gibi çok fazlaydı’’ (Mroveli, 1959: 132). Çok sayıda savaştan sonra Türk Sultanlıkları Transkafkasya’da ve Azerbaycan’da, Gürcistan’a bağlı olmuşlardır. Onların temsilcileri Gürcistan Sarayı’nda büyük bir saygıyla ve kutlamalarla karşılanmıştır. Onlar için şiirler söylenmiş, avlar ve oyunlar düzenlenmiştir (Mroveli, 1959: 145). Bu bilgiler göstermektedir ki XI-XIII. yüzyıllarda Türk dünyası ile ilişkiler sadece savaşları, askerî çatışmaları değil; bununla birlikte kültürel ve ekonomik ilişkileri de kapsamaktadır.

Sonraki yüzyıllarda ise durum değişmektedir. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u fethetmesiyle Gürcistan güney-batı sınırında Osmanlı İmparatorluğu’nun komşusu olmuştur. 1479 yılında Chaneti ve Achara Osmanlılar’ın eline geçmiştir. Samckhe bölgesinin batısında da Osmanlılar vardır. 1578 yılında Akhaltsikhe’nin bir kısmı Samckhe bölgesinden ayrılarak ayrı bir siyasi birlik olarak, Çildiri Vilâyeti olarak kurulmuştur. 1625 yılında Samtskhe–Saatabago’nun hükümdarı Beqa’nın müslüman olması ile bu bölgede İslam dini daha çabuk yayılmıştır. Osmanlılar ve İranlılar arasında defalarca savaşlar olmasına rağmen Çildiri Vilâyeti, 1828 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğun bir kısmı olarak kalmıştır.

Gürcistan, 1801 yılında Rusya’ya bağlanmıştır. 1828-1829 yıllarında Rusya- Türkiye savaşından sonra Foti, Akhaltsikhe, Akhalkalaki ve Samtskhe Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılmıştır. 1878-1879 yıllarında Rusya-Türkiye arasındaki savaş Osmanlıların yenilmesi ile bitmiş ve Berlin Kongresi kararı ile Batum, Kars, Ardahan, Artvin, Artanuc, Borçkha, Şavşat ve Hopa, Kemalpaşa Rusya’ya verilmiştir. Güney Gürcistan büyük bir muhacirlik dalgası geçirmiştir (Pagava, 2003: 4). Müslüman olan Gürcülere ya Rus uyruklu olmak ya da Osmanlı İmparatorluğu’na sürgüne gönderilmek şeklinde iki seçenek gösterilmiştir. Bu olaylar 1921 yılına kadar devam etmiştir. Sürgüne gönderilen Gürcüler; Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, İstanbul, Amasya, Adapazarı, Bursa ve Balıkesir bölgelerine yerleştirilmiştir. Türkiye’de yaşayan Gürcüler bugüne kadar dillerini, kültürlerini, folklorlarını ve gelenekleri korumuştur (Arisoy, 1998: 6-9).

Sonuç olarak asırlar boyunca Gürcülerin, Türkler ile beraber yaşaması ve Türkçe konuşan milletler ile olan savaş ve barış ilişkileri, Gürcücede zengin bir Türkçe kelime hazinesinin yerleşmesine sebep olmuştur. Bu ilişkiler, Gürcistan tarihinde olduğu kadar dilinde ve edebî eserlerinde de kuvvetli bir iz bırakmıştır.

3. Gürcistan Türkolojisi

Türkiye'nin sınır komşusu ve dost bir ülke olan Gürcistan'da Türklere, Türk diline, kültürüne, tarihine olan ilgi asırlar boyunca olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Gürcistan'da Türkoloji tarihî bağlar nedeniyle de önem taşımaktadır.

Gürcistan'daki Türkoloji çalışmalarının temeli, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul Üniversitesi ile St. Petersburg Devlet Üniversitesi'nin önemli rol oynadığı Sovyet Türkoloji ekolünün deneyimleri üzerine inşa edilmiştir. Gürcistan'ın yetiştirdiği Türkoloji uzmanlarının, akademik personelin ve akademik çalışmaların nitelikleri Sovyet sonrası cografyadaki diğer Türkoloji çalışmalarından farklılıklar göstermektedir.

Ünlü bilim adamı İvane Cavahişvili'nin önderliğiyle 1919 yılında Tiflis Devlet Üniversitesi kurulmuş ve Filoloji (Dil-Edebiyat) fakültesinde Osmanlıca derslerini öğretmek için Türkiye'den hocalar davet edilmiştir. 1933 yılında ise adı geçen üniversitede Doğu ve Kafkas Dilleri Bölümü oluşturulmuş, bu birimden Türkoloji kürsüsü ayrılmış ve kürsünün ilk başkanı olarak ünlü Türkolog Prof. Dr. Sergi Jikia atanmıştır. 1920'lerin son yıllarını (1927-1929) Türkiye; 1930'larının ilk yarısını (1929-1936) da Rusya Türkoloji çevrelerinde geçiren akademisyen Sergi Jikia, söz konusu dönemlerde Türkoloji alanında elde ettiği edinimleri Gürcistan'da Türkolojinin geliştirilmesinde kullanmıştır (Duduçava, 2014: 6-10). Tiflis Devlet Üniversitesindeki Türkoloji bölümü günümüzde de faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedir.

1960 yılında Gürcistan Bilimler Akademisi, Giorgi Tsereteli Doğu Bilimleri Enstitüsü bünyesinde de Türkoloji bölümü oluşturulmuştur. Ünivesitedeki Türkoloji kürsüsünde Türkçe öğretimine, Akademisinde ise daha çok Türkoloji alanında bilimsel araştırmalara ağırlık verilmektedir.

Günümüzde Tiflis İvane Javakhishvili Devlet Üniversitesi, Gürcistan Bilimler Akademisi Dilbilimi Enstitüsü, Doğubilimi Enstitüsü, Tarih, Kazıbilimi, Etnografya Enstitüsü, Ulusal Elyazmaları Merkezi, Gürcü Edebiyatı Tarihi Enstitüsü, Asya ve Afrika Enstitüsü, Devlet Müzesi, İlya Çavçavadze Devlet Üniversitesi, Kutaisi, Ahalsihe, Batumi devlet üniversiteleri, Doğu Kafkas ve Anadolu Araştırmaları Merkezi gibi öğretim kurumlarında Türk dili, tarihi ve edebiyatı eğitim ve öğretimi verilmekte, araştırmalar yapılmaktadır.

Gürcistan'da Türkoloji alanındaki zenginlik, yapılan nitelikli yayınlarda da kendini göstermektedir. Coğrafya, ekonomi, dil, edebiyat, tarih alanlarında yazılan kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri giderek artmaktadır.

Gürcistan'da yapılan çalışmalar, Gürcistan ve onun komşusu olan Türkiye'nin ve Türkçe konuşan komşu ülkelerin dilsel, kültürel ve edebî ilişkilerini; Türkiye tarihinin sosyal, ekonomik ve siyasi konularını kapsamaktadır. Ayrıca Özbekçe ve Azerice ile ilgili önemli çalışmalar da yapılmaktadır. Gürcistan'da, Türkçeden tercüme çalışmalarına da büyük ilgi gösterilmektedir. Çok sayıda Türkçe eser ve Türkçe arşiv dokümanı ve Gürcistan ile ilgili bilgileri içeren çok sayıda Osmanlıca kaynak Gürcüceye tercüme edilmiştir (Naîma, Peçevî, Selanik, Evlia Çelebi vb.). Ayrıca Gürcistan ve Türkiye dil ilişkileri hakkında birçok makale ve çalışma yayınlanmıştır. Gürcü bilim adamlarının, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Özbekçe üzerinde sesbilgisi, morfoloji, sözcük bilgisi çalışmaları giderek artmaktadır (Jikia, 1977: 30-39).

Gürcistan Türkoljisinin kurucusu olan Prof. Dr. Sergi Jikia olmak üzere diğer Türkolog uzmanlar tarafından yüzlerce monografik araştırma yapılmıştır. Özellikle Tsitsana Abuladze, Elene Gudiashvili, Venera Jangidze, Shalva Gabeskiria, Liana Rukhadze, Edisher Sarishvili, Marika Jikia, Nunu Gurgenidze tarafından yapılan araştırmalar büyük ilgi görmektedir. Ancak Türkologlar tarafından yapılan nitelikli çalışmalar ve araştırmalar olmasına rağmen, Gürcüce ve Türkçe dil ilişkilerinin bazı sorunları bugüne kadar incelenememiştir.[5]

Gürcistan Türkolojisi yaklaşık bir asırdır görevini sürdürmektektedir. Türkiye'nin dili, tarihi, kültürü Gürcüler için tüm zamanlarda ilgi çekici olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Gürcü Türkologlar, asırlar boyunca süren Türkiye ile Gürcistan ilişkilerinin sebeplerini, nedenlerini ve izlerini araştırıp sunmaya devam etmektedir.

[5] http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%TURK%20LEHCELERI/gulnare_gocayeva_gurcistanda_turkoloji.pdf(Erişim Tarihi: 06.07.2016)

4. Türkçeye Geçen Gürcüce Kelimeler Üzerinde Gürcistan'da Yapılan Çalışmalar

Bu bölümde Türkçeye geçen Gürcüce kelimelerin ele alındığı çalışmalar incelenmektedir.

4.1. Türk Dillerinde Toplu (kolektif) İşe Dair Bir Gürcüce Terim Hakkında[6]

Makalede Sergi Jikia, İvane Javakhishvili'nin ''Gürcistan'ın Ekonomik Tarihi'' başlıklı çalışmasını incelemektedir. Gürcistan'ın Ekonomik Tarihi'nde, Gürcü tarımının ve tarım aletlerinin çok gelişmiş olduğu belirtilmektedir. Tarım aletleri bilimsel ve tarihsel açısından karşılaştırılmakta, filoloji yönüyle araştırılmakta, eski Gürcistan'ın son derece gelişmiş tarım kültürü olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca Azerilerin, Ermenilerin, Kafkasya'daki milletlerin ve Anadolu Türklerinin gelişmiş tarım tekniğini ve tarım terimlerini Gürcistan'dan aldıkları belirtilmektedir.

Sergi Jikia, Gürcüce-Ermenice-Türkçe tarım aletlerinin terimlerini araştırarak bazı terimlerin Gürcüceden alındığını göstermektedir. Söz konusu terimler genelde geliştirmiş pulluk aletleridir. Bu araştırmaya göre Gürcistan, tarımın gelişmesinde ve modernleşmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle kendi gelişmiş kültürü ile Güney ve Kuzey Kafkasya'daki milletleri ve Doğu Anadolu Türklerini önemli derecede etkilemiştir.

İvane Javakhishvili'nin araştırmasına göre, Batı Anadoluda *saban-sapan* kullanırken, Doğu Anadolu'da Gürcüce *gutan* terimi kullanılmaktaydı.

Kolektif işe ait başka bir terim de *modgami*'dir. Orbeliani Sözlüğü'nde *modgami* Gürcücede, "toprak sürülürken eşlik eden kişi ya da ailede ortakçı" anlamındadır. XI. yüzyıl Gürcü eserlerinde ise (Giorgi Mtatsmindeli'nin Yaşamı) "kilisedeki cemaati" de anlatmaktadır. İlia Abuladze'ye göre, IX-X. yüzyıllarda bu terimin anlamı ''askerlikte beraberlik, savaş esnasında askerliği birlikte yapan kişiler''dir. İvane Javakhishvili, bu terimin hem Ermeniler hem de Türkler tarafından kullanıldığını belirtmektedir.

[6] S. Jikia (1946). Türk dillerinde toplu (kolektif) işe dair bir Gürcüce terim hakkında. *İberia-Kafkasya Dilbilimi Dergisi*, 1, s: 393-398.

Samtske-Saatabago bölgesinde yaşayanlar, gerektiği için, Türkçe öğrenmek zorunda kalmışlar ve bu terim Türkçede olmadığı için Gürcüceden almışlardır. Kelime, Türkçenin yapısına uydurulmuştur. Gürcüce *modgami,* Türkçede *mogdam* biçimine dönüşmüştür. ‘‘Biz komşıya *mogdam* olduk, tarlamızı kurtardık.”, “Kimisi *mogdam* olur, kimisi olmaz’’, örneklerinde olduğu gibi kullanılmaktadır.

Türkçenin Tarakam lehçesinde ise bu kelimenin değişimi *modjam* şeklinde olmuştur. Kelime aynı şekilde Bolnis bölgesindeki Türkler tarafından da kullanılmaktadır. Her ikisi de patlamalı olan sesler ‘d’ ve ‘g’ ünsüzlerinin arasında ‘i’ sesi türemiş ve önce *modigam* terimi ortaya çıkmıştır. Daha sonra ‘g’ sesi ile ünlü arasında damaksıllaşarak ‘j’ sesine dönüşmüş ve *modjam* kelimesi ortaya çıkmıştır.

1943 yılında saha araştırmaları yapıldığında Cinis köyünde yaşayan ve Türkçe konuşan Vlad. Nikiporov’a göre, bu kelimeyi Tsalka’da Türkçe konuşan Yunanlar da kullanmaktadır.

4.2. Türk Ağızlarındaki Bazı Gürcüce Kelimeler Hakkında[7]

Makalede, Türk lehçe ve ağızlarındaki Gürcü kökenli kelime hazinesi incelenmektedir. Prof. A. Caferoğlu’nun *Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar* ve *Anadolu Ağızlardan Toplamalar* adlı çalışmalarına dayanılarak hazırlanmıştır.

Dillerin gelişmesinin, değişmesinin önemli bir nedeni de diğer dillerle olan etkileşimidir. Büyük göçler, fetihler ya da normal komşuluk ilişkileri dillerin birbirini etkilemesine neden olmaktadır. Ancak dillerin yapı ve gramer kuralları açısından çok farklı olması etkileşime engel olmaktadır. Gürcü Türkologlar yapı açısından farklı dillerin araştırılmasına da büyük ilgi göstermektedir.

Çalışmada, Türk ağızlarında bulunan *pibil* kelimesinin Türkçe kökenli olmadığı tespit edilmektedir. *Pibil,* A. Caferoğlu’nun sözlüğünde ‘‘çiçeklerin içerisinde bulunan polenler’’anlamındadır. Bu kelime Akçaabad’da (Trabzon) kullanılmaktadır. *Pibil* kelimesi, Türkçe Sözlük’te yer almamaktadır.

[7] E. Gudiashvili (1967). Türk ağızlarındaki bazı Gürcüce kelimeler hakkında. *Tiflis Devlet Üniversitesi Çalışmaları*, 121, s. 113-122.

Bu kelimenin Gürcücede bulunan *pibil|pimbili* köküyle ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Diğer taraftan Trabzon Ağzındaki *pibil'in*, Gürcüce *bibila* ile ilişkili olduğu kuşkusuzdur. Gürcüce Sözlük'te *bibila* kelimesinin anlamı ''tarla çiçeği''dir. Aynı zamanda *bilila* şekli de vardır. Ünlü dilbilimci Arnold Chikobava[8] bağcılığın bir terimi olan *babilo'yı* araştırmıştır. Bu kelime,''ağaca giren üzüm'' anlamındadır. Araştırmacıya göre, kelimenin eski anlamı "çiçek"tir. *Bin|bil* kökü''çiçek'' demektir. Gürcü ve Zan dilinde çiçeği adlandıran eski kelime *bil|bin, bibil|bibin* ya da *ba-bilo|do-bilo* olmalıdır. Arnold Chikobava, Gürcü ağızlarında bulunan örneğin: İmereti Ağzında *bibil-bimbili* (fındık çiçeği), Megrelia Ağzında *bibil-i* (fındık çiçeği), Kizik lehçesinde *bibila* (çiçek) kelimelerini de tanımlamaktadır.

Bu bilgilerden dolayı *bibil-i||bibil-a* kelimesinin Gürcüce ya da Gürcü kökenli olduğu hiç şüphesizdir. Araştırmacıya göre, Trabzon ilçesindeki *pibil* şekli sesbilgisel ve anlambilimsel açıdan önemlidir. Bu kelime Türkçede anlamsal olarak çok az değişmiştir. Onun anlamı artık çiçek değil, çiçeğin bir kısmıdır. Sesbilgisel açıdan *pibil* şeklinde dolgun harf ''b'', ünsüzü sağır ''p'' ile gösterilmektedir.

Bıbılık Malatya bölgesinde kulanılmaktadır ve anlamı ''gül goncası, tomurcuk''tur. *Bıbılık→bıbıl* kısmı, Trabzon Ağzındaki *pibil* kelimesinden sesbilgisel ve semantik olarak fazla değişmemektedir. –ık eki -lık ekine dönüşmüştür ve 'l' ünsüzü düşerek *bıbıllık→bıbılık* şekli ortaya çıkmıştır.

Gürcüce *kodi* Trabzon Ağzında *kot şeklinde* bulunmaktadır, ''bir nevi hububat ölçüsü'' anlamındadır; örnek: ''beş yüz kotluk harman''. Türkçe sözlüklerde bulunmamaktadır. Orbeliani Sözlüğü'ünde, Gürcüce kelime olarak geçmekte ve bir ağırlık ölçüsü olarak tanımlanmaktadır. Bu kelime XVI. yüzyılda (1550-70), ilk defa Batı Gürcistan'da, eski Gürcü dokümanlarında geçmektedir. Örnek: ''İki kod arpa, bir kod ekmek, iki kod kurabiye getirirlerdi.". Bu kelime aynı şekilde ''hubudat ölçeği'' olarak Gürcü ağızlarının çoğunda kullanılmaktadır. *Kodi* kelimesi, Caferoğlu'nda yabancı kelime olarak gösterilmektedir. *Kodi, kot* biçiminde Trabzon yöresinde kullanılmakadır. Trabzon dışında Erzurum, Gümüşhane Ağızlarında da mevcuttur ve ''tahtadan yapılmış bir hububat ölçeği'' anlamında kullanılmaktadır. *Kodi* kelimesi Tsalka'da Türkçe

[8] Arnold Chikobava (1898-1985) - Gürcü dilbilimci, filolog, ve devlet adamı, Gürcistan Bilim Akademisinin kurucusu.

konuşan Yunanlar'da *god* şekilde aynı anlamda kullanılmaktadır. *Kod* kelimesi, Dmanisi'nin Azerice konuşmasında da mevcuttur. Trabzon Ağzındaki *kot* kelimesinde ise Gürcücedeki 'k' değişmemekte, sadece Gürcüceye ait sertliği kaybedilerek Türkçedeki '*k*' ile söylenmektedir.

4.3. Doğu Anadolu Ağızlarındaki Gürcüce İki Kelime Hakkında[9]

Makalede, Doğu Anadolu Ağızlarındaki Gürcüce iki kelime incelenmektedir. Ağızlardaki kelime hazinesinin araştırılması önemlidir. Çünkü ağızlardaki kelimelerin analizine dayanılarak bazı sosyal konular açıklanabilmektedir. Lehçelerde, ağızlarda alt tabakaların oluşmasının incelenmesi ve kelime analizi yapılarak sosyal konularla ilgili bilgiler elde edilebilmektedir.

Kars'ta yaşayan Terekemeler ve Karapapaklar *gord* kelimesini kullanmaktadır. *Gord* kelimesi ne Türkçe sözlüklerde ne Azericede ve ne de Azeri lehçe sözlüklerinde bulunmamaktadır. *Gord* kelimesi ''sürülmemiş tarla'' anlamındadır. Çoruh vilayetinde (Artvin) *gort* şekilde kullanılmakta ve ''taşlı veya bayır yer'' anlamına gelmektedir. Diyarbakır ve Ahlat ağızlarında *gort* ''hiç sürülmemiş arazi, kiraz'' anlamındadır.

Makalede, Türkçe ağızlarda bulunan *gort* kelimesinin, Gürcüceden alındığı şüphesiz görülmektedir. Gürcücede *kordi* kelimesi, çok az farklı bir anlam ile eski Gürcüce eserlerde geçmektedir. Gürcüce sözlüklerde *kordi* kelimesi ''sürülmemiş tarla''dır. Orbeliani Sözlüğü'nde ''Kral kordi gördü, zümrüt gibi'' örneği vardır. Gürcüce de *kordi* kökünden türetilmiş kelimeler de mevcuttur: *kordamgebi* ''pulluk, bir alet'', *kordamgebiani* "kordiyi kesen alet''.

S.S. Orbeliani ve N. Chubinashvi[10] *kordi* kelimesini ''sürülmemiş tarla''anlamında vermektedir. Akademisyen Arnold Chikobava'ya göre Lazcada ''toprak kesmeye yarayan alet'' olarak geçmektedir. G. Klimov'un Etimolojik Sözlüğü'nde *kord* kelimesinin Gürcüceye ait olduğu tespit edilmektedir. *Kordi* kelimesi *gort, gortlug* şeklinde Kars, Diyarbakır, Ahlat, Artvin, Elazığ ağızlarında çok az farklı bir anlamla kullanılmaktadır.

[9] E. Gudiashvili (1973). Doğu Anadolu ağızlarındaki Gürcüce iki kelime hakkında. *Doğu Bilim Filolojisi*, 3, s.141-145.
[10] Niko Chubinashvili (1908-1993) – Sanat tarihçisi, sanat bilimci.

4.4. Türk Ağızlarındaki Gürcüce Kelimeler[11]

Makalede, Türk ağızlarında yaşayan Gürcüce kelimeler incelenmektedir. Türkiye'de yayınlanan sözlüklerde çok sayıda Gürcüce kelime bulunmaktadır. Sözlüklerde bulunan Gürcüce kelimeler ikiye ayırılmaktadır: Alıntı ve alt tabaka (substrat) kelimeler. Alt tabaka kelimeler Türkiye'de yaşayan Gürcüler'in konuşmasında, alıntı kelimeler ise Türk kökenli insanların konuşmasında olan Gürcüce kelimelerdir. Bu ayrımın nedeni, iki dil arasındaki tarihsel gelişmeler ve kelimenin sesbilgisel durumundan kaynaklanmaktadır.

Aḫo ''ormanda, çamlıkta ayrılan tarla'' (Artanuc, Şavşat, Artvin bölgeleri). S.S. Orbelian Sözlüğü'nde ''tarla için ayırtılmış yer'' anlamındadır. *Axo* kelimesinin alt tabaka kelime olduğunu, Şavşat, Artvin, Artanuc Ağzı'ndaki sesbilgisel yapısı da göstermektedir. *Axo, axu* şeklinde alt tabaka olarak Saingilo'nun Azeri konuşmasında da kullanılmaktadır.

Asdam/astam ''ateş küreği'' Şavşat, Artvin Ağzında mevcuttur. Gürcücede *astami/hasdami* kelimesinin iki anlamı vardır: 1. Küçük, demirden yapılmış hamur çıkartma aleti yada fırından ekmek çıkartma aleti, 2. Svaneti ağzında (Gürcistan'da bir bölge) kömür almak için kullanılan kürek anlamındadır. Şavşat, Artvin'de kullanılan *astami* kelimesinin anlamı Gürcü ağızlarında olan anlamı ile aynıdır (Raça, Achara, Pşavi, Mtiuleti).

Şavşat, Artvin Ağzında olan *astam* kelimesi eski Gürcü dilinde ''Şuşanikis Tsameba''[12] (Şuşanik Kraliçesinin İşkencesi) eserinde geçmekte ve ''ateş küreği'' anlamı taşımaktadır. Bu durum *astami* kelimesinin Şavşat, Artvin bölgesindeki ağızlarda alt tabaka olduğunu kanıtlanmaktadır.

Bitne Artvin Ağzında kullanılan bir kelimedir, ''bir çimen türü'' anlamındadır. Gürcü sözlükbilimciler S.S. Orbeliani, Niko Çubinashvili, bilim adamı İvane Cavakhishvili ve İlia Abuladze, *pitna* kelimesinin Gürcüce olduğunu tespit etmiştir. Bu kelime eski Gürcü eserlerinde (Şatberdi 'Tsminda Lukas Sakhareba'' (Aziz Luka'nın İncili),

[11] V. Jangidze (1980). Türk ağızlarındaki Gürcüce kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyati Dergisi,* 2, s: 95-103.
[12] İakob Tsurtaveli tarafından V. yüzyılda (476-483) yazılan eski bir Gürcü eseri, ''Şuşanikis Tsameba'' (Şuşanık Kraliçesinin İşkencesi).

‘‘Ekvsta Dgeta’’ (Altı Günler)) geçmektedir. Türkçe *bitne*, Gürcüce *pitna’*ya benzer bir kelimedir. ‘P’ patlayıcı ünsüzü Türkçede ‘b’; sondaki ‘a’, kısmen asimilasyon ile ‘e’ olarak değişmiştir.

Çala kelimesi Gürcü dilinde 1. Mısır, pirinç ve benzerlerinin gövdesi ya da yaprağı, genelde kurutulmuştur 2. Bataklık ya da su kenarında uzun çimen, anlamındadır. Artanuc, Artvin’nin köyleri, Çorum, Tokat, Kars, Erzincan, Rize ve Trabzon bölgesindeki birkaç köyde konuşma dilinde *çala* aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu bölgelerdeki *çala* kelimesinin, Gürcücenin alt tabakasından girdiği varsayılmaktadır. Eski Gürcüce eserlerde ‘‘Vepkhistkaosani’’[13] (Kaplanpostlu Şövalye) *çala* kelimesi geçmektedir. Arnold Çikobava’ya göre *çala* Lazca, Megrelia ve Gürcü dillerine ait bir kelimedir. Lazcada bu kelimenin fiili de ‘‘çala kesmek’’ biçiminde bulunmaktadır.

4.5.Artvin, Şavşat, Artanuc, Ardahan Ağızlarında Gürcüce Alt Tabaka Kelime Hazinesi[14]

Makalede, şimdi Türkiye sınırları içinde olan; ancak yıllar önce Gürcistan’a ait olan Artvin, Şavşat, Artanuç ve Ardahan bölgelerinin ağızları incelenmektedir. Gürcistan’da, Anadolu Ağızları’nda bulunan Gürcüce alt tabaka kelimelerin araştırılmasına büyük ilgi gösterildiği belirtilmektedir. Çalışmadaki bütün bulgular, Türkçe ağız sözlüklerinden alınmıştır. Sözlüklerde yaklaşık 400’den fazla Gürcüce kelime bulunmaktadır. Onların bir kısmı alıntı kelimeler, diğer kısmı ise alt tabaka kelimelerdir. Bölge ağızlarındaki Gürcüce kelimeler alt tabaka kelimeler olarak düşünülmektedir; çünkü bu kelimeler, Türkleşmiş Gürcüler tarafından kullanılmaktadır. Çalışmada sadece Gürcüce alt tabaka kelimelerin bir kısmı araştırılmıştır.

Bučula ‘‘küçük su değirmeni’’ (Artvin, Şavşat), Gürcücede *bučula* ‘‘küçük değirmen’’ anlamındadır. Gürcücede olan ‘ჭ’ – č Türkçede ‘ç’ ile karşılanmıştır.

Čintili ‘‘ateşte kızartılmış nemli mısır’’ (Artvin Ağz.). Gürcücede *čkinti||čkintli*, iki anlamı ile kullanılmaktadır. 1. Nemli, yaş, ergin mısır ya da fasülye. 2. Yeni yapılmış peynir. Artvin Ağzında ‘‘ateşte kızartılmış nemli mısır’’ olarak kullanılmaktadır.

[13]Shota Rustaveli tarafından XII. yüzyılında yazılan Gürcüce eseri ‘‘Vepkhistkaosani’’ (Kaplanpostlu Şövalye).
[14] V. Jangidze (1983). Artvin, Şavşat, Artanuc, Ardahan ağızlarında Gürcüce alt tabaka kelime hazinesi. *Doğu Bilim Filolojisi*, 5, s.81-87.

Čintili şekilde ‘ჭ’ – č→ç olarak değiştirmiştir, ‘ღ’– ‘q’ ise kaybolmuştur. İkinci hecedeki ünsüzler ise ünlüler eklenerek birbirinden ayrılmıştır.

4.6. Azerice ve Türkçenin Tarihini Öğrenmek için Gürcüce Alt Tabaka Kelimelerin Araştırılması[15]

Makalede, Azerice ve Türkçenin tarihini öğrenmek için Gürcüce alt tabaka kelimelerin araştırılmasının önemi üzerinde durulmaktadır. Azerice ve Türkçede, Gürcüce kelimelerin araştırılması için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler ile Gürcüce kelimeler ikiye ayırılmaktadır: 1. Alıntı kelimeler, 2. Alt tabaka kelimeler. Gürcüceye kelimeler, Azerice ve Türkçeden farklı yollarla girmiştir, farklı alanlarda yayılmıştır ve farklı dilbilimsel özellikler göstermiştir. Dilsel ilişkiler üzerinde çalışan dilbilimcilerin çoğu, bunların her birine aynı önemi vermektedir. Alt tabaka kelimeler dilin (ağız veya lehçe) bütün seviyelerini kapsamakta ve sonuçta dilin değişmesine yol açmaktadır.

Alt tabaka kelimelerin yayılma alanlarının Azerbaycan'ın kuzey bölgeleri ve Türkiye'nin Artvin ilçesi olduğu bilinmektedir. Zamanla alt tabaka kelimeler iç ağız ilişkileri ile Azerbaycan ve Türkiye'nin bazı köylerine de yayılmıştır. Köylerdeki ağızlara giren bu kelimeler artık alıntı kelimeler olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla her iki dildeki alıntı kelimeler, alt tabaka kelimelerden çok daha fazla olmaktadır.

Azerice ve Türkçedeki Gürcüce kelimelerin araştırılmasına Sergi Jikia, Elene Gudiashvili, Venera Jangidze büyük ilgi göstermiştir. Yabancı dilbilimcilerden ise çok az sayıda dilbilimci, Gürcüce kelimeler üzerinde çalışmıştır. Bunların içinde en önemli olan Andreas Tietze'nin[16] çalışmalarıdır. Bu çalışmalardan biri ‘‘Kars Bölgesinde El İşine Ait kelimeler’’dir.

Bazı Gürcüce kelimeler Azerice kelimeler hâline gelmiştir. Örneğin: *kotan, muşa, çadi, çaça gibi* vb.

Bu tür çalışmalarla Gürcüce alt tabaka ve alıntı kelimeler araştırılarak, bu kelimeleri alan Azerbaycan ve Türkiye'nin tarihi, daha detaylı bir şekilde incelenebilecektir. Aynı

[15] V. Jangidze. (1988). Azerice ve Türkçenin tarihini öğrenmek için Gürcüce alt tabaka kelimelerin araştırılması. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 3, s. 139-143.
[16] Andreas Tietze (1914-2003) - Avusturya'lı ünlü Türkolog.

zamanda etimolojik ve tarihî sözlükler hazırlanacaktır. Bunlarla birlikte Azeri ve Türk miletlerin kökleri de araştırılacaktır.

Gürcüce *bacbaci,* Azerice *bacbaçi* ‘‘bir ya da iki senelik çocuğun yürümesi’’.

Gürcüce deda; Azerice *deda* ‘‘anne’’.

Gürcüce *datvi,*; Azerice *datü* ‘‘ayı’’.

Gürcüce *ziareba,*; Azerice *zijara* ‘‘günahları çıkarttıktan sonra kilisede kutsallaşmak’’.

Gürcüce *kundzi*; Azerice *kunçu* ‘‘kısa, oturacak şekilde kesilmiş ağaç’’.

Gürcüce *kurka*; Azerice *kurka* ‘‘herhangi bir meyve içindeki çekirdek’’.

Gürcüce *nigozi*; Azerice *nigozu* ‘‘ceviz’’.

Gürcüce *pitri*; Azerice *pitri* ‘bayıldığında sapsarı olmak’’.

Gürcüce *kindzi*; Azerice *kinz* ‘‘kişniş’’.

Gürcüce *kortsili*; Azerice *qorçul* ‘‘düğün’’.

Gürcüce *dzagli*; Azerice *zavly* “köpek’’.

Gürcüce *çinçari*; Azerice *çinçar* ‘‘ısırgan otu’’.

Gürcüce *puri;* Azerice *puri* ‘‘ekmek’’.

Gürcüce *astami*; Azerice *astami* ‘‘kürek’’.

Gürcüce *tsabli*; Azerice *çabli* ‘‘kestane’’.

Gürcüce *çadi*; Azerice *çad* ‘‘mısır ekmeği’’.

Gürcüce *soko;* Azerice *sogo* ‘‘mantar’’.

4.7. Kuzey-Doğu Anadolu Türk Ağızlarındaki Gürcüce Kelimeler (Kars, Erzurum, Çoruh, Ordu, Trabzon, Rize ve Çevreleri)[17]

Makalede, farklı yapısı olan diller arasındaki kelime ilişkileri incelenmektedir. Makalenin konusu, kelime hazinesinin sesbilgisel özelliklerini değil, kelimeye ait özellikleri (interference) araştırmaktır. Türkiye’nin kuzey-doğu bölgelerinde bulunan

[17] V. Jangidze (2006). Kuzey-Doğu Anadolu Türk ağızlarındaki Gürcüce kelimeler (Kars, Erzurum, Çoruh, Ordu, Trabzon, Rize ve Çevreleri). *Perspektiva-XXI*, 8, s. 9-12.

kelimelerin çoğunun Gürcüce ile ilişkili olduğu varsayılmaktadır. Bu kelimelerin bazıları Gürcüceye, Farsça ya da Arapça aracılığıyla girmiştir.

Diyalektoloji, bir bilim dalı olarak gelişmeye XIX. yüzyılda başlamıştır. Bu alanda çalışan araştırmacılara göre, dillerin karşılaştırmalı tarihsel araştırmaları için önemli olan sadece yazılı eserlerin varolması değildir. Dillerin varolan ağız ve lehçeleri de aynı derecede önemlidir. Türk lehçelerinin ve ağızlarının araştırması da bu yıllarda başlamıştır. Türk ağızları araştırmacıları arasında önemli isimlerden biri de Niko Mari'dır.[18] N. Mari, 1904 yılında bugünkü Kars ve Çoruh vilayetlerini gezerek Gürcülerin konuşmalarını, geleneklerini araştırmıştır. Türk lehçelerinin ve ağızlarının araştırmasına Gürcü Türkologlar S. Jikia, N. Janashia, E. Gudiashvili büyük katkıda bulunmuştur.

Türkiye'de yaşayan Gürcülerin resmî dili olarak Türkçe kabul edilmektedir. Sosyal, ekonomik ve bölgesel işbirliğinden dolayı bu bölgede dillerin çok yakınlaştığı görülmektedir. Ancak şimdiye kadar sadece Gürcüceye Türkçeden geçen kelimeler araştırılmıştır. Bu makalede ise Gürcücenin Kars, Trabzon, Rize, Giresun, Artvin ağızlarına olan etkisi araştırılmaktadır. Makalede Gürcüce kelimelerin anlamlarının Türkçede ne kadar değiştiği gösterilmektedir.

Gürcüce *guda*, Türkçede *güde* ''kılı alınmış tulum şeklinde deriden yapılmış, un saklamakta kullanılan araç'' (Artvin, Yusufeli). Ne günümüz Türkçesinde ne de eski Türkçede bu kelime bulunmamaktadır. Gürcücede *guda* kelimesinin anlamı ''koyun, keçi ya da dana derisinden yapılmış torbadır, genellikle peyinir saklamakta kullanılır.''. Eski Gürcücede ise ''deriden yapılmış bir torba''dır. Gürcücede bu kelimenin deyim olarak kullanıldığı da görülmektedir: *Guda ağzını açtı,* ''Uzun hikâyeleri anlatmaya başladı.''. Görüldüğü gibi bu kelimenin anlamı Türk ağızlarında da değişmemiştir.

4.8. Anadolu Ağızlarındaki Gürcüce Kelimeler[19]

Bu makalede, Anadolu Türk ağızlarında bulunan Gürcüce kelimelerin bir kısmı incelenmiştir. Anadolu ağızları, kelime hazinesi bakımından çok zengindir. Bunun

[18]Niko Mari (1865-1934)- Ünlü Gürcü dilbilimci, filolog, doğu dilbilimci, sanat tarihçisi, arkeolog, Rusya Bilim Akademisi üyesi.

[19] V. Cangidze. Anadolu ağızlarındaki Gürcüce kelimeler (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğüne Göre). (Yayın yılı ve hangi dergide yayınlandığı tespit edilememiştir).

nedeni, tarihî süreçte Anadolu Türkçesine Gürcüce, Farsça, Arapça, Rusça, Moğolca kelimeler girmiş olmasıdır. Ahmet Caferoğlu, ‘‘Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar’’ adlı eserinde bu bölgelerde yerleşen Gürcülerin ana dillerinin korunduğunu tespit etmiştir. Türkçenin resmî dil olmasına rağmen Gürcüce kelimeler de kullanılmaktadır. Çok değerli olan ‘‘Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü”nde Türk ağızlarının kelime hazinesinde altı yüz civarında Gürcüce kelime bulunmaktadır.

Gürcüce *arki,* Artvin Ağz. *akri* ‘‘kırmızı ve dayanıklı kerestesi olan bir çeşit orman ağacı, akağacı, huş ağacı’’.

Gürcüce *anwli;* Artvin Ağz. *ansil//ansli* ‘‘fena kokulu bir çeşit otu, ufak kara meyvesi olan bitki’’.

Gürcüce *pepela*; Artvin Ağz. *bepela* ‘‘kelebek’’.

Gürcüce *bibilo;* Artvin Ağz. *mimilo//bibil* ‘‘tavuk ve horozların ibiği’’.

Gürcüce *biçi;* Artvin Ağz. *biçi* ‘‘erkek çocuk’’.

Gürcüce *çadi;* Artvin Ağz. *çadi//çadu//çad* ‘‘mısır ekmeği, mısır undan yapılmış ekmek’’.

Gürcüce *çinçari;* Artvin Ağz. *cıncar* ‘‘ısırgan otu’’.

Gürcüce *çiakela;* Artvin, Şavşat Ağz. *çiyakela* ‘‘solucan’’.

Gürcüce *keti*; Şavşat Ağz. *ket* ‘‘ince uzun sopa’’.

Gürcüce *kukuri;* Şavşat Ağz. *kukul* ‘‘çiçek tomurcuk’’.

Gürcüce *kva;* Artvin Ağz. *kuvar//kuva* ‘‘taş’’.

Gürcüce *muxli* ‘‘1. Diz, 2. Bir şeyin kısımlarını birleştiren köşeli parça’’; Artvin Ağz. *muhli* ‘‘değirmen taşlarının ortasından geçen demir çubuk’’.

Gürcüce *niskarti;* Şavşat Ağz. *nikart* ‘‘kuş gagası’’.

Gürcüce *papa:* Şavşat Ağz. *papa* ‘‘mısır veya buğday ununu kaynar suya koyarak yapılan bulamaç’’.

Gürcüce *porçxi* ‘‘ağaç veya demir tırmık’’; Şavşat Ağz. *porçhi* ‘‘çalı süpürgesi’’.

Gürcüce *saxleçi;* Şavşat Ağz. *sahreç* ‘‘erik pestili yaparken, eriğin çekirdeğini çıkarmaya yarayan elek, yarmak için alet’’.

Gürcüce *sastumali* ‘‘1. Başın altına konan şey 2. Yatağın başucu’’; Şavşat Ağz. *sartumal* ‘‘yastığı yükseltmek için yatağa konan tahta’’.

Gürcüce *tsipela*; Şavşat Ağz. *sipela* ‘‘ıhlamur ağacı’’.

Gürcüce *soko*; Şavşat Ağz. *soko* ‘‘mantar’’.

Gürcüce *saçeçeli;* Şavşat Ağz. *soçeçel* ‘‘yün tarama aygıtı’’.

Gürcüce *sanati;* Şavşat Ağz. *sonat* ‘‘çıra’’.

4.9. Artvin Ağzındaki Gürcüce Kelimeler[20]

Makalede Artvin Ağzındaki Gürcüce kelimeler incelenmektedir. Karadeniz bölgesinin Doğu Karadeniz bölümünde, Doğu Karadeniz dağları üzerinde yer alan Artvin’in doğusunda Ardahan, güneyinde Erzurum, batısında Rize, kuzey batısında Karadeniz, kuzeyinde ise Gürcistan Cumhuriyeti bulunmaktadır. Artvin’in merkeze bağlı Ardanuç, Arhavi, Borçka, Hopa, Murgul, Savsat ve Yusufeli olmak üzere yedi ilçesi vardır. Artvin ağızları ilçelere göre farklılık göstermektedir; hatta aynı ilçede farklı kullanımlar yer almaktadır. Özellikle Gürcistan ile komşuluk münasebeti sebebi ile Artvin merkez, Savsat ve Yusufeli ağızlarında Gürcüce kelimelerin kullanıldığı bilinmektedir. Bu makalede, Artvin Ağzında tespit edilen Gürcüce kelimeler ses bilgisi ve anlam yönünden incelenmiştir.

Yeryüzündeki bütün diller ihtiyaç duydukları zaman, çoğu zaman kendi dillerinde bulunmayan bazı kelimeleri birbirinden almışlardır. Yaşamdaki gelişmelere paralel olarak her dilin sözvarlığında değişmeler olabilir, Türkçe de yabancı dillerden kelimeler aldığı gibi, başka dillere de pek çok kelime vermiştir.

Alıntı kelimeler genellikle bir ihtiyaç sonucu, dilde bulunmayan kavram ve karşılıklardaki boşluğu doldurmak amacıyla özellikle bilim, teknoloji ve meslek alanlarındaki kelimelerdir. Ancak dil tarihi boyunca alıntı kelimeler her zaman bir

[20] N. Güllüdağ. (2009). Artvin ağzındaki Gürcüce kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı* (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), s. 237-249, Ankara.

ihtiyaç sonucu alınmamıştır. Ödünçlemeler çoğu zaman kültürel etkileşimin bir sonucudur.

Artvin coğrafya itibarıyle çok geniş olduğundan şiveler ilçelere göre değişmekte; hatta aynı ilçede birçok farklı kullanım yer almaktadır. Artvin yöresinde başlıca dört büyük ağız grubu vardır: 1. Ardanuç, Şavşat, Yusufeli 2. Yusufeli, Borçka, Şavşat 3. Arhavi, Hopa 4. Hopa. Bu grupların oluşumları her ne kadar fonetik ve morfolojik farklara dayanıyorsa da aralarında birbirinden ayrı üç yabancı dilin Gürcüce, Hemşince ve Lazcanın kalıntıları vardır. Bu diller dışında Ermenice, Rusça, Arapça ve Farsça dillerin etkileri de görülmektedir.

Gürcüce, bir Kafkas halkı olan Gürcülerin konuştuğu dildir. Gürcistan'ın resmî ve öğretim dilidir. Modern Gürcüce, Kartli diyalekti (Doğu Gürcistan) temelinde gelişmiş ve V. yüzyıldan itibaren Gürcü edebiyatının tek dili olmuştur. Gürcüce kelimeler, Sarp sınır kapısının açılmasıyla oluşan ticari ilişkiler, evlilik ve bazı Gürcü kökenli vatandaşların Artvin'e yerleşmesi gibi sebeplerle Artvin ağzına girmiştir. Bu kelimeler genellikle günlük yaşam, tarım, hayvancılık, yemek gibi kültüre ait kelimelerdir.

Gürcüce kelimeler Artvin ağzına girdiğinde bazen fonetik ve anlam farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Kelimeler ya olduğı gibi alınmış ya da Türkçenin ses yapısına, dilin telaffuz özelliğine, söyleyiş kolaylığına dikkat edilmiştir. 1. Artvin Ağzındaki bazı Gürcüce kelimeler olduğu gibi korunmuş hiç bir ses değişimine uğramamıştır. Örneğin: Gürcüce *kibe*, Artvin Ağzında *kibe* ‘‘merdiven’’. 2. Bazı Gürcüce kelimelerde son seste kurallı olarak – i düşmesi görülmektedir. Örneğin: Gürcüce *kakali,* Artvin Ağzında *kakal* ‘‘yeşil kabuğundan ayrılmış ceviz’’. 3. Son seste bulunan çift ünlüler genellikle bir ünsüze dönüşür. Türkçede iki ünlünün yan yana gelmesi ancak Türkçeye geçmiş yabancı asıllı kelimelerde görülür. Örneğin: Gürcüce *lobio,* Artvin Ağzında *lobiya* ‘‘fasulye’’. 4. Türkçede kelime ve hece başında çift ünsüz bulunmaz. Dolaysıyla Gürcücedeki bu çift ünsüzlerde alıntı yapılırken ya tek bir ünsüze dönüşmüştür, dz>z, tz>z sh>ş ya da araya bir dar ünlü almıştır. Örneğin: Gürcüce *tzero*, Artvin Ağzında *zero* ‘‘kartaldan küçük yırtıcı bir kuş’’.

4.10.Türkçeye Geçen Gürcüce Kelimeler

Aşağıda, incelenen eserlerde ele alınan Türkçeye geçen Gürcüce kelimelerin açıklamalı bir listesi yer almaktadır.

Tablo 1. Türkçeye Geçen Gürcüce Kelimeler

Türkçe	Türkçe Anlamı	Gürcüce	Gürcüce Anlamı
Abril (Rize)	Nisan	Aprili/აპრილი	Nisan
Açril (Artvin)	Pıhtılaşmış süt	Açrili /აჭრილი	Pıhtılaşmış süt
Aḫo (Ardahan, Artvin, Şavşat)	Ormanda ayrılmış tarla	Axo/ახო	Sürülmesi için ayrılmış tarla
Akri	Kırmızı ve dayanıklı kerestesi olan bir çeşit orman ağacı	Arkha/არყა	Ak ağac, huş ağac
Ansıl (Artvin)	Yapraklarında ipliksi damarlar bulunan kısa boylu, kokulu bir ot, yedi damar otu	Antsli/ანწლი	Mürver çiçeği
Aprak (Artvin)	Şaşı	Apraki/აფრაქი	Sıcaktan kurutulmuş tahta; aptal insan
Arnat//arunat (Artvin)	Buğdayı bir araya getirmek için kullanılan bir alet.	Arnadi||Arnagi/არნადი||არნაგი	Şimşir kerestesi toplayan bir alet.
Arona/aruna (Ardahan, Artanin, Şavşat)	Pulluk	Arona||aruna/არონა||არუნა (Yunan.)	Pulluk
Asdam/Astam (Şavşat, Artvin)	Ateş küreği	Astami||Hastami /ასტამი||ჰასტამი	Fırından ekmek çıkartmak için kullanılan alet, ateş küreği
Askil (Artvin)	Yabangülü, kuşburnu sadece meyve adı	Askili/ასკილი	Kuşburnu, orman gülü, meyve ve bitki adı
Atol (Artvin)	Yer alması türünden bitki	Atoli/ატოლი	Yer alması türünden bitki
Atsam (Artvin)	Süprüntü ya da kül dökmek için kullanılan küçük, demir kürek; ateş küreği; hamur teknesini hazırlamaya yarayan, demirden yapılmış araç,	Astami/ასტამი	Süprüntü ya da kül dökmek için kullanılan küçük, demir kürek; ateş küreği; hamur teknesini hazırlamaya yarayan, demirden yapılmış araç,

	eğiş		eğiş
Babilo (Artvin)	Meyve kurutma selesi	Babilo/ბაბილო	Meyve kurutma selesi
Bad (Kars)	Bostan çiti, çalı çırpıdan ağılların etrafına gerilen çit	Bade/ბადე	Balık tutmak için kullanılan ağ, ipten yapılmış file
Baga(Artvin)	Ahırda duvara bitişik yapılmış yer	Baga/ბაგა	Hayvan yemek koyması için ahırda duvara bitişik yapılmış yer
Beber (Şavşat, Artvin)	Yaşlı kadın	Beberi/ბებერი	Yaşlı
Biçi	Erkek çocuk	Biçi/ბიჭი	Erkek çocuk, uşak
Bitne (Artvin)	Bir çimen türü	Pitna/პიტნა	Bir çimen türü
Bizigi	Büyük sinek	Bziki/ბზიკი	Büyük sinek
Borbal/barbal (Şavşat, Artvin)	Değirmen taşının kanadı,lastiği	Borbali/ბორბალი	Değirmen taşının dönen lastiği; şiddetli rüzgâr
Bude (Şavşat, Artvin)	Örümcek ağı	Ablabuda /აბლაბუდა	Örümcek ağı, örümcek yuvası
Bunbul (Artvin, Çanakale, Balıkesir)	Şişman kadın; küçük yastık	Bumbuli/ბუმბული	Tüy
Bučula (Şavşat, Artvin)	Küçük su değirmeni	Bučula/ბუჭულა	Küçük su değirmeni
Buʒgi (Şavşat, Artvin)	Dikenli çalı	Budzgi||badzgi/ბუძგი||ბაძგი	Kestanenin dikenli kabuğu, küçük kirpi, dikenli bitkinin bir türü
Ciyakela	Solucan	Çiakhela//çia/ჭია//ჭიაყელა	Solucan
Çaça (Artvin)	Şırası alınmış dut, dut posası	Çaça/ჭაჭა	Şırası alınmış dut, dut posası
Çaçhar (Artvin)	Suyun yüksekten akan yeri, küçük çağlayan	Çançqeri/ჩანჩქერი	Şelale
Çaçuka (Artvin)	Küçük çapa	Çaçunkra/ჩაჩუნქრა	Küçük çapa
Çadi (Artvin)	Mısır ekmeği	Çadi/ჭადი	Mısır ekmeği
Çala (Artvin)	Kışın hayvanlara yedirilmek için saklanan, koçansız kuru mısır bitkisi	Çala/ჩალა	Kuru mısır, buğday yaprakları
Çalika//şalika (Artvin)	Ciltte yara açan bir ot, yara otu	Şalika/შალიკა	Yara otu

Çançkir (Artvin)	Küçük şelale	Çançkeri/ჩანჩქერი	Şelale
Çançala (Şavşat, Artvin)	Hadım edilmiş boğa	Çançala/ჩანჩალა	Kötü yürüyen at; kötü yürüyen hayvan ya da insan
Çançhua (Artvin)	Bebeklerin oynaması için beşiğe asılan badem, boncuk dizisi	Çurçxela/ჩურჩხელა	Bir ipte sıra ile asılan fındık veya ceviz taneleri
Çapula (Artvin)	Deriden yapılmış ayakkabı	Çapula/ჩაფულა	Deriden yapılmış ayakkabı
Çarhala (Artvin)	Şeker pancarı, pazı	Çarxali/ჭარხალი	Pancar
Çato (Artvin)	Hayvanların yükünü bağlamak için yünden örülen kalın ip	Çato/ჩათო	Sıpa veya keçileri bağlamak için kullanılan keçi veya koyun yününden yapılmış kalın ip
Çelhi (Artvin)	Savrulmuş harmandan arta kalan yarı dövülmüş başak ve kaba saman, kuçki	Çelhi/ჩელხი	Savrulmuş harmandan arta kalan yarı dövülmüş başak ve kaba saman, kuçki
Çenço (Şavşat, Artvin)	Kurutulmuş yeşil fasülye	Çenço/ჩენჩო	Mısır, fasülye kabuğu
Çiçkar (Artvin)	Parmaklık; bahçe, ahır, çit kapısı	Çişkari/ჭიშკარი	Avluya girmek için kullanılan kapı
Çiçvir (Artvin,Yusufeli)	Cezve, sürahi gibi kapların dudak şeklindeki su akan bölümü	Çiçviri/ჩიჩვირი	Cezve, sürahi gibi kapların su akan kısmı, atın alt dudağı
Çimpo (Artvin)	Sulu gübre	Tsumpe/წუმპე	Sulu gübre
Çinel (Ardahan)	Yük bağlamak için nemli tahtadan yapılmış bağlama ipi	Ǯneli/წნელი	Yük bağlamak için dal, nemli tahtadan yapılmış bağlama ip
Çin-çaḫ (Şavşat, Artvin)	Tavuk kursağı	Çinçaxvi/ჩინჩახვი	Tavuk kursağı
Çinǯar (Artvin, Şavşat, Ardahan)	Isırgan otu	Ǯinǯari/ჭინჭარი	Isırgan otu
Çinçar çorbası (Artvin)	Isırgan otu, yumurta ve peynirle yapılan sulu yemek	Çinçari/ჭინჭარი	Isırgan otu

Çinol//şinel (Artvin)	İnce ve taze çubuktan yapılan bükülü halka	Şineli/შინელი	Paltonun çeşidi
Çintal(Artvin)	Kedi yavrusu	Tsindali/ცინდალი	Kedi yavrusu
Çintili (Artvin)	Ateşte kızartılmış nemli mısır	Çkinti‖Çkintli /ჭყინტი‖ჭყინტლი	Nemli, taze mısır ya da fasülye; yeni yapılmış peynir
Çiril	Renkli	Çreli/ჭრელი	Renkli
Çiski (Artvin)	İğne yapraklı ağaçların yaprakları	Şişvi/წიწვი	İğne yaprak
Çişgar (Şavşat, Artvin)	Dana için ahır köşesinde ayrılmış yer	Ǯişkari/ჭიშკარი	Giriş kapısı
Çoç(Artvin)	Kısa boylu otların bulunduğu, çok sulak, yarı bataklık çayır	Çoçi/ჭოჭი	Sulu yer
Çoço (Artvin, Şavşat)	Eşek sıpası	Çoçori/ჩოჩორი	Eşek sıpası
Dabla (Şavşat, Artvin)	Kısa boylu	Dabla/დაბლა	Aşağı
Dedaber (Şavşat, Artvin)	Yaşlı kadın	Dedaberi/დედაბერი	Yaşlı kadın
Dedopal (Artvin)	Gelin, güzel kız	Dedopali/დედოფალი	Gelin
Dikan (Şavşat, Artvin)	Oğlak	Tikani/თიკანი	Oğlak
Dodopal (Şavşat, Artvin)	Gelin, kraliçe	Dedopali/დედოფალი	Gelin, kraliçe
Gemi (Artvin)	Taze yapraklarından turşu yapılan, atol denen alt yumruları yenilen bir bitki	Ğomi/ღომი	Mamalika
Goroh (Artvin)	Ufalanmış toprak halinde	Goroxi/გოროხი	Ufalanmış toprak halinde
Goşi (Artvin)	Su kabağı	Qoşi/ქოში	Su kabağı
Guda/güde (Artvin, Yusufeli)	Kılı alınmış tulum şeklindeki deriden yapılmış un saklamakta kullanılan araç	Guda/გუდა	Peynir koymak için koyun, keçi ya da dana derisinden yapılmış torba
Gutan (Şavşat, Artvin)	Pulluk	Gutani/გუთანი	Pulluk

Haro (Artvin)	Ambarda un ve tahılların konduğu bölmelerden her biri	Haro/ჰარო	Ambarda un ve tahılların konduğu bölmelerden her biri
Harşo (Artvin)	Soğan, domates ve patatesle yapılan bir yemek	Xarço/ხარჩო	Yemek çeşidi
Hınkal (Artvin)	Küçük küçük kesilmiş yufka parçalarının içine et koyarak yapılan bir yemek, mantı yemeği	Xinkali/ხინკალი	Mantı gibi yemek
Huluki (Artvin)	Yeşil kertenkele	Xvliki/ხვლიკი	Kertenkale
Huto(Artvin)	Gökten düştüğünde inanılan, suda eritilerek, böcek sokmalarına karşı panzehir olarak bir taş	Huto/ჰუთო	Gökten düştüğünde inanılan, suda eritilerek, böcek sokmalarına karşı panzehir olarak bir taş
İpni (Artvin)	Dişbudak ağacı	İpani/იფანი	Dişbudak
Kaçkaçi(Artvin)	Saksağan	Kaçkaçi/კაჭკაჭი	Bir kuş adı
Kakal (Artvin)	Yeşil kabuğundan ayrılmış ceviz	Kakali/კაკალი	Ceviz
Karapan(Artvin)	Harmanın yarısını örten düz çatı, kaltavar	Karapani/კარაპანი	Harmanın yarısını örten düz çatı, kaltavar
Karev	Çadır	Karavi/ქარავანი	Çadır
Kere(Artvin)	Ocağın içinde yan taraflara konan düzgün taş	Kera/კერა	Ocağın içinde yan taraflara konan düzgün taş
Ket	İnce uzun sopa	Keti/კეტი	İri sopa
Kibe(Artvin)	Merdiven	Kibe/კიბე	Merdiven
Kiki (Artvin)	Çok küçük salatalık, arpacık soğanı	Kitri/კიტრი	Salatalık
Koçop(Artvin)	Küçük güveç	Koçobi/კოჭობი	Küçük güveç
Kod (Erzurum, Gümüşhane) God (Tsalka Türk dilinde konuşan Yunanlar'ın konuşması) Ḳot (Trabzon)	Tahtadan yapılmış bir hububat ölçeği; bir nevi hububat ölçeği	Kodi/კოდი	Hububat ölçeği, on litre alabilen ölçek

Kolopa(Artvin)	Ağaçtan yapılmış, silindir biçiminde, kapaklı, küçük kova	Kolopi/კოლოფი	Kutu
Kona (Artvin)	Deste, demet	Kona/კონა	Buket
Korki (Artvin)	Davar pisliği	Kurkli/კურკლი	Davar pisliği
Kota (Artvin)	İplik makinası; kapıların, pencerelerin açılmaması için çakılan küçük tahta; boyundurukta zincir ya da kayışın kaymasını önleyen iki küçük ağaç çivi, maluj	Kota/კოტა	İplik makinası; kapıların, pencerelerin açılmaması için çakılan küçük tahta; boyundurukta zincir ya da kayışın kaymasını önleyen iki küçük ağaç çivi, maluj
Kotan (Artvin)	Çok sayıda öküzle koşulan büyük pulluk	Gutani/გუთანი	Çok sayıda öküzle koşulan büyük pulluk
Kotoş (Artvin)	Mısır koçanı	Kotoşi/კოტოში	Kan çıkartan araç
Könü	Yağ	Koni/ქონი	Yağ
Kud	Kuyruk	Kudi/კუდი	Kuyruk
Kukul	Çiçek tomurcuğu	Kukuri/კუკური	Çiçek tomurcuğu.
Kurat (Artvin)	Çocuğu olmayan, kısır	Kurati/კურატი	Boğa,öküz
Kurka (Şavşat, Artvin)	Meyve içindeki çekirdek	Kurka/კურკა	Meyve içindeki çekirdek
Kuro (Artvin)	Kadının evlilik dışı ilişki kurduğu kişi, dost	Kuro/კურო	Kısırlaştırılmış boğa
Kuvar//kuwa	Kırılmış taş yığını	Kva/ქვა	Taş
Künde/künt (Erzurum)	Hamurun yuvarlak hâldeki şekli	Gunda/Kungi/გუნდა‖კუნგი	Top şekilde yuvarlanan hamur şekli, kartopu
Lobiya (Artvin)	Fasulye	Lobio/ლობიო	Fasülye
Makar (Artvin)	Nişanda ya da düğünde, oğlan tarafından kız evine gidenlere verilen genel ad	Makhari/მაყარი	Gelin, damat ile düğüne giden misafirler
Makuval (Artvin)	Böğürtlen	Makhvali/მაყვალი	Böğürtlen
Maşon (Artvin)	Kaymağı alınmış süt	Matsoni/მაწონი	Yoğurt
Mene (Artvin)	Kalça	Menci/მენჯი	Kalça
Mimilo(Artvin)	Kümes hayvanlarının tepesinde bulunan	Bibilo/ბიბილო	Horoz ibiği

	kırmızı uzantı, ibik		
Molah (Rize, Çayeli)	Ağaçların yeni süren filiz ya da yaprakları	Mola/მოლა	Ağaçların yeni süren filiz ya da yaprakları
Morgi (Artvin)	Çanak çömlek yapımında kullanılan çamurlu çevirmeye yarayan çark; çile ipi açmak için kullanılan, çıtalarla yapılmış döner alet	Morgvi/მორგვი	Çanak çömlek yapımında kullanılan çamurlu çevirmeye yarayan çark; çile ipi açmak için kullanılan, çıtalarla yapılmış döner alet
Moriyol (Artvin)	Koyu renkli, zehirli bir örümcek	Morieli/მორიელი	Akrep
Mühl	Değirmen ortasından geçen demir çubuk	Muxli/მუხლი	Diz; bir şeyin kısımlarını birleştiren köşeli parça
Naliye (Artvin)	Mısır dövmek için, dört direk üstüne yapılmış, yanları ve arkası kapalı döşemesi aralıkta tezgâh	Nalie/ნალიე	Mısır koyması için küçük tahtadan yapılmış oda
Napuzar(Artvin)	Eve yakın, verimli büyük tarla	Napudzari/ნაფუძარი	Eve yakın, verimli büyük tarla
Nikart(Artvin)	Kümes hayvanlarının gagası, bir şeyin sivri tarafı	Niskarti/ნისკარტი	Kuşların gagası
Neker (Artvin)	Kışın hayvanlara yedirmek için meşe ağacından kesilip saklanan yapraklı dallar	Nekeri/ნეკერი	Kışın hayvanlara yedirmek için meşe ağacından kesilip saklanan yapraklı dallar
Nerg (Artvin)	Sebze fidesi	Nergi/ნერგი	Fidan
Panta (Artvin)	Yaban armut	Panta/პანტა	Yaban armut
Paratan (Artvin)	Ekmek, yemek pişirmede ellerin yanmaması için kullanılan ve genellikle yün kumaş ya da yün çorap eskisinden yapılan tutacak	Paratina/ფარატინა	İnce olan bir şey
Parki (Artvin)	Fasulye, bezelye, bakla gibi sebzelerin kabuklu meyvesi	Parki/პარკი	Pöşet
Pepela (Artvin)	Kelebek	Pepela/პეპელა	Kelebek

Pibil (Trabzon)	Çiçekleklerin içinde bulunan polenler	Pibil||pimbili||bibila/ფიბ–ილ||ფიმბილი||ბიბილა/	Tarla çiçeği
Punçi	Fırça	Ounci/ფუნჯი	Fırça
Saçretel (Artvin)	Marangozların dört köşe oyuk açmak için kullandıkları alet	Saçreti/საჭრეთი	Marangozların delik yapması için kullanılan demir
San'sala (Artvin)	Sudan geçmek için konmuş, köprü görevi gören tahta	Sansala/სანსალა	Suda yaşayan küçük, hamsi balığa benzer solucan
Sasa (Artvin)	Küçük dil, mide, işkembe	Sasa/სასა	Damat
Sastumal/sastunal	Yastığı yükseltmek için karyolanın naşına konan tahta	Sastumali/სათუმალი	Başın altını konan şey; yatağın başucu.
Satar (Artvin)	Ormanda odun yuvarlanan, yüksek ve meyilli dere boğazı, vadi	Satari/სათარი	Ormandan yuvarlayarak getirilen odun
Selk	Yaramaz	Tselqi/ცელქი	Yaramaz
Sıremli (Artvin)	Karaağaç	Tsaira/ცაირა	Karaağac
Soç (Artvin)	İğne yapraklardan bir ağaç, ladin	Soci/სოჭი	Köknar
Soçeçel	Yün tarama aygıtı	Saçeçeli/საჩეჩელი	Yün taramak için kullanılan alet
Sonat	Çıra	Sanati/სანათი	Işıklandırmak
Soko (Artvin)	Mantar, tarla mantarı	Soko/სოკო	Mantar
Tako//takvi (Artvin)	Ayak bileğinden kemik	İdakhvi/იდაყვი	Kol dirseği
Tikmel (Artvin)	Hayvan böbreği	Tirkmeli/თირკმელი	Böbrek
Tir (Artvin)	Üstü ince toprakla örtülü, taşlık kayalık yer	Tiri/ტირი	Silah ile hedefi tutturmak için ayrılmış yer
Tiya (Artvin)	Vücutta ceviz büyüklüğünde oluşan ur, fıtık	Tia/თია	Vücutta ceviz büyüklüğünde oluşan ur, fıtık
Toki (Artvin)	Küçük kazma	Toxi/თოხი	Kazma
Tot//totik (Artvin)	Kedi, köpek ya da yabancı hayvan ayağı	Toti/ტოტი	Dal
Tsindal (Şavşat,	Kedi yavrusu	Tsindali/ცინდალი	Kedi yavrusu

Artvin)			
Tuta (Artvin)	Kara dut	Tuta/თუთა	Dut
Zagli (Artvin)	Herkese havlayayıp ısırmak isteyen, sert, keskin köpek	Dzağli/ძაღლი	Köpek
Zegan (Artvin)	İklimi soğuk olan yüksek yerler	Zegani/ზეგანი	Dağlarda yükselen yer
Zere (Artvin)	Kartaldan küçük yırtıcı bir kuş	Tsero/წერო	Turna
Zıgabli (Artvin)	Kirpi	Zğarbi/ზღარბი	Kirpi
Zımari (Artvin)	Dut sirkesi	Dzmari/ძმარი	Sirke
Zod etturmah (Artvin)	Ağzı aşınmış balta, keser, çapa gibi araçların ağzını ilave demirle kaynak yaptırmak	Zodi/ზოდი	Gümüş, altın emererek yapılmış bir bütünlük

Kaynak: Kvantaliani, 2010.

5. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine Gürcistan'da Yapılan Çalışmalar

5.1.Kitaplar

5.1.1. Leksikoni Kartuli (Gürcüce Sözlüğü)[21]

Bu sözlük, uzun yıllar süren bir çalışmanın sonucudur ve Gürcücenin korunması, saf bir dil olması için yapılan bir çalışmadır. S.S. Orbeliani'ye göre, Gürcülerin eski sözlükleri de vardır; ancak bunlar savaşlar döneminde kaybolmuştur. Orbeliani'ye göre, XVI-XVII. yüzyıllar, hem iç bölgelerdeki anlaşmazlıklar hem de İran ve Osmanlı istilaları nedeniyle, Gürcistan'ın en zor zamanlarıdır.

Kitap; yabancı veya anlaşılamayan kelimelerin sadece anlamları değil farklı dillerde karşılıkları da verildiği için ansiklopedik bir eser olarak kabul edilebilir. Ayrıca ülkelerin, şehirlerin, köylerin ve cografya adlarının çevirileri de verilmiştir. Bazı yayınlarda yabancı dillerde yazılan anlamlar çıkarılmış ve sadece sözlük şekilde yayınlanmıştır.

Giriş bölümde, Gürcücenin gramer özellikleri, sesbilgisi kuralları, sözdizimi özellikleri detaylı bir şekilde verilmiştir. Orbeliani'nin kısa bir özgeçmişine de yer verilmiştir.

Orbeliani, anlamları bilinmeyen kelimeleri anlatmak için İncil'i, din kitaplarını, farklı sözlükleri ve Latince, Yunanca, Rusça, Arapça kaynakları kullanmıştır. Orbeliani'nin Türkçe bilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yabancı kelimeler için farklı kaynaklarlar kullanırken, Türkçe kelimelerin anlamları için herhangi bir kaynak göstermemiştir.

Kitapta; *rüzgâr, gök, güneş, ay, ağaç, yıldız, cennet, cehenem* gibi bazı olaylar için farklı ilüstrasyon ve işaretler kullanılmıştır. Yazar, bazı bilinmeyen ve Gürcücede artık kullanılmayan kelimeler için ise bazı işaretler kullanmıştır.

Sözlükte Türkçe karşılıkları olan bazı kelimeler: *hamam, asırğan/ısırgan, minbaşi/binbaşı, bukhadar/bu kadar, sabun, sandal, yetmiş, bilazurg/bilezik, madrasa/medrese, boin/boyun, kharakharğa/kara karga.*

[21] S. S. Orbeliani (1685-1716). *Leksikoni Kartuli* (Gürcüce sözlüğü). (Haz. Ilia Abuladze). (1991), C. I, (1993), II, Tiflis: Merani Yayını.

5.1.2. Şifa Kitabı (XIII. Yüzyılda Gürcistan'da Hekimlik)[22]

Kitapta, XIII. yüzyılda yazılan eski el yazması eserlerden biri olan ‘‘Şifa Kitabı’’ele alınmaktadır.

XIII. yüzyılda yazılan eski el yazması eserlerden biri olan ‘‘Şifa Kitabı’’nın değeri çok büyüktür. Ancak, Gürcistan'ın tıbbı eserleri üzerinde bugüne kadar çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, Gürcistan'da tıp tarihinin ve tıbbî kitap tercümelerinin başlangıçlarının tespit edilmesi çok güçtür.

Büyüsel ve dinsel tıbbî kalıntıların ve izlerin çok belirgin olması, Gürcistan'da tıp tarihinin başlangıcının oldukça eski olduğunu, Pagan Dönemine dayandığını göstermektedir. Hastanın ikona aktarımı, hastayı gecelemek, horoz kurban etmek gibi bunu kanıtlayan çok sayıda gelenek artık bir kurala dönüşmüştür. Elde edilen bilgilere göre, Gürcistan'da hekimlik çok gelişmiştir ancak bugün eski tıp eserleri araştırılmadığı için, bu bilgiler öğrenilememektedir.

‘‘Şifa Kitabı’’, Gürcistan'da zengin bir tıp tarihi olduğunu kanıtlayan en önemli dokümandır. Eserde, XIII. yüzyılda Gürcistan'da millî hekimliğin çok gelişmiş olduğu varsayılmaktadır. Tıbbî konular büyük ilgi gördüğü için kitap bulunur bulunmaz çevrilmiştir.

Kitapta Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler geçtiği için, kıtabın hangi dile ait olduğuna dair farklı düşünceler ileri sürülmüştür. Ancak kitabın detaylı analizine göre, ‘‘Şifa Kitabı’’ Arap bir yazar tarafından ve en erken XI, en geç XII. yüzyılda yazılmıştır. Bunu kanıtlayan, kitapta geçen çok sayıda Arapça kelime ve Arap Tıp uzmanlarının isimleridir. İbn Sina'dan sonra Arap tıp uzmanları arasında en ünlü iki uzman Avenzoar, Abu Mervan İbn Zohr ve Averroes İbn Achmed Ebn Roschd'dur. Avenzoar'ın herhangi bir eserine rastlanamamıştır. Bu nedenle, ‘‘Şifa Kitabı’’nın yazarının Averroes olduğu düşünülmektedir. Başka kaynaklarda Averroes'in yazdığı belirtilen ‘‘Kitâb el Kollijjât’’, büyük bir itimalle ‘‘Şifa Kitabı’’ olmalıdır.

‘‘Şifa Kitabı’’nın başlangıcında ‘‘Rükneddin Süleyman Şah Karnu şehrinden kovulduktan sonra; Gürcüler, Türklerin bıraktığı çok sayıda mücevheri ve kıymetli

[22] L. Kotetishvili (1936). *Şifa kitabı* (XIII. Yüzyılda Gürcistan'da Hekimlik). Tiflis: Devlet Yayını.

eşyaları ele geçirmiştir. Bu değerli eşyalar arasında bulunan tıp kitabını da Chkondideli'nin emriyle ben tercüme ettim.'' ifadesi bulunmaktadır. Bu bilgiye göre, Gürcüler 6 Ağustos 1206 yılında Kraliçe Tamara liderliğinde, Rükneddin'in ordusunu mağlup etmiş ve Gürcüler, Türklerin bıraktığı bütün mücevher ve değerli eşyaları ele geçirmiştir. Değerli eşyalar arasında bulunan bu kitap, 1206 yılında Tiflis'e getirilmiş ve yaklaşık 1208-1210 yıllar arasında tercüme edilmiştir. Tercüme eden kişinin kim olduğu belirsizdir. Tercümenin dilinden, ses ve anlam özelliklerinden, XII-XIII. yüzyıl Gürcistanı'nın en parlak dönemine, Kral Davit IV ve Kraliçe Tamara dönemlerine ait olduğu şüphesizdir. XIII. yüzyılın başında bilinmeyen yazar tarafından tercüme edilen ''Şifa Kitabı'' XIV-XV. yüzyılda tekrar yayınlanmıştır.

''Şifa Kitabı''nda hekimlik bilgileri, anatomi, fizyoloji, hijyen, dietetik konular, hastalıklar, hastalıkların sınıflandırmaları, tedavi ve ilaçlar geniş ve kapsamlı bir şekilde anlatılmaktadır. Farklı bölümler hâlinde hekimliğe ait bütün konulara yer verilmektedir. Felsefi ve tıbbî kavramlar, embriyoloji, biyoloji, anatomi ve fizyoloji ile ilgili açıklamalar yapılmaktadır. Ayrıca teşhis bilgileri, genel ve özel patoloji ve tedavi anlatılmaktadır.

''Şifa Kitabı''nda çok sayıda Arapça, Farsça ve Türkçe kelime geçmektedir. Eser Gürcüceye, Arapçadan tercüme edildiği için Arapça kelime çok sık kullanılmaktadır. Türkçe kelimelere de rastlamaktadır. Örneğin:

Gürcüce *guzazi:* ''göz hastalığı'' Türkçe *göz.*

Gürcüce *dasturi:* ''dürüst, haklı'' Türkçe *destur.*

Gürcüce *zapra:* ''safra hastalığı'' Türkçe *safra*.

Gürcüce *kabusi:* ''acı, sıkıntı, korku veren olay'' Türkçe *kâbus.*

Gürcüce *salata:* ''latuca sagitata'' bir bitki adı, Türkçe *salat* ''1. Din, namaz, 2. Beceriksiz''.

5.1.3. Gürcücenin Achara Ağzı ve Kelime Hazinesi[23]

‘‘Gürcücenin Achara Ağzı ve Kelime Hazinesi’’ adlı kitap, Achara Ağzı çalışmaları için önemli bir kaynaktır.

Gürcüce diyalektolojisinde yirmiye yakın ağız bulunmaktadır. Ağızlar arasında Gürcücenin Güney Ağızları olan Meskheti, Cavakheti, İmerkhevi (Klarjeti) ve Achara ağızları önemli bir rol oynamaktadır.

Gürcistan’ın Güneyi-Batısı, Türkler tarafından fethetdikten sonra bölgenin dili Gürcüceden uzaklaşmaya başlamıştır. Ancak bütün baskı ve savaşlara rağmen güney bölgelerinde yaşayan Gürcüler, Gürcücenin ve eski Gürcücenin gramer özelliklerini ve kelime hazinesini korumayı başarmıştır.

Achara bölgesinin yaşam ve konuşma dili araştırmaları, XIX. yüzyılda, Achara’nın Gürcistan sınırları içine girmesinden sonra başlamıştır. Achara Ağzını araştıranlar arasında en önemli isim Shota Nijaradze olmuştur.

Kitabın ana bölümü sözlükten oluşmaktadır. Sözlükte, Achara bölgesinde kullanılan kelimelerin anlamları, resmî dildeki anlamları verilmekte; yabancı bir dile aitse hangi dile ait olduğu, hangi ağızlarda kullanıldığı gösterilmektedir. Ayrıca kelimelerin anlam değişiklikleri de verilmiştir. Kelimeler, farklı kullanım alanlarına göre de sınıflandırılmıştır. İş yaşamı, günlük yaşam, ritüeller, tedavi, oyun, bitkiler, hayvanlara ve insanlara verilen takma isimler ayrı ayrı ele alınmıştır. Bazı kelimeler için çok geniş araştırma yapıldığı görülmektedir. Achara bölgesinin konuşma dilinde, Türkçenin büyük etkisi görülmektedir. Dolayısıyla kitapta Türkçeden geçmiş çok sayıda kelime bulunmaktadır. Ancak Sovyet Döneminde Türkçe kelimeler kullanımdan düşmeye başlamıştır. Bazı Türkçe kelimeler artık Achara Ağzında kullanılmamaktadır; sadece yaşlı insanların konuşma dilinde kalmıştır. Zaman içinde, Achara bölgesinin konuşma dili, Türkçe kelimelerden temizlenmektedir.

Sözlük, Gürcücenin tarihine ve yapısına dair önemli bilgiler içermektedir. Örneğin: Gürcüce *sud-alma,* Türkçe *süt, elma* ‘‘süt elma: elmanın bir çeşidi’’. Gürcüce *iağ-alma,* Türkçe *yağ, elma* ‘‘yağ elma: elmanın bir çeşidi’’, Gürcüce *demir-alma,* Türkçe

[23] S. Nijaradze (1971). *Gürcücenin Achara ağzı ve kelime hazinesi*. Batum: Soviyet Achara Yayını.

demir, elma ‘‘demir elması: elmanın bir çeşidi’’; Gürcüce *khabağ-armuti,* Türkçe *kabak, armut* ‘‘kabak armudu: armudun bir çeşidi’’; Gürcüce *uzuna,* Türkçe *uzun*; Gürcüce *nobati,* Türkçe *nöbet* ‘‘sıra, sırayla yapılan görev, iş’’; Gürcüce *saro, sarobalaxi,* Türkçe *sıra;* Gürcüce *xasi,* Türkçe *has* ‘‘katışıksız, en iyi cinsten olan’’.

Araştırmacı İlia Maisuradze ‘‘Gürcücenin Achara Ağzı ve Kelime Hazinesi’’ adlı kitap üzerinde çalışmış; sözlüğü incelerken küçük notlar yazmıştır. Türkçe olarak adlandıran *tavan* kelimesine yazılan not dikkat çekmektedir. Maisuradz’ye göre *tavan* kelimesi Gürcücedir ve bunu kanıtlayan bilgileri de vermektedir. *Tavan* ‘‘evin, kapalı bir yerinin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey’’dir. Bu kelime Gürcüce *tavi* ‘‘baş’’ kelimesinden oluşmaktadır, *tavani* ise ‘‘evde, kapalı yerde baş üstündeki yer’’ anlamındadır. Aynı anlam ile Meskheti, Guria, İmereti ve Kızık ağızlarında da bulunmaktadır. Gürcüce sözlükte *tavani* ‘‘çatı katıdır’’; bazı araştırmacılara göre ise ‘‘evin bir kısmı’’ anlamındadır. Aynı anlam ile Türkçe ve Azericede de kullanılmaktadır. Bu kelimeden oluşan başka kelimeler de bulunmaktadır. Örneğin, Guria Ağzında *satavano* ‘‘suyun başlangıcı’’ anlamındadır. Achara ve Meskheti Ağzında *tavala* ‘‘*tavi*: ‘baş’ ve *ala* eki: ‘yukarı’, genel anlamda ise ‘yokuş’’’tur. Bu bilgilere göre, *tavani* kelimesi Anadolu Türkçesine geçmiş Gürcüce bir kelimedir. Türkçedeki anlamı Gürcüce anlamıyla aynıdır.

5.1.4. Guria ve Achara Ağızlarında Doğu Dillerine Ait Kelimeler[24]

Kitapta, Achara ve Guria Ağızlarında bulunan Türkçe kelimeler incelenmiştir. Çalışmada 1962-66 yıllarda yapılan saha çalışmalarında toplanan veriler kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacılar tarafından bu konuda yapılan çalışmalar da ele alınmıştır.

Achara, Gürcücenin ağızlarından biridir. Gürcisatan’da oluşan bazı siyasi koşullardan dolayı Achara Ağzı, diğer ağızlardan farklılıklar göstermektedir. Bu farklılığın nedeni, XVII. yüzyılda Achara ve Laz topraklarının Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesiyle, Achara Ağzının Türkçe konuşulan sınırlar içinde kalmasıdır. Ancak Acharalılar, Gürcüceyle birlikte gelenek adetlerini de bugüne kadar korumuşlardır. Doğal olarak dilleri, Türkçenin etkisi altında değişmiştir ve diğer Gürcüce ağızlardan farklı bir ağız ortaya çıkmıştır. Acharada, Gürcüce unsurların korunmansının nedeni,

[24] N. Gurgenidze (1973). *Guria ve Achara ağızlarında Doğu dillerine ait kelimeler*. Tiflis: Metsniereba Yayını.

Guria bölgesine komşu olmasıdır. Guria, yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğun komşusu olan Achara ile bağlantılarını kesmemiştir. 1878 yılda Achara'nın tekrar Gürcistan sınırları içine girmesinden sonra, Türkçenin Achara Ağzı üzerindeki etkileri giderek azalmıştır. Yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğunun komşusu olan Guria Ağzında da Türkçe kelimeler bulunmaktadır; ancak sayısı Achara Ağzında olduğu kadar çok değildir. Achara Ağzı dışında, aynı siyasi koşullar içinde olan Meskheti, Cavakheti, İmerkhevi Ağızları da Türkçenin etkisi altında kalmıştır.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkçeden alıntı kelimeler incelenmiştir. Bölüm içinde Türkçe aracılığıyla Achara Ağzına giren: Arapça, Farsça, Türkçe kelimeler ayrılmıştır. Kelimelerin yabancı dilde olan ve Achara ve Guria Ağızlarında olan anlamları tek tek verilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili diğer kelimeler de yer almaktadır. **1.** Günlük hayat, tarım ve eğitim malzemeleri ile ilgili kelimeler: Achara Ağz. *boreqsini,* Türkçe *börek sini;* Achara Ağz. *hağili,* Türkçe *ağıl;* Arapça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *sağani,* Türkçe *sahan;* Achara Ağz. *xemami,* Türkçe *hamam;* Farsça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *abdesxana,* Türkçe *aptesane;* Achara Ağz. *peşqiri||peşkiri,* Türkçe *peşkir* **2.** Akrabalık veya arkadaşlık ilişkilerini anlatan kelimeler: Achara Ağz. *axartaşi,* Türkçe *arkadaş;* Achara Ağz. *iegani,* Türkçe *yeğen;* Arapça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *qulpeti,* Türkçe *külpet;* Achara Ağz. *xisimi,* Türkçe *hisım;* Farsça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *taxumi,* Türkçe *tohum* **3.** Kıyafet ve mücevher ile ilgili kelimeler: Achara Ağz. *tuvaği||duağı,* Türkçe *duvak;* Achara Ağz. *eleği,* Türkçe *yelek;* Achara Ağz. *saruği||sariği,* Türkçe *sarık;* Arapça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *iemeni||emeni,* Türkçe yemeni; Farsça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *babuçi,* Türkçe *pabuç;* Achara Ağz. *çabrasti,* Türkçe *çarpaz* **4.** İnşaat, alet, makina ile ilgili kelimeler: Achara Ağz. *tirpani,* Türkçe *tırpan;* Achara Ağz. *mertexi,* Türkçe *mertek*; Arapça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *qelpeti,* Türkçe *kerpeten;* Achara Ağz. *muxi,* Türkçe *mıh* **5.** Bitkiler ile ilgili kelimeler: Achara Ağz. *belusti,* Türkçe *bel üstü;* Achara Ağz. *toruği,* Türkçe *toruk tütünü;* Achara Ağz. *tespalobia,* Türkçe *tespih fasülye;* Achara Ağz. *samosağı,* Türkçe *sarımsak*; Arapça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *reihani,* Türkçe *reyhan;* Farsça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *kalon sapi,* Türkçe *kalın sapı;* Achara Ağz. *narai,* Türkçe *nar* **6.** Hayvan isimleri ile ilgili kelimeler: Achara Ağz. *qopeqi||gombaqi,* Türkçe *köpek;* Achara Ağz. *durna,* Türkçe *turna*; Achara Ağz. *kherinci,* Türkçe *karınca;* Arapça kökenli kelimeler:

Achara Ağz. *akrebi,* Türkçe *akrep*; Achara Ağz. *leilegi*, Türkçe *leylek;* Farsça kökenli kelimeler: Achara Ağz. *ijdaili,* Türkçe *ejderha;* Achara Ağz. *camuşi,* Türkçe *camus.*

İkinci bölümde Achara Ağzında bulunan Türkçe deyimlerin karşılığı incelenmiştir. Örneğin: Achara Ağz. *kusurze ar damixedot*, Türkçe *kusura bakmamak;* Achara Ağz. *ziafeti mistsa,* Türkçe *ziyafet vermek;* Achara Ağz. *meşvereti vqnat,* Türkçe *meşveret etmek;* Achara Ağz. *xelali miqeni*, Türkçe *helal etmek;* Achara Ağz. *vesieti gagiketot*, Türkçe *vasiyet etmek;* Achara Ağz. *rica ukot,* Türkçe *rica etmek;* Achara Ağz. *raz gaxta*, Türkçe *razı olmak.*

Üçüncü bölümde Gürcüce son ve ön eklerle yeniden yapılandırılan Türkçe alıntı kelimeler incelenmiştir. Gürcüce ekler: *-iani, u-o, mo-e, sa-e, sa-o* ile Türkçe kelime köklerine eklenerek yapılandırmış sıfatlar: Achara Ağz. *sung-iani,* Türkçe *süngü* ‘‘süngülü’’; Achara Ağz. *u-kismet-o,* Türkçe *kısmet* ‘‘kısmetsiz’’; Achara Ağz. *me-borcli-e,* Türkçe *borç* ‘‘borçlu’’; Achara Ağz. *sa-iasağ-o* ‘‘seçimli, olağanüstü’’, Türkçe *yasak.* Türkçe alıntı kelimelerden Gürcüce *–eb, -ob, -av* ekleri ile yapılandırmış Gürcüce fiiller: Achara Ağz. *da-muxur-eba,* Türkçe *mühürlemek;* Achara Ağz. *mo-del-eba*, Türkçe *deli* ‘‘deli olmak’’; Achara Ağz. *da-sepil-eba*, Türkçe *sefil* ‘‘sefil olmuş’’; Achara Ağz. *da-parç-va,* Türkçe *parça* ‘‘parçalamak’’. Achara Ağzında, Gürcüce gramerin kurallarına göre kurulan cümlelerde, Türkçe, Arapça ve Farsça bağlaçlar ve edatlar kullanılmaktadır. Örneğin: Achara Ağz. *ama||hama,* Türkçe *amma;* Achara Ağz. *megem||megrem,* Türkçe *meğer;* Achara Ağz. *qi,* Türkçe *ki;* Achara Ağz. *heç,* Türkçe *hiç;* Achara Ağz. *belqi*, Türkçe *belki.*

Dördüncü bölümde, Gürcüceye Türkçeden geçen kelimeler sesbilgisel yönden incelenmiş; alıntı kelimelerin ses farklılıkları gösterilmiştir. Ayrıca Achara ve Guria ağızlarındaki alıntı kelimelerin ses farklılıkları ve kelimelerin anlam değişiklikleri gösterilmektedir. **1.** Türkçe ünlülerin Gürcüce karşılığı: Türkçe |a|, Achara Ağzında |e| olarak değişmektedir. Arapça kökenli kelimelerde |a|→|e| değişimi: Achara Ağz. *khelemi,* Türkçe *kalem;* Achara Ağz. *xeberi,* Türkçe *haber;* Gürcüceye Türkçe aracılığıyla geçen Arapça kelimelerde |e|→|a| değişimi: Achara Ağz. *uqumati,* Türkçe *hükümet;* Achara Ağz. *heqia,* Türkçe *hikâye;* Tükçe ünlü sesler Achara veya Guria Ağzına şu şekilde geçmektedir: |u|→|o|, |ö|→|o|, |ü|→|u|, |i|→|e|, |ı|→|i|, |ı|→|e|. Örneğin: Achara Ağz. *ioxari,* Türkçe *yukarı;* Achara Ağz. *khimci,* Türkçe *kuyumcu;* Achara

Ağz. *boreqi,* Türkçe *börek;* Achara Ağz. *gumişi,* Türkçe *gümüş;* Achara Ağz. *delugi,* Türkçe *deluk;* Achara Ağz. *hersi,* Türkçe *hırs;* **2.** Gürcüceye geçen Türkçe kelimelerde ünsüz değişimi: Türkçe |b|→|m|, |p|→|b|, |ç|→|c|, |t|→|d|, |f|→|p,v|, |g|→|ğ|, |h|→|x|, |k|→|g|, |y|→|h|. Örneğin: Achara Ağz. *betmezi,* Türkçe *bekmez;* Achara Ağz. *mahana,* Türkçe *bahane*; Avhara Ağz. *abdali,* Türkçe *aptal;* Achara Ağz. *tobragi,* Türkçe *toprak;* Achara Ağz. *khulac,* Türkçe *kulaç;* Achara Ağz. *dabanca,* Türkçe *tabanca;* Achara Ağz. *pirali,* Türkçe *firari,* Achara Ağz. *puxara,* Türkçe *fukara;* Achara Ağz. *zivti,* Türkçe *zift;* Achara Ağz. *mazğali,* Türkçe *mazgal;* Achara Ağz. *khurbeti,* Türkçe *gurbet;* Achara Ağz. *khavğa,* Türkçe *kavga;* Achara Ağz. *xavli,* Türkçe *havlu;* Achara Ağz. *xirsuzi,* Türkçe *hırsız;* Achara Ağz. *xurmeti,* Türkçe *hürmet;* Achara Ağz. *ceveri,* Türkçe *cevher;* Achara Ağz. *helbet,* Türkçe *elbet.*

Türkçe ünsüzler Gürcüceye geçerken şu şekilde değişmektedir: |b|, |p|→|p| (sert ‘‘p’’), |t|, |d|→|t| (sert ‘‘t’’). Örneğin: Achara, Guria Ağz. *paputsi,* Türkçe *pabuç;* Achara, Guria Ağz. *taya,* Türkçe *dayı;* Achara, Guria Ağz. *takozi,* Türkçe *takuz;*

Gürcüceye Türkçeden geçen kelimeler arasında bazı bölgelerde (Tsalka bölgesi) kelimelerde ünlü türemesi, ünlü ile biten bazı kelimelerde ise ünsüz türemesi görülmektedir. Örneğin: Achara, Guria Ağz. *makarina,* Türkçe *makarna;* Achara, Guria Ağz. *ianqrat,* Türkçe *yankı;* Achara, Guria Ağz. *çqipte,* Türkçe *çift;* Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimelerde ünlü veya ünsüz kaybolması da görülmektedir. Örneğin: Achara Ağz. *khailuği,* Türkçe *kayalık;* Achara Ağz. *sedri,* Türkçe *sedir;* Achara Ağz. *iuxa,* Türkçe *yufka;* Achara Ağz. *kusuni,* Türkçe *küskün.*

Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimelerde ünsüz veya ünlü değişimi, benzeşmesi gibi değişmeler de bulunmaktadır, ayrıca ünlü - ünsüz değişmeleri de olmaktadır. Örneğin: Achara Ağz. *çimdi,* Türkçe *şimdi;* Achara Ağz. *peçini,* Türkçe *peşin;* Achara Ağz. *khepesi,* Türkçe *kafes;* Achara, Guria Ağz. *cavabi,* Türkçe *cevap*; Achara Ağz. *qiskinia,* Türkçe *keskin;* Achara Ağz. *demurci,* Türkçe *demirci;* Achara Ağz. *lağupi,* Türkçe *loğap;* Achara Ağz. *khurşumi,* Türkçe *kurşun*; Achara Ağz. *tobbe,* Türkçe *tövbe;* Achara Ağz. *bubareqi,* Türkçe *mübarek;* Achara Ağz. *xerami,* Türkçe *haram* Achara Ağz. *zengili,* Türkçe *zengin.*

5.1.5. Kartvel Adları Hazinesinde Türkizmler[25]

Eserde; Farsça, Arapça, Türkçe kökenli adlar bulunmaktadır. Tarihî kaynaklarda ve bugün de kullanılmakta olan Türkçe kökenli adlar incelenmektedir.

Eski Türkler, çocuklara ad vermeye büyük önem vermiştir. ‘‘Dede Korkut Hikâyeleri’’nde çocuklara ad vermek için törenler düzenlendiği görülmektedir. Dede Korkut şöyle der: ‘‘Bir oğlana baş kesip kan dökmedikçe ad konmaz.’’.

Türk adları incelenirken, İslam dininin kabulünden önce ve sonra olmak üzere iki dönem ele alınmaktadır. İslam dininden önce Türkler; Hristiyan, Mani, Zerdüşt dinlerinde de ad koyma törenleri yapmakta saf olan Türkçe adlar kullanılmaktadır. İkinci dönem, Araplar geldikten ve İslam dininin kabulünden sonra başlar. Durum tamamen değişir. Araplar, Türk ulusal varlıklarını yıkmaya çalışırken kendi kültür ve dinlerini getirir. VII. yüzyılda Arapça hemen sonra da Farsça adlar kullanılmaya başlar. Ancak Selçuklu Devleti kurulduktan sonra yavaş yavaş Türkçe adlar da kullanılmaya başlar.

Bu çalışmada XI ve XX. yüzyıllarda yazılı eserlerde bulunan Türkçe kökenli adlar incelenmiştir. Bu durumdan, Türkler tarafından işgal politikaları uygulanan komşu Gürcistan’ın dilini ve kültürünü de etkilenmiştir. Türk kişi adlarının Gürcüceye geçip yerleşme süreci, bir devirde değil Türk boylarının birkaç göçü sonucunda gerçekleşmiştir. Gürcistan ve Türkiye münasebetleri sadece savaşlardan ibaret değildir. Azeri ve Gürcü halklarının yüzyıllar boyunca süren iyi komşuluk ilişkileri sürmektedir. Bununla birlikte Kafkas dağlarında yaşayanların, Karaçay, Balkar, Kumık ve Nogaylar ile yakın kültürel ve ekonomik ilişkileri vardır.

Gürcüce yazılı kaynaklara göre, Anadolu Türk adlarının, XII. yüzyıda başladığı ve XVI. yüzyılda oldukça yagınlaştığı görülmektedir. Hukuk belgelerinde ve XVII-XVIII. yüzyılın istatistikî verilerinde Azeri adlar bulunmaktadır. Kuzey Kafkasya’da yaşayan Türk boy adlarına, Svanlar ve diğer Gürcü dağlarında yaşayan Gürcülerin adlarında rastlanmaktadır. XIX. yüzyıldan sonra Kartvel kişi adlarında Türk özel isimleri giderek azaltmaktadır.

[25] M. Jikia (2008). *Kartvel adları hazinesinde Türkizmler*. Tiflis: Sitkhva Yayını.

Çeşitli Türk lehçelerinden Gürcüceye giren kelimeler, hemen hemen aynı ses değişikliklerini göstermektedir. Bu nedenle, kelimelerin hangi dilden geldiğinin belirlenmesi ve kelimelerin Gürcüceye girişlerinin tarihlendirilmesi genelde zor olmaktadır. Hazar Türkçesine ait bir kelime olan *Yabgu,* Gürcü soyadı *Cibgaşvili* şeklinde kullanılmaktadır. Gürcü tarihî kaynaklara göre, bu kelime Hazarlar'ın Kafkasya'daki istilalarıyla ilişkilidir.

Svan soyadlarında *Gelbakhiani* (gel bak) ve *Apakiani* (apak) ve Megrel soyadlarında *Demuria* (demür) ve *Kolbaia* (kulp) dışında Türk özel adı bulunmamaktadır. Birkaç Gürcü Yahudi soyadında birleşik kelime olarak bulunmaktadır: *Parlagaşvili (parlak), Topçiaşvili (topçu), Burnusuzaşvili (burunsuz)*. Türk kökenli adlardan oluşan kelimeler, eski Türkçedeki ses kurallarını korumuştur.

Gürcüceye geçen Türkçe kökenli kelimelerde genelde |q|, |y| seslerinin yanında kalın ünlüler, |k|, |g| seslerinin yanında ise ince ünlüler gelmektedir. Gürcüceye sert ünsüzlerin Kıpçak dillerinden, yumuşak ünsüzlerin ise Azerice ve Türkiye Türkçesinden girdiği varsayılmaktadır.

Ad ve soyadların köklerinde de farklı kelime türlerine de rastlanmaktadır. Özel adlar ve soyadlar, genellikle isimler: *aslan, toprak;* sıfatlar: *uzun;* zamirler: *başka;* sayılar: *bir, kırk;* zarflar: *erken, yalnız;* modal kelimeler: *gerek;* –lAr çoğul eki: *begler, dağlar*; *-CI, -sIz, -lI* ekleri ile üretilmiş kelimeler: *avcı, bıyıklı, uğrulu/uğurlu.* Türk dillerinden Gürcüceye girmiş olan özel adların yanında fiiller ve sıfat fiiller de bulunmaktadır. –di'li geçmiş zaman üçüncü şahıs ekleri kullanılmakla *Berdia, Elberdi, Geldi/Geldiaşvili* ad ve soyadlar bulunmaktadır.

Türkçe alıntı kelimeler arasında etnonim adlar da bulunmaktadır: *Argunaşvili* Türkçe *argun; Başkir* Türkçe *Başkur; Turkadze, Turkoşvili, Turkiaşvili,* Türkçe *Türk.*

İnsanlara görünüşlerine veya kişisel özelliklere göre Türkçe takma adlar veya soyadları da verilmiştir: Solağa→Solak, Kuçuka→Küçük, Şişmana→Şişman, Çolaka→Çolak, Gozala→Güzel. Türkçe mesleklerle ilgili kelimelerden Gürcücede soyadlar oluşturulmuştur: Kauhçişvili→kavukçu, Arhçişvili→arhçi/arkçi, Papakçişvili→papak: ''Azerbaycan'da ve Kafkasya'da giyilen, kuzu derisinden ya da yünden yapılmış, uzun tüylü kalpak''.

Türkler, çocuklarının yaşanması, hayatta kalması için onlara anlamca bu duruma münasip adlar vermiştir: *Durmuş, Vermiş, Bilmiş, Dolmuş.* Kötü ruhları şaşırtan ve onlardan kudretli olan hayvanların adları da çocukları koruyucu, yaşatıcı adlar olarak düşünülebilir: *Aslan, Kaplan*. Gürcücede de: *Aslanbegişvili, Kaplanbeg, Aslanikaşvili, Kaplanidze* gibi adlar ve soyadları bulunmaktadır. *Kaplan* kelimesi hem "güçlü" anlamında kullanılmakta hem de on iki hayvanlı Türk takvimine göre "kaplan yılı" anlamında kullanılmaktadır. Türk kişi adları kategorisinde, doğumdan sonra anne ve babanın ilk işittiği veya söylediği sözlere göre verilen özel adlar grubu da vardır: *Erdoğdu.*

Gürcüceye girmiş Türk özel adları farklı kavram alanlarından gelmektedir. Vücut uzuvları: *başia→baş, gozia→göz;* gük cisimleri: *aiguni→ay gün, ildiz→yıldız*; nesneler: *kiliça→kılıç, top→topadze, çomak→çomahidze;* akrabalık: *iene→yenge, oğli→oğlu;* metaller: *altun, demir/demur* Gürcücede de kullanılmaktadır.

Elde edilen verilere göre, Gürcülercede, Türk kadın adlarına çok sık rastlanmamaktadır. Ancak eski dönemlerde kız çocuklarının, nüfus kayıtlarına geçirilmediği hususu göz önüne alınmalıdır. Bazı bölgelerde *–Han* unvanı eklenerek oluşturulmuş kadın adları görülmektedir: *Burduhan, Karahan, Tatlahan.*

Bu çalışma ile Türk kimliği ve varlığı için büyük bir değeri olan Türk kişi adları, sistemli bir araştırma alanı hâline getirilmiştir.

5.2. Tezler

5.2.1. Orta Çağ Gürcüce Eserlerinde Türkçe Alıntı Kelimeler[26]

Gürcistan ve Türkiye arasında yüzyıllar boyunca süren siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler nedeniyle dilleri arasında da kelime alışverişleri olmuştur. Çalışmada, Orta çağ Gürcüce yazılı eserleri, kahramanlık destanları ve lirik şiirleri ‘‘Visramiani’’, ‘‘Amirandarecaniani’’, ‘‘Tamariani’’ ve ‘‘Vepkhistkaosani’’ (Kaplan Postlu Şövalye), ‘‘Abdulmesiani’’ incelenmiştir. İncelemede, Gürcücede çok sayıda Türkçe alıntı kelime olduğu tespit edilmiştir. Türkçe alıntı kelimeler XI-XIII. yüzyıllara tarihlendirilebilmektedir. Bu tezde, Türkçe kelimeler ses, biçim ve anlam yönünden incelenmiştir. İncelemeye göre, Türkçe kelimeler, Gürcüceye geçerken, Gürücüceye özgü sesbilgisel ve biçimbilimsel özelliklerden etkilenmektedir. Alıntı kelimelerde anlam değişmeleri de olabilmektedir. Türkçe kelimelerin anlamlarında genişleme ve daralmalar görülmektedir.

Çalışmada alıntı kelimeler tarihsel, karşılaştırmalı ve dilbilimsel-tanımsal yöntemler ile ele alınmıştır. Orta Çağ Gürcüce eserlerde bulunan Türkçe kelimeler, Türkçede ve onun lehçelerinde olan kelimelerle karşılaştırılmıştır. Gürcüce farklı Türk lehçelerinden etkilendiği ve bu lehçeler birbirine çok benzer olduğu için herhangi bir Türkçe alıntı kelimenin kökünü tespit etmek zor olmaktadır. Dolayısıyla alıntı kelimeler, “Türkçe alıntı” veya “Türkizm” olarak belirtilmektedir. Kapsamlı analiz yöntemi ile alıntı kelimelerin Gürcüceye ne zaman geçtikleri tarihlendirebilmektedir. Bu yöntem ile bir kelimenin ses ve anlamının nasıl değiştiği de gösterilebilmektedir.

Gürcüce eserler araştırılırken, XI-XIII. yüzyılda Gürcistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin sadece savaşlar değil kültürel ve ekonomik ilişkiler olduğu da tespit edilmiştir. Bu ilişkiler Gürcüce eserlerdeki kelime hazinesine de yansımıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde klasik döneme ait Gürcüce destanlarda ve kahramanlık şiirlerinde bulunan Türkçe kelimeler incelenmiştir. Türkçe kökenli olan kelimeler ve Gürcüceye Türkçe aracılığıyla girmiş olan diğer yabancı kelimeler ses, biçim, köken ve

[26] K. Lortkipanidze (1994). Orta çağ Gürcüce eserlerinde Türkçe alıntı kelimeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Tiflis: Gürcistan Bilimler Akademisi Doğu bilimleri Enstitüsü.

anlam yönünden araştırılmıştır. Araştırılan kelimeler Gürcüce alfabetik olarak verilmiştir.

Gürcüce *dami,* Türkçe *dam;* ‘‘üzerinde toprak kaplı ev, küçük ev, ahır, evin kiremitle kaplanmış bir bölümü’’. Gürcüce Shota Rustaveli’nin ‘‘Vepkhistkaosani’’ adlı eserde bir defa geçmektedir. Bu kelimenin anlamı Gürcücede ‘‘ev, evdeki bütün aile, feodal ailelerin bir bütünlüğü’’dür. *Dam* kelimesi Türkçe, Azerice Çağatayca, Kırgızcada bulunmaktadır. Azericede *dam* kelimesi ile oluşan karma kelimeler de bulunmaktadır: *karadamib* ‘‘karanlık ev’’, *ağdami* ‘‘aydınlık evi’’.

Gürcüce *eli,* Türkçe *el*; ‘‘Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan bölümünün adı, 2. Halk, ahali, 3. Ülke, yurt, il’’. Gürcüce ‘‘Tamariani’’adlı eserde geçen *eli* kelimesinin anlamı ‘‘ülke, il, memleket, halk, ahali”dir. Bu kelime Orhon ve Yenisey yazıtlarında da bulunmaktadır. Türkçede *el* veya *il* şekilleri vardır.

Gürcüce *otağı,* Türkçe *oturak*; Gürcüce ‘‘Visramiani’’ adlı tercüme edilmiş eserinde geçmektedir. Gürcücedeki anlamı ‘‘büyük çadır, oda veya çadır’’dır. Bu kelime Türkçenin ağız ve lehçelerinde de bulunmaktadır. Azericede *oturag* şeklindedir. Bu kelimenin Gürcüceye Farsça aracılığıyla geçtiği düşünülmektedir.

Gürcüce *şuki,* Türkçe *ışık*; Gürcüce ve Türkçe anlamları birbirine yakındır. Bu kelime Gürcüce pek çok eserde geçmektedir ve bugün konuşma dilinde de kullanılmaktadır. *Iş, ışı* kökleri *ateş, ışıtma* kelimeleri ile ilgilidir ve sondaki *–k* ektir. ‘‘Dede Korkut’’ kitabında *ışuk* şekilde geçmektedir ve bu şeklin daha eski olduğunu varsayılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Gürcü edebiyatının klasik dönem eserlerinde bulunan karmaşık kelimeler araştırılmıştır. Genel olarak bu kelimelerin bir kısmı yabancı bir dile aittir; bir kısmı da Gürcücedir. Bu çalışmada bir kısmı Türkçe ve diğer kısmı Gürcüce olan karmaşık kelimeler araştırılmıştır. Ayrıca eserlerde, her iki birleşen kelimenin Türkçe olduğu örnekler de tespit edilmiştir:

Gürcüce *şuk-moiape*; ‘‘Vepkhistkaosani’’ adlı eserde geçmektedir ve kelimenin her iki kısımının da Türkçe olduğu varsayılmaktadır. Türkçe *Şuk* ve *epeyi* kelimelerinden oluşmaktadır. *mo-* ve *–e* son ve ön ekleri ise Gürcüceye ait unsurlardır.

Gürcüce *kvaml-almuroba*; kelimenin birinci kısmı *kvamli* Gürcücedir ve ‘‘buhar’’anlamındadır, ikinci kısım ise Türkçe birleşik kelimedir ve *ali* ve *mul* (mur) kelimelerinden oluşmaktadır.

5.2.2. Türkiye’de Yaşayan ‘‘Çveneburebi’’nin Konuşmasında Türkçe Kelimeler (Sesbilgisel ve Biçimbilimsel Analiz) [27]

Yüzyıllar boyunca farklı milletlerle temas eden Türklerin diline çok sayıda yabancı kelime girmiştir. Aynı zamanda yirmi beşten fazla dile de Türkçe kelime girmiştir. Bu diller arasında Türkiye’nin komşu ülkesi olan Gürcistan’ın dili de vardır.

Bu tezde, Gürcistan’ın İmerkhevi ağzında ve muhacir Gürcülerin konuşmasındaki Türkçe kelimeler araştırılmıştır. Bu kelimeler ses ve biçim yönünden araştırılmıştır ve Türkçe sözcükler ve deyimler ortaya çıkartılmıştır. Türkçe kelimelerin bir kısmı Gürcüceye Türkçe ekleri ile birlikte geçmiştir; bazıları ise Gürcüce ön ve son ekler ile yeniden yapılandırılmıştır.

Çalışmada, 1993 yılında Shushana Putkaradze tarafından yayınlanan ‘‘Çveneburebis Kartuli’’ (Türkiyede Yaşayan Muhacir Gürcülerin Gürcücesi) adlı kitapta ele alınan muhacirlerin konuşma örnekleri araştırılmıştır. ‘‘Çveneburebis Kartuli’’de efsaneler, masallar, şiirler, hikâyeleri, öyküler bir araya getirilmiştir. Türkiye’deki Gürcü muhacirlerin dilinde Gürcüce korunmuştur, dolaysıyla, muhacirlerin dilinin araştırılması önemlidir.

Birinci bölümde, Türkçe alıntı kelimelerin Gürcüceye girişi sırasında görülen ses değişimler gösterilmiştir. 1. Ünlüler: Türkçe a, e, i, ı, o, ö, u, ü ünlüleri, Gürcücede a, e, i, o, u ünlüleri ile; |a|>|a|, |e|>|e|, |ı|, |i|>|i|, |o|,|ö|>|o|, |u|,|ü|>|u| gösterilmektedir. Örneğin: *altuni>altun, kırmızı>kirmizi, demir>demiri, örtü>ortu, köle>kole*. 2. Ünsüzler: Türkçe |f|, her zaman |p| olmaktadır çünkü Gürcücede |f| sesi bulunmamaktadır. Türkçe |ğ|>|ğ| (sert ğ); |h|>|x|,|h|; |k|>|g|,|q|,|k|,|x|; |y|>|i|, |t|>|t| değişimleri görülmektedir. Örneğin: *filiz>pilizi, alfabe>alpabe, herkes>herkesi, hatalı>xatali, baskı>basxi, yedi>iedi, yün>iuni, boynuz>boinuzi, meyve>meiva*.

[27] İ. Arisoy (1998). Türkiye’de yaşayan ‘‘Çveneburebi’’nin konuşmasında Türkçe kelimeler (Sesbilgisel ve Biçimbilimsel Analiz). Yayınlanmamış Doktora Tezi.Tiflis: Gürcistan Bilimler Akademisi, G. Tsereteli Doğu Bilimleri Enstitüsü.

Gürcüceye geçen Türkçe kelimelerde ünlüler ile ilişkili farklı sesbilgisel olaylara da rastlanmaktadır. 1. Ünlü daraltması: |o|>|u| lokum>luxumi 2. Ünlü genişlemesi: |ı|>|a| çatı>çata, bacı>bacoi 3. Ünlü dudaksıllaşması: |i|>|o|, |u| *sınır>sinori, boğaz>boğozi, yangun>ianguni* 4. Dudaksıl ünlülerin dudaksıl olmayan ünlülerle değişmesi: |o|>|a|, |ö|>|e|, |u|>|i| *öğle>evla, yuva>iva, örtü>orti* 5. Ünlülerin art damaksıllaşması: |e|>|a| *değme>değma, vişne>pişna, eğlence>eglanca* 6. Ünlülerin damaksıllaşması: |ı|>|i|, |u|>|i| *avcı>avci, mezarcı>mezerci, davulcu>davulci* 7. Ünlü düşmesi: *uçurum>uçrumi, ömür>omri, iyilik>eilugi* 8. Ünlü türemesi: *gübre>guburi, bakraç>paxraca, tombul>tombulai.*

Gürcüceye geçen Türkçe kelimelerin ünsüzleri de farklı sesbilgisel değişimler de görülmektedir. 1. Ünsüzlerin ötümsüzleşmesi: |b|>|p|, |d|>|t| *kambur>kampuri, dal>toli, gölge>kolge.* 2. Ünsüzlerin detantı (Ötümsüz ünsüzlerin ötümlü ünsüz veya sızıcı ünsüz olması) : |p|>|b|, |f|>|v| *pekmez>bekmezi, tiftik>tivliki.* 3. Ünsüzlerin benzeşmesi: ünsüz benzeşmesinin çok fazla örneği bulunmamaktadır, sadece |l|>|r|,|n| benzeşmesine rastlanmaktadır. *şenlik>şelligi, yerli>ielli, türlü>tullu.* 4. Gürcüce ağızlarında da bazı ünsüz değişimlerine rastlanmaktadır. Genelde kelimelerde |l|>|r|, |n|>|l|, |n|>|m| ünsüz değişimleri görülmektedir. *namazlık>lamazluği, bilegi>bilevi, kalabalık>karapaluği*. 5. Ünsüz düşmesi: y, g, f, h, l, n, z, v seslerinin düştüğü örnekler; *yeşillik>ieşiluği, davul>dauli, kılavuz>kolauzi.* 6. Ünsüzlerin yer değiştirmesi: |rm|>|mr|, |ur|>|ru| *kavurma>kavruma, pastırma>pastumra*. 7. Hece düşmesi: *boyunduruk>boduruği, öğütçü>ogci, kuyu>ku*.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkçe alıntı kelimelerin biçimbilimsel analizi yapılmıştır. Türkçe alıntı kelimeler arasında basit adlar, sıfatlar, sayı sıfatları, zamirler ve edatlar bulunmaktadır: reçel>reçeli, sert>serti, beş bin>beşbili, sonra>sora.

Türkçe alıntı kelimeler arasında, çekim ekleri ile geçen kelimeler de bulunmaktadır. Birinci şahıs iyelik eki; şimdiki zaman, tekil ikinci şahıs; geçmiş zaman, tekil üçüncü şahıs ekleriyle geçen kelimeler de vardır: *geçti>geşti, çattı>çatti, bilirsin>bilirsuni.* Gürcücedeki bazı Türkçe alıntı kelimeler de isim veya fiil yapım ekleri ile geçmiştir. 1. İsimden isim yapan -lIk, -CI, -lI, -sIz, -cIk, -CA, -Daş, -IncI, -Dık ekleriyle: *kızılcık>kizilcuği, delice>delica, arkadaş>arxataşi, bataklı>batagli,* 2. Fiilden isim

yapan -mAk, -mA, -Im, -Ak, -nAK, -Ir, -mAn ekleriyle: *salıncak>salıncağı, gelir>geluri, ölçü>olçi, açık>açuği, süpürge>sufurga*.

Türkçe *yemin, nimet, vedalaşma* anlamındaki kimi kalıplar Gürcüceye aynı anlamlarla geçmiştir: *Allah selametlik versin>allah salametluğ versun, dünya yıkılsa>dunia ixilsa.*

Çalışmada, Gürcüce isim ve fiil yapan ekler ile oluşan Türkçe alıntı kelimeler ayrı bir bölümde incelenmiştir. Gürcüce çoğul eki *–eb*; edat *–vit;* fiil yapan son ve ön ekler *a-eba, ga-eba, da-eba;* sıfat yapan *si-e, sa-o, -oba* ekleriyle oluşan alıntı Türkçe kelime örnekleri vardır: sokak>soxaxşi ‘‘sokakta’’, kurşun>kurşumebi ‘‘kurşunlar’’, yeşil>gaeşilda ‘‘yeşil oldu’’, tanış>datanişeba ‘‘tanışmak’’, genç>sigence ‘‘gençlik’’.

5.2.3. Orta Asya’dan Gürcistan’nın İaneti Köyüne Geri Dönenlerin Türkçe Konuşma Dili Özellikleri [28]

Çalışmada, II. Dünya Savaşı sırasında, 1944 yılında, Sovyet Birliği tarafından Gürcistan’ın güney illerinden (Samtskhe-Javakheti) Orta Asya’ya göç ettirilen ve 80’li yıllarda Gürcistan’a dönen insanların bugünkü Türkçe konuşma dilinin özellikleri incelenmiştir. Bu çalışma, farklı konuşma kodlarının karıştırılmış olması nedeniyle çok ilginç bir konudur. Ele alınan grup, yüzyıllar boyunca farklı dilsel ve kültürel koşullarda yaşamıştır ve bu durum doğal olarak dillerine de yansımıştır. İaneti Köyünde yaşayan gençlerin büyük bir çoğunluğu Rusça, Gürcüce ve Türkçe karışımı bir dil kullanmaktadır.

Çalışmada, 2002-2005 yılında İaneti Köyünde kaydedilen veriler analiz edilirken tasvir ve karşılaştırmalı tarihsel yöntem kullanılmıştır. Analiz edilen verilere göre, Gürcistan’a geri dönen grubun günlük konuşması dili genel olarak Türkçedir. Ancak bu dil içinde farklı dillerden giren unsurlar da bulunmaktadır. İaneti’de yaşayanların dili, Gürcüceyi de etkilemiştir.

Çalışmada, İaneti’ye dönen grubun dili ses ve biçim açısından ele alınmıştır. Örneğin ünlülerde *ı→u* değişimi: *baldız→balduz, kılıç→qulunç, fırın→furun, açlık→açluk,*

[28] G. Kamushadze (2006). Orta Asya’dan Gürcistan’nın İaneti köyüne geri dönenlerin Türkçe konuşma dili özellikleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Tiflis: Gürcistan Bilim Akademisi, G. Tsereteli Doğu Bilim Enstitüsü.

babalık→babaluz; *u→o* değişimi: *yukarı→yoxarı, bugün→bogün, dudak→totax* örnekleri görülmektedir.

İaneti'ye dönenlerin konuşma dili, diğer Türkçe ağız ve lehçelerine ait ses ve biçim özelliklerini de taşımaktadır. Örneğin b, p, d, t, k ünsüzleri daha serttir: *bal→pal, dana→tana, doğmak→toğmax, dudak→totax.*

Biçim açısından da ad durum eklerinin iyelik ekleri ile kulanımında farklılıklar vardır. Sıralama ad+yönelme halı eki+iyelik eki şeklindedir: *mal-a-n bax* ''Senin ineğine bak.''; *Sanin mallim-a-n söyle* ''Senin öğretmenine söyle''.

Mastar eki olarak Türkçedeki –mAK, –max şeklinde; şimdiki zaman -yor eki de –yer şeklinde kullanılmaktadır:

Gadiyerim/gadiyersin/gadiyer/gadiyerux/gadiyersiz/gadiyerlar.

Zarf ve bağlaç kullanımında Türkçeden farklılıklar görülmektedir: *Qapı* ''dışarı'', *ögde* ''önde'', *sora* ''sonra'', *o yılı* ''geçen sene'', *galacaxta* ''seneye''. Bağlaç olan *da/dä,* yerine ise *bulan/mulan* kullanılmaktadır: *anam bulan/mulan* ''annemle birlikte''.

Çalışmada, İaneti'ye geri dönen insanların dilinin genelde Türkçe olduğu, ancak konuşma dilinde ve eski ve bugünkü Gürcüceden alıntı kelimeler bulunduğu belirtmektedir. Kelime hazinelerinin incelenmesiyle; 1. Türkçe 2. Gürcüce 3. Azerice 4. Rusça 5. Özbekçe 5. Lehçe ve ağızlarda olan kelimeler ortaya çıkarılmıştır. Genel olarak akrabalık, vücut parçaları ve doğa ile ilgili kelimeler Türkçe ve Azericedir; evcil ve kanatlı hayvanlar, tarım ile ilgili kelimeler Türkçe, Azerice ve Gürcücedir. Örneğin, *tsintal* ''kedi yavrusu'', *xvliki* ''kertenkale'', *çala* ''kurutulmuş mısır, buğday gövdesi'', *cishkar* ''bahçe duvarın kapısı'', *tuçi* ''dudak'', *kuçi* ''mide''; Mesleklerle ilgili kelimeler ve ay, yıl, hafta ve gün adları Rusçadır. Örneğin: *портноӥ /portnoi/ ''terzi'', летчик /letçik/ ''uçan, pilot'', медсестра /medsestra/ ''hemşire'', mart, may, yun, yul, avgust, sentyabr, oktyabr.* Ayrıca Özbekçe kelimeler de bulunmaktadır. Örneğin, *oğri* ''hırsız'', *uxlamax* ''uyumak'', *uka* ''küçük kız kardeş'', *köçe* ''sokak''. Türkçe lehçe ve ağızlara ait kelimeler ise *aringar* ''tembel'', *tavlı* ''şişman'', *kalemkuş* ''kırlangıç'', *matramaz, qanı* ''cimri'', *köçmax* ''evlenmek'', *eveli* ''hızlı''.

İaneti'ye geri dönenlerin konuşma dilinde yetmiş civarında Gürcüce kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerde Gürcüceye özgü ünsüzler korunmuştur. Örneğin, Gürcüce *pepela* ''kelebek'', *pitna* ''nane'', *panta* ''küçük armut'', *tilo* ''tuval'', *mitkal* ''kumaşın türü'', *kurka* ''meyve çekirdeği'', *çiaqela* ''solucan''.

Bu çalışma, terimlerin araştırılması, öğrenilmesi ve aynı zaman Gürcistan tarihi araştırmaları için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir.

5.2.4. Gürcücenin Güney Lehçesinde Türkçe Kelimeler[29]

Çalışmada, Gürcücenin Güney Lehçesindeki Türkçe kelimeler incelenmiştir. Tarihî süreçte güney Gürcistan toprakları olan Choruh nehri havzasındaki bölgeler, bugün Achara hariç, Türkiye sınırında yer almaktadır. Türkiye ve Gürcistan arasındaki sınır açıldıktan sonra bu durumun bölgede yaşayanların konuşma diline de yansıdığı görülmüştür. Türkiye'de yaşayan Gürcüler hem Gürcüce hem de Türkçe kullanmaktadır. Süreç içinde konuşma dillerine Türkçe unsurlar girmiştir. Dolayısıyla güney lehçelerdeki Türkçe unsurları araştırmak Gürcüce dilbilimi için önemli hâle gelmiştir.

Şavşat, Tao, Klarcet, Achara dilleri, Gürcücenin güney ağızlarıdır. Bunlardan sadece Achara dili, bugün Gürcücenin ağızları içinde kalmaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin sınırları içinde olan, Gürcistan'ın güney lehçelerindeki Türkçe kelimeler sesbilgi açısından araştırılmıştır. Araştırmacı, Türkiye sınırları içinde yaşayan Gürcüler'in dilini İmerkhevi lehçesi olarak adlandırmaktadır.

Gürcü dilbilimcilere göre, tarihî süreçte Gürcistan'ın toprakları olan, şimdi ise Türkiye sınırı içinde olan güney bölgelerine araştırma yapma izni XX. yüzyılın 80 ve 90'lı yıllarında verilmiştir. Türkiye'deki Gürcülerin konuşma dili ilk olarak ünlü dilbilimci Niko Mari tarafından araştırılmıştır.

Bilindiği gibi, Güney Gürcistan Türkler tarafından XVI. yüzyılda fethedilmiştir (XVII. yüzyılda da Achara fethedilmiştir.). Bu bölgelerde yaşayan Gürcüler Müslüman olmuştur. Gürcistan XIX-XX. yüzyılda da bir muhacir dalgası geçirmiştir. Muhacir Gürcüler Türkiye'de farklı bölgelere yerleşmiştir ve bugüne dek Gürcü dilini ve

[29] V. Chokharadze (2013). Gürcücenin güney lehçesinde Türkçe kelimeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Batum: Batumi Shota Rustaveli Devlet Üniversitesi.

geleneklerini korumuşlardır. Doğal olarak, Türkçe yüzyıllar içinde Türkiye'de yaşayan Gürcülerin diline girmiş ve yerleşmiştir.

XIX. yüzyılda Niko Mari, Şavşat ve Klarjeti bölgelerinde dilbilimsel araştırmalar yapmıştır. Elde ettiği bilgileri 1911'de yayınlanmıştır. Mari'ye göre, Gürcü köylerin bazılarında, Gürcüce artık kullanılmamaktadır; bu bölgelerde yaşayan Gürcülerin dili artık Türkçedir, Gürcüce yavaş yavaş unutulmaktadır.

1878 yılında Achara, Gürcistan sınırları içine girmiştir. Diğer bölgeler Şavşat, Klarceti, Tao, Ardahan Türkiye sınırları içinde kalmıştır. Bu bölgelerde korunmuş olan Gürcüce, Gürcü dilbilimi ve diyalektolojisi için önemli bilgiler içermektedir.

Türkiye'deki Gürcülerin dilinde ses, biçim, ve sözcük olmak üzere Türkçe unsurlar tespit edilmiştir. Türkçeden alıntı kelimeler, Gürcüceye özgü ses değişiklikleri geçirmiştir. Çalışmada, Türkçeden alıntı kelimelerin ses değişiklikleri ve Gürcüce gramer kurallarına göre şekillenmeleri de incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Türkçeden alıntı kelimelerdeki ses değişimleri incelenmiştir. **1.** |g|>|ğ| değişimi: Gürcüce *diregi/direği,* Türkçe *direk.* Gürcüce *kavgaci/kavğaci*, Türkçe *kavgacı* **2.** |k|>|k|(sert k) değişimi: Gürcüce *tatiki*, Türkçe *telik*; Gürcüce *kampuri,* Türkçe *kambur* **3.** |kh|>|k| değişimi: Gürcüce *sakhiz,* Türkçe *sakiz;* Gürcüce *khaşuği,* Türkçe *kaşık* **4.** |k|>|x| değişimi: Gürcüce *axraba,* Türkçe *akraba;* Gürcüce *arxataş,* Türkçe *arkadaş* **5.** |k|>|kh| değişimi: Gürcüce *khalemi,* Türkçe *kalem;* Gürcüce *khadi,* Türkçe *kadı;* Gürcüce *delikhanli,* Türkçe *delikanlı* **6.** |ç|(h)>|x| değişimi: Gürcüce *hasani, xasani*, Türkçe *Hasan*; Gürcüce *axori*, Türkçe *ahir*; Gürcüce *ixlamuri*, Türkçe *ihlamur;* Gürcüce *muxaciri,* Türkçe *muhacir* **7.** |b|>|p| değişimi: Gürcüce *dolabi,* Türkçe *dolap;* Gürcüce *paxirci,* Türkçe *bakırcı* **8.** |a|>|e| ünlü ses değişimi: Gürcüce *mehele/mehela,* Türkçe *mahalle*; Gürcüce *tarcumani*, Türkçe *tercüman;* Gürcüce *terep,* Türkçe *taraf* **9.** |u|>|i| ünlü değişimi: Gürcüce *havli,* Türkçe *havlu;* Gürcüce *purça,* Türkçe *fırça*; Gürcüce *punduki,* Türkçe *fındık*. **10.** |e|>|i| ünlü değişimi: Gürcüce *şeheri,* Türkçe *şehir*; Gürcüce *talibi*, Türkçe *talebe.*

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkçeden alıntı kelimelerde görülen detant olayı incelenmiştir. Genelde, Türkçe k, p, t, ç sesleriyle biten kelimelerde detant görülmektedir. **1.** |p|>|b| ünsüz değişimi: Gürcüce *abdali,* Türkçe aptal; Gürcüce

mektebi, Türkçe *mektep* **2.** |k| sert k>|g, ğ| ünsüz değişimi: Gürcüce *eşegi*, Türkçe *eşek*; Gürcüce *musluği,* Türkçe *musluk*; Gürcüce *çilegi*, Türkçe *çilek* **3.** |t|>|d| ünsüz değişimi: Gürcüce *berbadi*, Türkçe *berbat;* Gürcüce *inadi*, Türkçe *inat* **4.** |ç|>|c| ünsüz değişimi: Gürcüce *Arabca*, Türkçe *Arapça;* Gürcüce *ilacebi*, Türkçe *ilaç.*

Çalışmanın üçüncü bölümünde Gürcüce unsurlarla oluşan Türkçe alıntı kelimeler incelenmiştir. **1.** Gürcüce ön ek *u-* ve son ek *–o* ile oluşan Türkçe alıntı kelimeler: Gürcüce *u-bereket-o*, Türkçe *bereket* ‘‘bereketsiz’’; Gürcüce *u-dugun-o*, Türkçe *düğün* ‘‘düğün olmayan’’; Aynı zamanda Türkçe alıntı kelimeler de kullanılmaktadır. Örneğin, Gürcüce *dibsiz*, Türkçe *dipsiz*; Gürcüce *iağsuzi,* Türkçe *yağsız* **2.** *Me-/mo-* ön ekleri: Gürcüce *me-ixizmeta*, Türkçe *hizme*t ‘‘hizmet yaptı’’ **3.** *–Şi* ve *–ze* edatları ile oluşan kelimeler: Gürcüce *esker-şi,* Türkçe *asker* ‘‘askerde’’; Gürcüce *çiçeg-ze*, Türkçe *çiçek* ‘‘çiçekte’’ **4.** *–ken, -tan, -dan, -dam* edatı ile oluşan kelimeler: Gürcüce *mahalis-ken*, Türkçe *mahalle* ‘‘mahalleye doğru’’; Gürcüce *hastanes-ken*, Türkçe *hastane* ‘‘hastaneye doğru’’; Gürcüce *koşes-tan*, Türkçe *köşe* ‘‘köşeye yakın’’ **5.***–eb, -av* son ekleri ile oluşan kelimeler: Gürcüce *vemosafir-ebi*, Türkçe *misafir* ‘‘misafir ederim’’; Gürcüce *dadireg-av-s,* Türkçe *direk* ‘‘direği koyacak’’. **6.** *–eb* çoğul eki ile oluşan kelimeler: Gürcüce *insn-eb-i*, Türkçe *insanlar*; Gürcüce *xisrsizebi*, Türkçe *hırsızlar*. **7.** Türkçe alıntı kelimelerin *–ob* son eki ile yeniden yapılandırılması: Gürcüce *askroba,* Türkçe *askerlik;* Gürcüce *insanoba,* Türkçe *insanlık* **10.** Türkçeden alıntı kelime köklerine *–ian* son eki eklenerek oluşan kelimeler: Gürcüce *inat-iani,* Türkçe *inatçı;* Gürcüce *khaburğiani,* Türkçe *kabuklu* **11.***– lI* Türkçe eki ile oluşan kelimeler: Gürcüce *merakhli*, Türkçe *meraklı;* Gürcüce *pinarli*, Türkçe *pinarlı* **12.** Türkçe *–CI* eki ile yapılan alıntı kelimeler: Gürcüce *khavğaci,* Türkçe *kavgacı;* Gürcüce *purunci*, Türkçe *fırıncı.*

5.2.5. Sulkhan-Saba Orbeliani’nin Leksikoni Kartuli’deki (Gürcüce Sözlüğü) Arapça Kelimeler[30]

Çalışmada, Sulkhan-Saba Orbeliani’nin ‘‘Leksikoni Kartuli’’de yer alan Gürcüceye geçmiş Arapça kökenli kelimelerin ses ve anlam analizi yapılmakta, alıntı kelimelerin Gürcüceye geçme yolları ve kronolojisi incelenmektedir. Sulkhan-Saba Orbeliani

[30] S. İmedadze (2014). Sulkhan-Saba Orbeliani’nin ‘‘Leksikoni Kartuli’’deki (Gürcüce Sözlüğü) Arapça kelimeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kutaisi: Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi.

eserindeki bazı kelimelere yabancı dile ait olduğunu, bazılarına Türkçe, Arapça veya Ermenice, Yunanca olduğunu yazmıştır; bazı kelimelerde ise böyle bir not bulunmamaktadır. Bu çalışmada, yazarın yabancı dile ait olduğunu belirttiği kelimeler, Türkçe olarak belirttiği ancak Arapça olan kelimeler ve herhangi bir not yazılmayan, Gürcüce varsayılan ancak Arapça oldukları tespit edilen kelimeler ele alınmaktadır. Analiz edilen bilgiler, Gürcücenin tarihî ve etimolojik sözlükleri için de önemlidir.

Gürcüce kelime hazinesinde, Doğu dillerinden geçen çok sayıda kelime içinde büyük bir oranda Arapça kelime de vardır. Gürcüce ve Doğu dilleri ilişkileri araştırılırken, Gürcücedeki alıntı kelimeler, geçme yolları ve etimolojilerine önem verilmektedir. Gürcücenin ağızlarında cografya, tarihsel süreç ve İranlılar, Türkler ve Araplar ile sıkı ilişkiler neticesinde Doğu dillerine ait kelimeler de bulnmaktadır. Alıntı kelimelerde ses ve anlam farklılıkları görülmektedir. Bu durum, alıntı kelimelerin Gürcüceye hangi dilden ve hangi tarihler arasında geçtiğini göstermektedir.

Yüzyıllar boyunca Araplar ile birlikte yaşamak, Gürcüceye Doğu dillerinden çok fazla kelime girmesine neden olmuştur. Gürcüceye pek çok Arapça kelime, Türkçe veya Farsça yolu ile geçmiştir. Gürcücedeki Doğu dillerine ait kelimelerin araştırılması için bu eser çok önemli bir kaynaktır.

Çalışmada, tarihsel, karşılaştırmalı ve sözlüksel yöntemler kullanılmıştır. Arapça kelimelerin Gürcüceye geçiş yollarını tespit etmek için, kelimelerin ses bilgisel düzeni, anlambilimsel değişiklik ve yakınlık faktörleri, Farsça ve Türkçe verilere dayanılarak yapılmıştır. Ayrıca alıntı kelimelerin hangi dilde, nasıl bir ses bilgisel ve anlambilimsel değişiklikler geçirdiği tespit edilmiştir. Arapça kelimelerin tespitinde eski Arapça eserler, Kuran, Hadisler ve Orta Çağda yazılan sözlükler kullanılmıştır.

Çalışmanın bir bölümünde, eserdeki Arapça, Türkçe, Farsça ve diğer yabancı dillere ait olduğu varsayılan kelimeler incelenmiştir. Bu çalışmada ele alınan bütün kelimelerin önce ‘Leksikoni Kartuli’’deki şekil ve anlamları verilmektedir; sonra bu kelimelerin Arapça olup olmadığına dair bilgiler; Farsça ve Türkçe sözlüklerdeki şekilleri; en son ise bu bilgilere göre, Gürcücedeki ses ve anlam değişiklikleri, kelimelerin Gürcüceye geçiş yolları ve tarihleri yer almaktadır.

Birinci bölümde araştırmanın sözlük yapısı anlatılmaktadır. Gürcücedeki Doğu dillerine ait bazı kelimelerin Arapça olduklarını tespit etmek için Gürcü ve yabancı sözlükbilimcilerin çalışmaları incelenmiştir. Sulkhan-Saba Orbelian'nin eseri, bu yönden önemli bir kaynaktır. Sulkha-Saba bazı kelimeler için ''kullanılmayan'' işareti koymuştur. Ancak bu kelimeler günlük konuşma dilinde kullanıldığı görülmektedir.

İkinci bölümde ise Arapça kökenli kelimeler ve bu kelimelerin Gürcüceye geçiş yolları ve zamanı incelenmiştir. Gürcüceye uyum sağlamış, yerleşmiş ve yaygınlaşmış ve Gürcüce olarak kabul edilen çok sayıda kelimenin Arapça kökenli oldukları tespit edilmiştir. Sözlükte Türkçe, Tatarca veya yabancı bir dile ait kelime olarak geçen bazı kelimelerin de Arapça oldukları ve Türkçe veya Farsça yolu ile Gürcüceye geçtiği tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde Gürcüceye geçen kelimelerin geçirdiği ses değişiklikleri incelenmektedir. Gürcüceye Farsça veya Türkçe aracılığıyla geçen Arapça kelimelerin çoğu Türkçe ve Farsça ses unsurları taşımaktadır. Örneğin Gürcüce *supra,* ''Leksikoni Kartuli''de Farsça olarak gösterilmektedir. Şah-name Sözlüğü'nde ise Arapça-Türkçedir. Araştırmacıların bir kısmı bu kelimenin Farsça olduğunu bir kısmı ise Arapça-Türkçe olduğunu düşünmektedir. *Supra* kelimesi, Arapça *safarat* kelimesinden gelen *sufrat* kelimesinden oluşmuştur **1.** Taşınabilir küçük sofra **2.** Kare veya yuvarlak şekilde küçük dört ayaklı masa'' anlamındadır. *Sufra* kelimesi, Gürcüceye aynı seslerle geçmiştir. Bu kelimenin Gürcüceye Türkçe aracılığıyla geçtiği düşünülmektedir. Gürcüce eserlerde geçen *sufracı* kelimesi de bunu kanıtlanmaktadır. Kelimedeki *–CI* Türkçe ektir ve Orta Çağ Gürcüce eserlerinde bulunmaktadır.

Gürcüce *barati,* ''Leksikoni Kartuli''de yabancı kelime olarak belirtilmektedir. Bu kelimenin Arapça *barâ'at* kelimesi olduğu varsayılmaktadır. *barâ'at*: **1.** Genellikle sanayi alanındaki bir buluş için devletçe verilen ve buluştan yararlanma hakkını gösteren, sağlayan belge, berat **2.** Osmanlı döneminde, bir görevi getirilen, aylık bağlanan, ayrıcılık, nişan veya san verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu, anlamındadır. Aynı anlam ile Türkçe ve Osmanlıcada bulunmaktadır. Gürcüceye bu kelimenin XVII. yüzyılda Türkçe aracılığıyla girmiş olduğu varsayılmaktadır. Ancak Gürcücede ''mektup, kağıt'' anlamındadır.

Gürcüce *mavi,* Arapça *ma, mawiyy* kelimelerinden gelmektedir. Gürcüceye bu kelimenin yaklaşık olarak XVI. yüzyılda Türkçe aracılığıyla geçmiş olduğu varsayılmaktadır. Gürcüceye geçerken hiç bir ses değişikliği olmamıştır.

Gürcüce *mavtuli,* Arapça *fatala* ‘‘bürükülmüş, kıvrılmış’’ kelimesinden geldiği varsayılmaktadır. Osmanlıcada ise *meftûl* ‘‘fitil haline getirilmiş, bükülmüş, kıvrılmış, kıvrılmış perçem’’ şekli bulunmaktadır. Bu kelimenin de Türkçe aracılığıyla XIV-XV. yüzyılda Gürcüceye geçtiği varsayılmaktadır.

Gürcüce *dalali,* Farsçadaki *dalal,* Arapça *dallal* kelimesinden oluştuğu varsayılmaktadır. Osmanlıcada ise t*ellal* şekli bulunmaktadır. **1.** Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağıran kimse, ağırtmaç, **2.** Satışlarda aracılık eden kimse, anlamındadır. Bu kelime Gürcücenin Achara ve Javakheti ağızlarında da bulunmaktadır ve ‘‘emlak, ortakçı, bir şeyi duyurmak için insanları çağırmak’’ anlamındadır. Bu kelimenin Gürcüceye Türkçe aracılığıyla geçtiği varsayılmaktadır.

Gürcüce *tamami* kelimesinin, Arapça *tamam* kelimesinden geldiği varsayılmaktadır. Osmanlıca Sözlük’teki *tamam* kelimesinin bir anlamı ‘‘eksiksiz bir insan’’dır. Gürcücede bu kelimede anlamsal bir değişiklik olmuştur ve ‘‘cesur, cüretli’’ anlamı ile kullanılmıştır. Bu kelimenin Gürcüceye Türkçe aracılığıyla geçtiği varsayılmaktadır.

5.3. Makaleler

5.3.1. Tsalka Bölgesindeki Türkçe Konuşma Dilinin Bazı Özellikleri Hakkında[31]

Bu makalede, Gürcistan'da Tsalka bölgesinde yaşayan ve Türkçe konuşan Yunanların kelime hazinesi araştırılmıştır. Tsalka'da yaşayan, Türkçe konuşan Yunanlar XIX. yüzyılda Doğu Anadolu'dan göç etmiştir.

Tsalka lehçesi, yukarı ve aşağı lehçeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Makalede, aşağı Tsalka köylerinde yaşayan, Türkçe konuşan Yunanların kelime hazinesi araştırılmıştır. Aşağı Tsalka'nın Türkçe konuşması farklı dillerin birleşmesidir. Dilin bu kadar karışmış olması tarihsel ve kültürel geçmişin de zor olmasından kaynaklanmaktadır.

Doğu Anadolu'dan Gürcistan'nın Tsalka bölgesine göç etmiş olan Yunanlar, tekrar farklı diller içinde kaynamıştır. Dilleri Rusça, Azerice, Ermenice ve Gürcüceden çok fazla etkilenmiştir. Dolayısıyla Tsalka'da yaşayan Yunanların konuşma dilinin ve özellikle kelime hazinesini araştırmak çok önemli ve aynı zamanda ilginçtir. Kelime hazinesi, her bir dilin durumunu da anlataktadır. Tsalka'daki Yunanların konuşma dili incelendiğinde farklı dillere ait kelimelerin ayrılması mümkün olabilmektedir.

Rusça kelimeler: Rusça *atkaz etmax,* Türkçe ‘‘reddetmek’’; Rusça *istakan,* Türkçe ‘‘bardak’’; Rusça *içkaf,* Türkçe ‘‘dolap’’.

Tsalka'da yaşayan Yunanların konuşma diline özellikle Gürcüce kelimeler girmiştir. Örneğin Gürcüce *kodi,* Yunanların konuşma dilinde *god* ‘‘ekin ölçüsü, oluk kileye muaddildir.’’, ‘‘Bir god boğda verecam allaxa.’’; Gürcüce *kaba,* Yunanların konuşma dilinde *gaba*, ‘‘1. Kıyafetin her türü, 2. Kadın eteği’’, ‘‘Babası veriyer ğıza bir sandux, igirmi bes tane gaba’’; Gürcüce *muşa,* Yunanların konuşma dilinde *musa,* ‘‘işçi, hammal’’.

[31] E. Gudiashvili (1960). Tsalka bölgesindeki Türkçe konuşma dilinin bazı özellikleri hakkında. *Stalin Tiflis Devlet Üniversitenin Çalışmaları 91, Doğu Bilim Serisi* II, s. 197-208.

Yunanca kelimeler genelde din ile ilgili kelimeleridir. Örneğin Yunanca *Isus Xiristos,* Türkçe ‘‘Aziz İsa’’; Yunanca *metamorfos,* Türkçe ‘‘başkalaşım’’; Yunanca *iksomoleyis,* Türkçe ‘‘günah çıkarmak’’.

Azerice kelimeler: Azerice *gıç,* Türkçe ‘‘ayak’’, örneğin ‘‘Bastı gıçını merdüvena.’’; Azerice *uşax,* Türkçe ‘‘çocuk’’, örneğin: ‘‘Oni da uşaxtan aldım’’.

Tsalka bölgesinde yaşayan Türkçe konuşan Yunanların konuşması: *canasi,* Türkçe *can as,* örneğin: ‘‘Ölü çıkan ev sahibi kırkıncı gün helva yapar, canası hazırlar.’’; *örti,* Türkçe *örtü,* örneğin: ‘‘Bir gat ta örti veriyer gızın babası’’.

5.3.2. Sulkan-Saba Orbeliani’nin Leksikoni Kartuli’deki (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe Anlamlar Hakkında[32]

Orbeliani’nin ‘‘Leksikoni Kartuli’’de (Gürcüce Sözlüğü) bazı Gürcüce kelimelerin Türkçe, Ermenice ve İtalyanca anlamları da verilmektedir. Bu makalede, Türkçe anlamları verilen Gürcüce kelimeler incelenmektedir. Makalede Gürcücede eski Türkçe kelimelerin korunduğu da belirtilmektedir.

Sözlüğün bazı farklı yayınlarında Türkçe kelimelerin anlamları farklı olmakta; bazı yayınlarında da kelimelerin anlamlarının karıştırıldığı görülmektedir.

Orbeliani’nin yazdığı ‘‘Leksikoni Kartuli’’, bir sözlükten daha fazla bilgiler içermektedir. Bu sözlük ayrıca bir tercüme sözlüğüdür. Kelimelerin yanında Türkçe, İtalyanca ve Ermenice anlamları da verilmiştir. Bazı yayınlarında ise yabancı dil karşılıkları yazmamaktadır. Sadece sözlüğün son yayını olan, Akaki Sanidze (1928) ve Solomon İordanishvili’nin (1949) yayınında, İtalyanca, Türkçe ve Ermenice anlamlar da verilmiştir. Sözlüğün bu son yayını Orbeliani ve onun kardeşi olan Zosime tarafından yazılmış orjinal el yazmalarından alınmıştır. Ancak bazı hatalar ve kelime anlam farklılıkları yine görülmekedir.

Sözlükte bütün kelimelerin Türkçe, İtalyanca ve Ermenice karşıtlıkları verilmemekte ve kelimelerin tercüme yöntemi belirtilmemektedir. Bazı kelimelerin yanında üç dilde anlamları; bazılarında ise sadece Türkçe anlamları vardır. Bazı kelimelerde ise yabancı

[32] T. Abuladze (1960). Sulkan-Saba Orbeliani’nin ‘‘Leksikoni Kartul’’deki (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe anlamlar hakkında. *Moambe Dergisi*, 2, s.13-30.

dillerdeki anlamlara hiç yer verilmemiştir. Bazı yayınlarda Türkçe anlamlar aynı biçimlerde değildir. Örneğin: Gürcüce kelimeler mastar şekilde verilmekte Türkçe anlamları geçmiş zaman ile verilmektedir. Bazı Türkçe mastar –mAk eki eklenmeden verilmektedir. Örneğin: *biç* yerine *biçmek, korxdi* yerine *korkmak*. Bazı kelimeler tekil verilirken Türkçe anlamları çoğul olarak verilmektedir. Örneğin: *deiptiler* yerine *deyipti* (Azerbaycan Türkçesi).

Orbeliani eserinde Gürcüce kelimelerin yabancı dillerdeki karşılıklarını yazmaya da gayret etmiştir. Türkçenin gerçekten önemli dil olduğunu Kutaisi Devlet Müzesinde bulunan ‘‘Türkçe Kitabı’’ da kanıtlanmaktadır. Bu sözlüğün yazıldığı dönemde Gürcüce –Türkçe sözlüğün tamamen pratik bir değeri vardır, günümüzde ise sadece dilbilimsel önemi taşımaktadır.

Orbeliani’nin ‘‘Leksikoni Kartuli’’de Türkçe anlamları verirken herhangi bir işaret kullanılmamaktadır.

Türkçe ünlü seslerden |ı| kelime başında veya ortasında |i|, kelime sonunda ise |u| sesi ile verilmektedir. Sözlükte geçen *uzangu, demur, arşun* günümüz Türkçesinde *uzank, demir, arşiv* biçimindedir. Bazı kelimelerde |ı| >|a| değişimi olmuştur. Sözlükte *asirğan, asmarlağ* şekilleri bulunmaktadır. Türkçe |ü|>|u|, |ö|>|o| sesi ile gösterilmektedir. Örneğin: *numuna, uzuk, qolga*; Türkçe *nümüne, üzük, gölge*.

Eserde, ünsüz ses değişimleri de gösterilmektedir. |k|>|kh|, |ğ| veya |x| sesleri ile gösterilmektedir: *akhllu>akıllı, ancax>ancak, işiğ>ışık.* |f|>|p|, |d|>|t|, |h|>|x|,|h| sesleri ile gösterilmektedir. *tolanmağ>dolanmak, tana>dana*. |b|>|v|, |n|>|l|, |r|>|l| ses değişimleri: *bucud>vucüt, loxta>nokta, zincil>zincir.*

Gürcüce alfabesi ile verilen bazı Türkçe kelimeler: *mavtuli>mevtül, qolga(şemsiye)>gölge, calati>calat, qira>kıra, qurqi>kürk, surati>surat.*

Yabancı, bilinmeyen kelimeleri anlatmak için Orbeliani farklı dillerden sözlükler, din kitaplar kullanmakta veya yabancı dil bilen kişilerden bilgi almaktadır. Türkçe anlamları ve Türkçe kelimeleri anlattığında ise herhangi bir kaynak kullanmamaktadır. Buna göre yazarın Türkçe konuşma dilini bildiği varsayılmaktadır. Orbeliani, Dmanisi şehrin yakınlarında, Tandzia köyünde doğmuştur, XVI. yüzyılda Dmanisin nüfusunda

çoğunlukla Türkler vardır. Türkler Dmaniside yaklaşık olarak XIII. yüzyıldan beri yaşamaktadır ve tabii Türkçe günlük konuşmada yayılmıştır. Bu bilgilerden dolayı Orbeliani'nin çocukluğundan beri Türkçe bildiği varsayılmaktadır.

Yazar yabancı kelimeleri anlatırken Türkçe veya Tatarca olduklarını belirtmektedir. Eserde *Tatar* kelimesi Moğol ve daha çok Türk boyları anlamına gelmektedir.

5.3.3. Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''ndeki Türkçe Kelimeler Hakkında[33]

Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''nde (Gürcüce Sözlüğü) çok sayıda Türkçe kelime bulunmaktadır. Bu makalede, Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler yanında bazı Gürcüce ve yabancı kelimelerin anlamlarının Türkçe karşılığı da verilmektedir. Sözlükte yer alan Türkçeden Gürcüceye geçmiş kelimelerin Türkçe kökenli olduğu üzerinde durulmakta ve Gürcüce ve bazı yabancı kelimelerin Türkçe karşılıkları incelenmektedir.

Tarihî nedenlerle Gürcü resmî ve konuşma dilinde çok fazla Türkçe kelime yer bulmuştur. Rönesans döneminde yazılan Gürcüce eserler Arapça-Farsça-Türkçe kelimelerle doludur. Bunun nedeni bir taraftan Arapların, sonra ise İranlıların ve Türklerin saldırıları; diğer taraftan ise aristokrat Gürcüler'in çok fazla Doğu kültürene en çok da Farsça edebiyatına düşkün olmasıdır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Gürcüceyi yabancı kelimelerden temizleme çalışmaları başlamıştır. Orbeliani'nin bütün çalışmaları ve yazdığı eserler, bu sürecin devamı ve uygulaması olarak kabul edilmektedir. Sözlükte; felsefî, astronomî, dinî kelimeler ve günlük konuşma dilinde kullanılan Arapça, Farsça, Türkçe, Yunanca ve Ermenice kelimeler açıklanmıştır.

Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''ni yazma amacı da Gürcücenin saf dilini kullanmaya çalışmaktır. Sözlükte yabancı dillere ait kelimeler belirtilmiştir. Kelimelerin Arapça, Türkçe, Tatarca, Farsça gibi hangi dile ait oldukları yazılmıştır. Bu kelimelerin Gürcüceye geçme sebepleri de anlatılmaktadır. Kelimelerin Gürcücede unutulmuş olan ve artık kullanılmayan anlamlarına da yer verilmektedir. Örneğin: "*kapi* Türkçe

[33] T. Abuladze (1962). Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''ndeki Türkçe kelimeler hakkında. *Gürcistan SSCB Bilim Akademisi, El Yazmaları Enstitüsü Moambe Dergisi.* 4, s. 57-78.

kelimedir, Gürcüceye zor zamanlarda geçmiştir, Gürcücedeki *persi* kelimeyi anlatır" gibi.

‘‘Leksikoni Kartuli’’de bazı yabancı kelimelerin anlamı yine yabancı; ancak daha önce Gürcüceye geçmiş Farsça veya Arapça kelimelerle anlatılmaktadır. Örneğin Türkçe *elçi* kelimesinin Gürcücedeki anlamı ‘‘despan, omira"dır. Orbeliani, *elçi* kelimesinin Gürcücedeki eş anlamlısının *despan* veya *omira* olduğunu belirtmektedir. Ancak *despani* Farsça, *omira* ise Farsça, Arapçadır. Görüldüğü gibi, Orbeliani Türkçe kelimelerin anlamını Gürcüce kelimelerle verirken aynı zaman Gürcüceye eski dönemlerde geçmiş olan yabancı kelimelerle de vermektedir.

Orbeliani, Türkçe kökenli olduğunu düşündüğü kelimeleri ‘‘Türkçe, Tatarca, Osmanlıca, Çağatayca’’ olarak belirtmiştir. Ancak Orbeliani'nin bu kelimeleri nasıl bir işaret ile ayırt ettiği anlaşılamamaktadır. Çünkü Türk dili ailesine otuza yakın dil girmektedir ve bu diller ses bilgisel açıdan birbirine çok yakındır. Ayrıca tarihî süreç ve coğrafi koşullar düşündüğünde Gürcüceye Türkçe kelimeler genelde Azerbaycan ve Anadolu Türkçesinden geçmiştir.

Sözlükte, *Tatar* kelimesi ‘‘müslüman’’ anlamındadır. Ancak Gürcüce eserlerin çoğunda *Tatar* ‘‘Moğol’’ anlamında kullanılmaktadır. Sözlüğün farklı yayınlarda *Tatarca* yerinde *Türkçe* yazıldığı görülmektedir. Örneğin *İara* kelimesi bir yayında Tatarca, diğer bir yayında ise Türkçe olarak gösterilmektedir.

Orbeliani, genelde Gürcücenin saf dilini kullanmaya çalışmıştır; ancak bazı Gürcü kökenli kelimeleri Türkçe kelime ile anlatmıştır. Örneğin, "Gürcüce *araoni* 'önceden verilmiş bedelin bir kısmı', Türkler *be//pey//beh* diyorlar. Bu kelime *be* olarak Gürcücede bugün de kullanılmaktadır.". Sözlükte buna benzer çok sayıda örnek bulunmaktadır. Dolaysıyla bu eser, sadece sözlük değil aynı zamanda önemli bir tercüme eser olarak da kabul edilebilir. Sözlükte Gürcüce kelimelerin anlamları Gürcüce verilirken Ermenice, Türkçe ve İtalyanca karşılıklarına da yer verilmiştir.

Sözlüğün bazı yerlerinde Arapça kökenli olan kelimelerin Türkçe gösterildiği görülmektedir. Bunun nedeni, Arapça ve Farsça kelimelerin Gürcüceye Türkçe yolu ile geçmiş olmasıdır.

Yüzyıllar boyunca yabancı dillerden Gürcüceye geçen kelimeler, Gürcüceye yerleştiği için Orbeliani, Gürcücedeki yabancı kelimeleri ayırt etmekte büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Dolaysıyla bazı Türkçe kökenli kelimeler Gürcüce olarak gösterilmiştir. Örneğin, Gürcüce olarak gösterilen *iarağuci* ‘‘mahkeme, hüküm’’, kelimesi, Türkçe *yargı//yargıcı* ‘‘hukum, muhakeme, adalet’’ kelimesidir.

Sözlükte Gürcücedeki Türkçe kelimeler şöyle sınıflandırılmaktadır: 1. Gürcücede yerleşmiş Türkçe kelimeler, 2. Gürcüce kelimeleri anlatmak için kullanılan Türkçe kelimeler, 3. Yabancı kelime olarak adlandıran Türkçe kelimeler, 4. Gürcüce kelime olarak sayılan Türkçe kelimeler, 5. Gürcüceye Türkçe yolu ile geçmiş Arapça ve Farsça kelimeler.

Orbeliani bazı bilmeyen, anlatılması zor olan kelimeler için farklı dillerdeki eserleri, örneğin Arapça, Ermenice, Yunanca veya Latince eserleri, sözlükleri kullanmıştır. Ancak Orbeliani’nin günlük konuşma dilinden aldığı Türkçe kelimeler için herhangi bir eser ya da sözlük kullanmadığı görülmektedir. Ele alınan Türkçe kökenli kelimeler siyasî ve idari görevlere verilen isimler, askeri terimler, kıyafet, yemek ve hayvancılıkla ilgili terimlerdir.

5.3.4. Kraliçe Tamar’ın Tarihçesi Eserindeki İki Terimin Anlamları Hakkında[34]

Makalede, Kraliçe Tamar’ın tarihçisinin eseri ‘‘Tskhovreba Mepet Mepisa Tamarisa’’da (Kraliçe Tamar’ın Yaşamı) geçen Doğu dillerine ait bazı kelimeler incelenmektedir. Arapça ya da Farsçaya ait olan bu kelimeler, Gürcüceye Türkçe yolu ile girmiştir. Bazı kelimelerin anlamı Türkçede olduğu gibidir. Çalışmada Doğu dillerine ait iki kelime derinlemesine ele alınmaktadır. Bu kelimeler *pancanobati* ve *uci*’dir. Gürcüce *pancanobati*: ‘‘1. Beş askerî müzik aletinden; davul, zurna, zil, nakkare ve borulardan oluşan orkestra; Farsça *panc* ‘‘beş’’ anlamındadır, *nobat* ise ‘‘Şah ya da sultanların sarayında belirli aralıklarda, davul veya başka müzik aletleri ile yapılan şarkı’’dır. Türkçe Ansiklopedik Sözlük’te bu geleneğin Selçuklu Sultanlarına ait olduğu belirtilmektedir: ‘‘*Nobat,* kutlamalarda ya da sultan saraylarında, bazı önemli durumlarda çalınan şarkıdır. Selçuklu sultanlarının sarayında *nobat* öğleyin, üçüncü

[34] G. Alasania (1973). Kraliçe Tamar’ın tarihçesi eserindeki iki terimin anlamları hakkında. *Doğu Filoloji Dergisi*, 3, s. 205-210.

namazdan sonra çalınır sonra namaz kılınırdı. Buna ‘‘Sultan Nobatı’’ adı veriliyordu”. Bu açıklamaya göre, namaz ve *nobat* aynı zamanda yapılıyordu, yani buna göre *nobat çalmak* da namaz gibi beş defa yapılıyordu. *Nobat çalmak,* herhangi birinin tahta çıkışını anlatmaktadır. Kelime, Gürcüceye aynı anlam ile girmiştir.

Gürcüce *uci*:‘‘1. Yer adı, genelde sınır boyundaki yerler, 2. Sınırlarda yaşayan Türk kabileleri, 3. *Ucis turkebi* ‘‘sınırda yaşayan Oğuzlardan oluşan kabileler, genelde çok güçlü ve savaşçı insanlar’’; Türkçe *uç* ‘‘ 1. Sebep, 2. Son ya da en yüksek nokta, sınır, tepe, 3. Türk devletlerinde sınır boylarındaki eyalet ve sancaklar’’; *uç el* ‘‘sınırda yaşayan kabileler’’.

5.3.5. Gürcücedeki Türkçe Alıntı Kelimeler[35]

Gürcü dilinde başka yabancı dillere ait kelimeler ile birlikte Türkçe kelimeler de bullunmaktadır. Bu makalede, Türkçe kelimelerden bazıları incelenmektedir. Örneğin:

Gürcüce *alati,* ‘‘kırmızı renkte olan at’’; Türkçe *al* ‘‘kırmızı, bu renkte olan at’’.

Gürcüce *cidao*, ‘‘atın omuzbaşı, kürek kemiğinin üstü’’; Türkçe *cidav* ‘‘omuzbaşı, hayvanlarda veya insanlarda kürek kemiğinin üstü”.

Gürcüce *damağı,* ‘‘at damağı’’; Türkçe *damak* ‘‘damak’’.

Gürcüce *çorti* ‘‘at koşması’’; Türkçe *yortmak* ‘‘koşmak, devamlı yol yürümek.

Gürcüce *cvalo* ‘‘kaba, keçi tüylerinden yapılmış çuval’’; Türkçe *çuval* ‘‘büyük torba’’.

Gürcüce *dostoğriv* ‘‘dosdoğru, bir ucundan öbür ucuna kadar yönü değişmeyen, eğri ve çarpık karşıtı’’; Türkçe *doğru* ‘‘doğru, gerçek, eksiksiz, mantığa uygun, dosdoğru’’.

5.3.6. Gürcücedeki Türkçe Antroponimler[36]

Makalede, Gürcücedeki Türkçe Antroponimler incelenmektedir. Her dilde başka dillerden girmiş isimler de bulunmaktadır. Gürcü ad bilimciler, Gürcücedeki Yunanca ve Farsça isimleri araştırılmıştır. Bu makalede ise sadece Gürcücedeki Türkçe isimler incelenmektedir. Araştırılan bu isimler, Gürcistan’daki Arşiv, El Yazmaları Enstitüsü,

[35] L. Rukhadze (1973). Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimeler. *Doğu Filoloji dergisi.* 3, s. 223-225.
[36] M. Jikia (1973). Gürcücedeki Türkçe antroponimler. *Doğu Filoloji Dergisi.* 3, s. 211-218.

Antroponim Sözlüğü'nden alınmıştır. Bazı isimler günümüz Gürcücesinde kullanılmamaktadır; ancak Gürcistan ve Türkiye dilsel ve tarihsel ilişkileri hakkında önemli veriler vermektedir.

Türkçe antroponimlerin Gürcüceye; Anadolu, Azerbaycan veya Kafkas Dağında yaşayan Balkar, Kumukların dillerinden girdiği varsayılmaktadır. Tarihî süreçte Gürcülerin Kazarlar, Paçanikler, Kıpçaklar, Mongollar ile sıkı ilişkileri vardır. Sürekli işgal altında olan Orta Doğuda, Türkçe kelimeler ve ayrıca isimler çok fazla yayılmıştır.

Yazılı eserlere göre, Gürcistan'da Türkçe isimler XVI. yüzyıldan; Azerbaycan'dan girmiş isimler ise XVII-XVIII. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlamıştır. Yazılı eserleri olmadığı için Kafkas Dağında yaşayan Karaçay, Balkar ve Kumuk dillerinden Gürcüceye giren kelimeler tarihlendirelememiştir.

Makalede Türkçe antroponimler, zooloji ve etnik antroponimler olarak ayrılmıştır. Ayrıca Türkçe sosyal terimler, akrabalık terimleri, el işlerine dair terimler ve dinî terimler de ele alınmaktadır.

Zooloji terimlerinden olan Gürcü isimleri: Gürcüce *aslani,* Türkçe *aslan,* eski Türkçe *arslan.* Bu kelime askerî unvan da anlatmaktadır. Örneğin: *aslanbeg, alparslan*.

Türkçe etnonim terimlerinden oluşan Gürcü isimleri: Gürcüce *gurci,* Türkçe *Gürcü,* Gürcüce; *xazara,* Türkçe *Kazar.*

Türkçe unvan terimlerinden oluşan Gürcü isimleri: eski Türkçe *beg,* bugünkü Türkçe *bey* kelimesinden oluşan isimler. Örneğin: *Zaurbegi, Ulubegi;* soyisimler: *Begashvili, Asambegashvili.*

El işleri, akrabalık, unvan kelimelerinden oluşan Gürcü isimler: Gürcüce *temurçi,* Türkçe *temürçi;* Gürcüce *kardaşa*, Türkçe *kardeş*; Gürcüce *kapiçi,* Türkçe *kapıcı*.

Din ile ilgili kelimelerden oluşan Gürcü isimleri: Gürcüce *imanverdi,* Türkçe *ıman verdi*; Gürcüce *elberdi,* Türkçe *el berdi*.

Türkçe isimlerden, sıfatlardan, *-CI, -LI* eklerinden oluşan Gürcü isimleri: Gürcüce *kuçuki*, Türkçe *küçük;* Gürcüce *topçi*; Türkçe *topçu;* Gürcüce *iarali*, Türkçe *yaralı.*

Alıntı antroponimlerin bazılarına *–a* eklenmektedir ve genellikle küçültme isimleri olarak kullanılmaktadır. Örneğin: Gürcüce *altuna,* Türkçe *altın;* Gürcüce *ağbuğa,* Türkçe *ak boğa*.

5.3.7. Gürcücenin Meskheti Ağzında Türkçeden Alıntı Kelimeler[37]

Gürcücenin Meskheti Ağzında çok sayıda Türkçe kelime tespit edilmiştir. Çünkü bu bölge tarihî süreçte, yaklaşık iki yüz sene boyunca, Türklerin hükümdarlığı altında kalmıştır. Gürcücenin Meskheti ağızlarını araştırmak önemli bir adımdır. Makalede bu dönemlerde, Türkçeden Gürcüceye geçen kelimeler incelenmektedir. Veriler, ağız metinlerinden alınmıştır. Bu metinlerde Türkçeden geçen fiiller tespit edilmiştir. Bu tür kelimelerde genellikle, yardımcı kelime ile oluşan fiilerde, isim kısmı Türkçe kalmaktadır; yardımcı kelimeler ise Gürcücedir. Örneğin: Gürcüce *halali miknia,* ‘‘affetmek’’, Türkçe *helâl etmek* ‘‘affetmek, helâl etmek’’. *Helâl* kelimesi Arapçadır ve ‘‘yasal’’ anlamındadır; *etmek* yardımcı fiildir. Bu örneğe göre, *halali* Gürcüceye aynı şekilde geçmiştir; yardımcı fiil *etmek* yerine ise Gürcüce kelime kullanılmaktadır.

Gürcüce *ianğuni ikna* ‘‘yangın çıktı’’; Türkçe *yangın.*

Gürcüce *khaibi gaxda* ‘‘kayboldu’’; Türkçe *kayıp, kayb.*

5.3.8. “Bağana” Kelimesi Hakkında[38]

Makalede, Gürcücedeki “bağana” kelimesi incelenmektedir. Gürcüce sözlüklerdeki *bağana* kelimesinin etimolojisi hakkında Gürcü sözlükbilimcilerin farklı görüşleri vardır. Orbeliani’nin sözlüğünde ‘‘küçük esir’’ anlamındadır. Batı ve Doğu Gürcistan’da bu kelimenin farklı varyasyonları kullanılmaktadır: Batıda *bağana,* Doğuda ise *balğı* kelimeleri vardır. Bazı sözlüklerde bu kelimenin anlamı ‘‘küçük bebek’’tir. Gürcü dilbilimciler İvane Javakhishvili ve Arnold Chikobava bu kelimenin Gürcüceye ait olduğunu varsaymaktadır. Svaneti, Gürcüce *bağana ile* ağızlardaki *ğanau* kelimesinin aynı kökten olduğunu varsaymaktadır. İ. Javakhishvili’ye göre, *bağana* kelimesi *batki, batkani, bokveri, burvaki* kelime grubuna aittir ve *b-* eki “küçük yaşta oğlan çocuğu ya da hayvan” anlamındadır.

[37] N. Gurgenidze (1973). Gürcücenin Meskheti ağzında Türkçeden alıntı kelimeler. *Doğu Filoloji Dergisi*. 3, s. 226-228.
[38] S. Gabeskiria (1973). “Bağana” kelimesi hakkında. *Doğu Filoloji Dergisi,* 3, s. 219-222.

Gürcü Türkolog Tsitsana Abuladze *bağana* kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu ileri sürmektedir. Bu kelimenin Türk dillerinden Gürcüceye girdiğinden emindir. *Bağana* kelimesinin Gürcüce sözlüklerde anlamı **1.** Dört, beş günlük keçi ya da koyun yavrusu, **2.** Yeni doğmuş çocuk, üç yaşına kadar olan çocuklara verilen genel ad, **3.** Sebep, **4.** Önce, **5.** Direk, **6.** Ölü olarak doğan koyun yavrusun derisi, şeklindedir. Kelime birinci anlamı ile Türkçe, Çağatayca, Kırgızca, Kazakça, Türkmence ve Azericenin ağızlarında kullanılmaktadır: *Bağana kürki* ‘‘koyun derisi’’, *semiz bağanali* ‘‘şişman kuzuların sahibi’’.

Çağdaş Türkçede *bağana/bağan* şekilleri kullanılmaktadır. **1.** Ölü doğan çocuk, **2.** Ölü doğan kuzu derisi anlamları ile Bursa, Şavşat, Artvin, Balıkesir ağızlarında bulunmaktadır. *Bağana* kelimesi de ağızlarda ‘‘yeni doğmuş çocuk, üç yaşına kadar olan çocuklara verilen genel ad’’ anlamlarında kullanılmaktadır.

Orbeliani’nin sözlüğünde anlatılan *bağana* kelimesinin anlamı ‘‘küçük esir’’dir. Bu anlam, Gürcistan’da savaşların olduğu zor dönemlerden kaynaklanabilir. Çünkü savaş sırasında çok fazla küçük çocuk esir alınmıştır. *Bağana* Türkler, Lekler tarafından Osmanlılar için kaçırılan çocukların genel ismidir.

5.3.9. XI-XII. Yüzyıllarda Gürcistan ve Türk Dünyası[39]

Makalede, XI-XII. yüzyıllar arasındaki Gürcistan ve Türk dünyası incelenmektedir. Gürcistan ve Türkiye ilişkileri yüzyıllardır devam etmektedir. XI. yüzyıla kadar Gürcülerin sadece Kazarlar, Paçanikler, Kıpçaklar ile sıkı ilişkileri görülmektedir. Oğuz Türkleri ile lişkileri ise XI-XII. yüzyıldan itibaren başlamaktadır. Bu süreçte güneyde bulunan Türk Selçukluları Devleti ile ilişkiler daha yoğun şekilde devam etmektedir ve kuzey Kafkas Dağında yaşayan Türkler ile ilişkileri kesilmemiştir.

Bilindiği gibi, Kral Davit Agmashenebeli askerî reformlar için Gürcistan’ın kuzeyine Kıpçak aileleri yerleştirmiştir. Kıpçak aileler de yerlilerle asimilasyon olana kadar kendi geleneklerini ve dillerini korumuşlardır. Bu ilişkiler nedeniyle Gürcüceye önce Kıpçakların ve sonra da Oğuz Türklerinin dillerden kelimeler girmiştir. Tarihi eserlerde Türk dillerine ait çok sayıda askerî terim geçmektedir. *Çalaş* ve *dasnaçda* kelimeleri

[39] V. Gabashvili (1973). XI-XII. yüzyıllarda Gürcistan ve Türk dünyası. *Doğu Filoloji Dergisi*. 3, s. 92-99.

Kıpçak diline aittir. Tarihçilere göre Gürcücedeki *çalaş* ve *dasnaçda* ‘‘savaşta önde savaşan askerler”e denmektedir.

XII. yüzyıl tarihî eserlerinde artık Oğuz dillerine ait kelimeler görülmektedir. Örneğin: Gürcüce *atabagi, uci, cari, çelebi*.

Gürcüce *atabagi* ‘‘1. Kral sarayında, kralın oğlu ya da kızının eğitmeni, 2. Eyalet amiri’’. Bu unvanı ilk defa 1077 yılında Nizam Ul-Mulk almıştır. Sonraki yüzyıllarda bu unvan, sadece kral kızı veya oğlunun eğitmenine değil eyalet amirine de verilmeye başlanmıştır. Gürcistan’da XIII. yüzyılda Kraliçe Tamar bu unvanı kendi eğitmenine, İvane Mkhargrdzeli’ye de vermiştir.

Gürcüce *uci* ‘‘1. bir yer adı, genelde sınırlardaki yerler, 2. Sınırda yaşayan Türk kabileleri, 3. *Ucis turkebi* ‘‘sınırda yaşayan Oğuzlardan oluşan kabileler, genelde çok güçlü ve savaşçı insanlar’’; Türkçe *uç* ‘‘ 1. Sebep, 2. Son ya da en yüksek nokta, sınır, tepesi, 3. Türk devletlerinde sınır boylarındaki eyalet ve sancak’’, *uç el* ‘‘sınırda yaşayan kabileler’’ anlamındadır.

Gürcüce *çalibi* ‘‘askerin genel ismi, en güçlü askerlerin savaşı’’, Türkçe, Arapça *çelebi* ‘‘1. XIV. yüzyıldan sonra Türklerde muhtelif sanat ve meslek sahiplerine sembol olmuş bir tabir. 2. Bektaşi ve Mevlevi pirlerinin en büyüklerine verilen unvan’’ anlamındadır.

5.3.10. Gürcücenin Meskheti Ağzında Alıntı Kelimelerin Köklerinden Oluşturulmuş Yeni Fiiller[40]

Makalede, Gürcücenin Meskhetia ağzına Türkçeden geçen kelimeler incelenmektedir. Türkçeden geçen isim ve sıfatlardan, Gürcüce ön ve son eklerle oluşan fiiller ele alınmaktadır. Tarihî ve siyasi nedenlerle Gürcücenin bazı ağızları (Achara, Meskhetia, Cavakheti) yüzyıllar boyunca (XVI-XIX. yüzyıl) Türkçenin etkisi altında kalmıştır. Dolayısıyla Gürcüce ağızlara çok fazla Türkçe kelime girmiştir:

Ön ek *da-/ga-* ise son eki *eb-*/şimdiki zaman eki, masdar eki:

Örneğin: Meskhetia Ağzındaki *da-dilim-eb-a* ‘‘Dilim dilim kesmek, bölmek’’ Türkçe *dilim* kelimesinden oluşmaktadır.

[40] N. Gurgenidze (1976). Gürcücenin Meskheti ağzında alıntı kelimelerin köklerinden oluşturulmuş yeni fiiller. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2, s.121-124.

Türkçe *kaşağı,* Meskhetia Ağzında *da-kaşav-eb-a* ‘‘kaşağılamak’’.

Türkçe hırs, Meskhetia Ağzında *ga-hers-ian-eb-a* ‘‘kızmak’’.

Türkçe *rezil,* Meskhetia Ağzında *ga-rezil-eb-a* ‘‘rezil etmek’’.

Türkçe *çirkin,* Meskhetia Ağzında *me-çirkin-eb-a* ‘‘çirkin görünüyor’’.

Türkçe *seyir,* Meskhetia ağzınd *seyir-ob-a* ‘‘seyir etmek’’.

Türkçe *topla,* Meskhetia Ağzında *da-topl-v-a* ‘‘toplamak’’.

Türkçe *başla*, Meskhetia Ağzında *da-başl-v-a* ‘‘başlamak’’.

Türkçe *bekçi*, Meskhetia Ağzında *da-begç-v-a* ‘‘bekçi etmek’’.

Türkçe *kölge*, Meskhetia Ağzında *da-kolg-av-eb-a* ‘‘gölgelemek’’.

5.3.11. ‘‘Taiçi’’ Kelimesi hakkında Bir Not[41]

Makalede, Gürcücedeki *taiçi* kelimesi ele alınmıştır. *Taiçi,* Gürcücede Orta çağda yazılan eserlerde geçmektedir. Örneğin: “Kral Vakhtang geldi ve kendi ‘‘taiçina’’(at) oturdu, ve ordusuna: Tanrıya yalvarınız ve telaşlanmayınız, dedi” (Mroveli, 1955: 153).

Gürcü edebiyatında *taiçi* kelimesinin bir kaç varyasyonu vardır: ‘‘cins at, kısırlaştırılmış at, genelde askerlikte, iyi yürüyen at’’. Oşki İncil ve Atoni Manastirin eserlerinde *taiçi* ‘‘deve’’ anlamı ile de kullanılmıştır.

Dil bilimcilerin bir kısmı bu kelimenin Arapçaya ait olduğunu söylemektedir, D. Chubinov (Chubinov, 1840: 475) ve G. Doerfer (Doerfer II, 1965: 863) ise *taiçi* kelimesinin Türkçe olduğunu ileri sürmektedir. *Taiçi* → Tay, tayçak (Uygur), tayça (Türkmence), tayçik (Kazak dili, Tatarca). Bu bilgilere göre D. Chubinov ve G. Doerfer’in varsayımları gerçek kabul edilebilir. Ses bilgisel açıdan Gürcüce */Taiçi/*→Türkçe *tay, tayçak,* sert patlaycı /ʒ/-/ch/→/ç/ süreksiz patlayıcı ünsüz ile değişmiştir.

[41] İ. Shervashidze (1979). ‘‘Taiçi’’ kelimesi hakkında bir not. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi.* 2, s.103-109.

5.3.12. XVI-XVIII. Yüzyıl Gürcüce Eserlerde Geçen Sosyal ve Ekonomik Alanlara Ait Türkçe Terimler[42]

Makalede, XVI-XVIII. yüzyıllara ait Gürcüce dokümanlardaki Türkçeden alıntı sosyal ve ekonomik terimler incelenmiştir.

Gürcistan'ın yüzyıllar boyunca Türkiye ile sıkı siyasi ve ekonomik ilişkiler içinde olmasından dolayı Gürcüce dokümanlarda Doğu dillerine ait çok sayıda kelime bulunmaktadır. Türkçeden alıntı kelimeler daha önceki yüzyıllarda da vardır; ancak XVI-XVIII. yüzyıla ait dokumanlarda ve yazılı eserlerde sayıları artmaktadır. İlk kelimelerin girişi, İran ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Gürcistan'ın iç işlerine müdahale etmesiyle başlamıştır. Aynı zaman Gürcistan'ın, Orta Doğu ile sıkı ticari ilişkileri sebebi ile Gürcüceye Doğu dillerine ait kelimeler girmiştir. Gürcücede Türkçe kelimeler Moğol hakimiyeti zamanında XIII-XIV. yüzyılda yayılmıştır. XVI-XVIII. yüzyılda ise Gürcistan'da Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetini yayılmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Gürcücede çok fazla Türkçe kelime yayılmıştır. Ancak Türkçe kelimeler sadece Türkiye yolu ile değil İran yolu ile de geçmiştir.

Gürcüce dokümanlarda Türkçe vergi, ticaret, el işleri, tarım ve meslek ile ilgili kelimeler bulunmuştur. Örneğin: Gürcüce *bel başı* ''boyama vergisi''; Türkçe *belbaşı.*

Gürcüce *donumi* ''araz için vergi''; Türkçe *dönüm* ''bir araz yüzölçümü birimi''.

Gürcüce *tutuncaki* ''her aileden alınan tarım ile ilgili vergi''; Türkçe *tutunacak* ''tutmak''.

Gürcüce *odunaxça* ''odun vergisi''; Türkçe *odun akçe* ''odun için ödenmesi gereken vergi''.

Gürcüce *ondaluxi* ''komisyon vergisi''; Türkçe *ondalik* ''onda bir olarak alınan veya verilen ücret, komisyon, toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi''.

Gürcüce *salbaşi* ''kaliteli olan bir sal odun için ödenen ücret''; Türkçe *sal baş*.

Gürcüce *tutxu* ''hayvanlar için ödenen vergi''; Türkçe *tutku* ''güçlü bir coşku, ihtiras''.

[42] R. Saginadze (1979). XVI-XVIII. yüzyıl Gürcüce eserlerde geçen sosyal ve ekonomik alanlara ait Türkçe terimler. *Gürcistan Tarihinin Doğu Verileri.* 2, s. 107-119.

Gürcüce *pagabaşi* ‘‘toprak için ödenen vergi’’; Türkçe *paga* ‘‘tahtadan yapılmış bağ, ahır kapısı’’, İspanyolca paga ‘‘ücret, ödemek’’.

Gürcüce *şişligi* ‘‘koyunları yetiştirdiğinde bir şaşlık, kebap vergi gibi ödenen’’; Türkçe *şaşlık* ‘‘baharatli sirkeye yatırılmış koyun etinden hazırlanmış et’’.

Gürcüce *batmani* ‘‘büyük çömlek, su testisi, ağırlık ölçü birimi’’; Türkçe *batman* ‘‘büyük çömlek, su testisi, ağırlık ölçü birimi’’.

Gürcüce *topi* ‘‘kumaş, tekstilde ölçme birimi’’; Türkçe *top* ‘‘üst, tepe, üst parça, en iyi’’.

Gürcüce *çanaxi* ‘‘toprak, metal ve vb. maddelerden yapılmış yayvan, çukur kap’’; Türkçe *çanak* ‘‘toprak, metal ve vb. maddelerden yapılmış yayvan, çukura kap’’.

Gürcüce *altmişluği* ‘‘altmışlık para’’; Türkçe *altmışlık*.

Gürcüce *altuni* ‘‘altın para’’; Türkçe *altın*.

Gürcüce *ialduzi* ‘‘yaldız, en iyi kaliteli altın’’; Türkçe *yaldız* ‘‘altın veya gümüş renginde parlak boya’’.

5.3.13. Gürcüce Edebî Dilde Türkçeden Alıntı Kelimeler [43]

Makalede, Gürcüce edebî dildeki Türkçe kelimeler incelenmiştir. Bilindiği gibi, dünyada hiç bir dil saf kalamamaktadır. Bunun sebebi ülkelerin ve dillerin tarihî ve sosyal ilişkileridir. Gürcüce edebî dilde de Türkçe kelimelerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Tarihte Gürcistan ve Türkiye arasında savaşlar olmasına rağmen milletler arasında ilişkiler de kurulmuştur. Gürcüce *artala* ‘‘1. İneğin alt bacak alt kısmı, 2. Bu kısımdan yapılan yemek” anlamındadır. Türkçe *ardala* ‘‘1. Etin işe yarayan kısmı, 2. Kesim hayvanlarındaki karaciğer, böbrek, barsak ve işkembenin toptan adı, sakakat, 3. İneğin bacakları” anlamındadır. Türkçedeki *d* Gürcücede sert *t* sesi ile karşılanmaktadır. Bu kelime Türkçe *art* ‘‘arka, geri’’ kelimesinden oluşmaktadır.

[43] L. Rukhadze (1980). Gürcüce edebî dilde Türkçeden alıntı kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 4, s.123-129.

Gürcüce, Lazca *bera* ‘‘1. Koyunların sıra hâlinde sağılması, 2.Ortadan geçen yol” anlamındadır. Türkçe *ber/bere/beri* ‘‘1. Koyunların sıra hâlinde sağılması, 2. Yuvarlak başlık, 3. Tarlalar arasından akan ince su’’ (Türkçe ve Azerice Ağz.) anlamındadır.

Gürcüce *boza* ‘‘1. Arpadan yapılmış tatlı içecek, 2. Tatlı bir maddeden yapılmış içecek’’ anlamındadır. Türkçe *boza* ‘‘arpa, mısır, buğday vb. tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyunca, tatlı veya mayhoş içecek’’ anlamındadır.

Gürcüce *boşi* ‘‘işsiz, görevli olmayan, içinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, yararsız, nafile’’ anlamındadır. Türkçe *boş* ‘‘görevli olmayan, içinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, yararsız, nafile, verimsiz, anlamsız” anlamındadır.

Gürcüce *burğuli* ‘‘kırılmış mısır’’; Türkçe *bulgur* ‘‘1. Bulgur, 2. Kaynatılıp kuruduktan ve kabuğu çıkarıldıktan sonra kırılan buğday’’ anlamındadır.

Gürcüce *buği;* Türkçe *buğu* ‘‘buhar, soğuk yüzeylerde oluşan yoğuşma’’.

Gürcüce *domba* ‘‘manda’’; Türkçe *dombaj/dombul* ‘‘manda, su sığırı camız, kömüş’’.

Gürcüce *tivtiki;* Türkçe *tiftik* 1.‘‘bir cins keçinin, ince, uzun, parlak ve yumuşak yünü, moher 2. Tiftikten yapılmış’’.

Gürcüce *ionca;* Türkçe *yonca* ‘‘baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, çayır bitkisi’’.

Gürcüce *kiço* ‘‘geminin arka tarafı’’; Türkçe *kıç* ‘‘deniz teknelerinde arka taraf, arka bölümde olan, bacak, ayak’’.

Gürcüce *uxa* ‘‘ateşte kurutulmuş ince ekmek’’; Türkçe *yufka* ‘‘oklava ile açılan ince, yuvarlak hamur yaprağı’’.

Gürcüce *kendiri* ‘‘kenevir’’;Türkçe *kendir* ‘‘kenevir, ip, keneverden yapılmış’’.

Gürcüce *kuti* ‘‘tahtadan yapılmış dörtgen şekildeki kapaklı kap’’; Türkçe *kutu* ‘‘ince tahta, mukavva plastik ve vb.nden yapılmış kapaklı kap’’.

5.3.14. Gürcüce Masallarda Doğu Dillerine Ait Kelimeler[44]

Makalede, Gürcüce masallarda bulunan sosyal tabakaların en yüksek unvanları, ticari işlemlerle ilgili görevleri, meslek, ticari veya din ile ilgili terimler incelenmiştir. Gürcüce masallarda doğu dillerine ait çok sayıda kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin bir kısmı Gürcüceye eski dönemlerde girmiş; diğer bir kısmı ise daha sonraki süreçlere aittir. Gürcücedeki Doğu dillerine ait kelimeler din, inanç, ekonomi ve ticari ilişkilerden kaynaklamaktadır.

1. Sosyal tabakaların en yüksek unvanları: Gürcüce *xani,* Türkçe *han* ‘‘hükümdar, vali’’ 2. Devlet işlerine ait ve idari terimler: Gürcüce *begi,* Türkçe *beg/bek* ‘‘feodal soylu kişilerin unvanı, bey, kibar konuşmada karşıdakine söylenen şekil’’ 3. Sosyal ve ekonomik terimler: Gürcüce *ağa,* Türkçe *ağa* ‘‘bu unvan zengin Türklere veriliyordu.” Bu kelime özel isimlerin yanında da kullanılmaktadır. Gürcüce *xizmetkari,* Türkçe hizmetkâr ‘‘hizmet veren’’ 4. Ticari veya el işleleri ile ilgili terimler: Gürcüce *avci/başavci/avci başi,* Türkçe *avcı başı* ‘‘avcıların başı’’; Gürcüce *ustabaşi,* Türkçe *ustabaş* ‘‘ustaların başı’’; Gürcüce *çarçi,* Türkçe *çerçi*; Gürcüce *çapari,* Türkçe *çapar* ‘‘kurye, ulak, çavuş’’; Gürcüce *çobani,* Türkçe *çoban* ‘‘koyunlara, evcil hayvanlara çoban’’; Gürcüce *xarazi,* Türkçe *karaz* ‘‘terzi’’; Gürcüce *xeinci,* Türkçe *kuyumcu* ‘‘altın, gümüş yapan’’ 5. İnşaat ile ilgili terimler: Gürcüce *delugi,* Türkçe *delik* ‘‘delik, delinmiş olan, küçük çukur’’; Gürcüce *kolibai,* Türkçe *kulübe* ‘‘ağaçtan yapılmış küçük basit, ilkel ev, barınak’’; Gürcüce *mezeri,* Türkçe *mezar* ‘‘makber, kabir’’; Gürcüce *mezeluği,* Türkçe *mezarlık* ‘‘gömütlük, sinlik’’; Gürcüce *meregi,* Türkçe *merek* ‘‘odunluk, semanlık, hayvan yemi deposu veya ahır’’; Gürcüce *çadiri,* Türkçe *çadır* ‘‘taşınabilir barınak, çerge, oba’’.

[44] L. Kotashvili (1981). Gürcüce masallarda Doğu dillerine ait kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 3, s. 81-92.

5.3.15. Zaza Panaskerteli'nin ''Karabadini'' Adlı Eserine Göre Bazı Bitki Kelimeleri Hakkında[45]

Makalede, Zaza Panaskerteli'nin [46] "Karabadini" adlı eserinde geçen Doğu dillerine ait kelimeler araştırılmış; anlambilimsel değişiklikler, dağılım alanları ve hangi dile ait oldukları incelenmştir.

Gürcistan'da tıp alanında yapılan çalışmalar yüzyıllardır devam etmektedir. Gürcü doktorlar kendi tedavi yöntemlerini, Gürcü felsefi okullarının tıp-biyolojik kavramlarını kullanarak yapmışlardır. Zaza Panaskerteli-Tsitsishvili'nin eseri olan ''Şifa Kitabı-Karabadini'' XV. yüzyıl Gürcistan tıp tarihin önemli eseridir. ''Şifa Kitabı-Karabadini''de teorik ve pratik tıp konuları ele alınmaktadır. Bu eser, bilim adamları tarafından araştırılmış ve analiz edilmiş olan gerçekleri içermektedir. ''Şifa Kitabı-Karabadini'' orijinal bir Gürcü eseridir. Eserde çok fazla Yunanca ve Latince terimler ile birlikte Doğu dillerine ait terimler ve tıp yöntemleri de yer almaktadır. Kitabın giriş kısmında XV. yüzyıl Gürcistan sosyal, siyasal ve kültürel yaşamı, yazar Zaza Panaskerteli'nın yaşamı ve en önemlisi, kitapta kullanılan eski terimleri anlatan bir sözlük yer almaktadır.

Fitoterapi, her dönemde tedavi yönteminin önemli bir ekolü olmuştur. Halk tedavilerine büyük ilgi gösterilmektedir. Dolaysıyla bu tıp eserini araştırmak önemli bir adımdır.

''Şifa Kitabı- Karabadini''de çok fazla bitki, yaprak, tohumların ve köklerin tedavi özellikleri gösterilmiştir. Eski tedavi reçetelerini ve fototerapi yöntemlerini yenilemek ve açığa çıkartmak gerekmektedir. Bunun için dilbilimcilerin, botanikçilerin ve eczacılık bilimi uzmanlarının, fizyologların beraber çalışması gerekmektedir. Makalede eserdeki Doğu dillerine ait kelimeler araştırılmış, onların anlambilimsel değişiklikleri, dağılım alanları ve hangi dile ait oldukları gösterilmiştir. Örneğin: Gürcüce *anduzi/anduzia*, Türkçe *andızotu* ''andızotu'' gibi. Bu kelime Gürcü ağız ve lehçelerinde İngilo, Achara'da kullanılmaktadır. Bu bitki, yılan ısırığına karşı da

[45] G. Tushmalıshvili (1982). Zaza Panaskerteli'nin ''Karabadini'' adlı eserine göre bazı bitki kelimeleri hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyati Dergisi*. 1, s. 93-101.
[46]Zaza Panaskerteli-Tsitsishvili XV. yüzyılın siyası ve bilim adamı, "Karabadını"(Şifa Kitabı – Karabadini) tıbbı eserın yazarı.

kullanılmaktadır. Aynı kelime *ontaz* şeklinde Naxur lehçesinde de bulunmaktadır. *Andız, andız otu* Türkçede de bulunmaktadır. Eski Türkçede *abduz* şekli de vardır. Bu bitkiden mide için ağrı kesici ilaç yapılmaktadır, aynı zaman atlar için de bu bitkinin tozu kullanılmaktadır. *Andız,* şeklinde Türkçe dışında Kazakça, Azerice, Kumuk, Başkır, Kırım dillerinde bulunmaktadır. Anlamı bazı lehçelerde değişmektedir.

‘‘Şifa Kitabı- Karabadini”de *axduz/ağduz* şekline de rastlanmaktadır. Sesbilgisel açıdan kelimedeki dolgun ‘ğ’ sesi, Gürcücede sağırlaşarak sağır ses ‘x’ olarak değişmiştir.

Gürcüce *çağandari;* Türkçe *çükündür* ‘‘pancar’’.

Gürcüce *biruçi/birunçi*; Türkçe *buruç* ‘‘ökse otu’’.

Gürcüce *babunaca*; Türkçe, Özbekçe, Farsça *babuna/babuneç* ‘‘papatya’’.

Gürcüce *imati;* Türkçe *imiti/imitı* ‘‘alıç’’.

Gürcüce *kokaroçia*; Türkçe *kokarardiç/kokarardiç/kokararduç* ‘‘kokar ağaç’’.

5.3.16. ‘‘Yadiğar Daudı’’daki Bazı Türkçe Bitki Terimleri Hakkında[47]

Makalede, ‘‘Yadığar Daudı’’ eserinde bulunan Türkçe bitki terimleri incelenmiştir. ‘‘Yadiğar Daudı’’ (Şifa kitabı) Gürcistan’ın en önemli ve eski tıbbi eseridir. Zaza Panaskerteli’nin‘‘Tedavi Kitabı’’ (XIII. yüzyıl) ve ‘‘Tedavi Kitabı – Karabadını’’ (XV. yüzyıl) eserlerinden sonra XVI. yüzyılda Gürcü Kral Davit (Doğu dillerinde Daud Han olarak adlandırılır.) tarafından yazılmıştır. Yazar, İstanbul’a, Sultan Murad’ın yanına gidip araştırmalar yapmış ve İstanbul’daki bilim adamlarından önemli bilgiler almış, bu bilgileri kitaba eklenmiştir. Dolayısıyla eserde doğu dillerine ait çok sayıda kelime bulunmaktadır. ‘‘Yadiğar Daudı’’ kitabında çok fazla Arapça-Farsça kaynak göstermiştir. Eserde çok sayıda Türkçe isim, terim ve Türkçe kaynak da bulunmaktadır.

Egiri – Egirin kökü, (Gürc. kotkhoji, Lat. Acorus calamus) kelimesi, Zaza Panaskerteli’nin eski Gürcüce eseri ‘‘Tedavi Kitabı’’nda geçmektedir. Ayrıca Türkçe Tarama Sözlüğünde tıbbi terim olarak geçmektedir. Örneğin: “fülfü, dârıfülfül, eğir her birinden onar direm...., eğir dedikleri ot ki yürek ağrısına nâfidir.... “

[47] G. Tushmalishvili (1984). ‘‘Yadiğar Daudı’’daki bazı Türkçe bitki terimleri hakkında. *Matsne Dil ve Edebiyat Dergisi*. 4, s.156-162.

Bazı bilimciler bu kelimenin Farsça olduğunu düşünmektedir. Orbeliani bu kelimenin Türkçe olduğunu ileri sürmektedir; ‘‘Yadığar Daudı’’eserinde *eğir* kelimesinin Gürcüceye Türkçe aracılığıyla geçtiğini ileri sürmektedir.

Gürcüce *Armuci, arduci, arcuci "zencefil"* Türkçe *arduç/artuç*. Gürcüce *gviagi oti-güveyi otu* ‘‘papatya, gviagi, papatya otu’, Türkçe Tarama Sözlüğünde ‘‘güveyi otu, kekik otu, zater’’; Gürcüce *balux oti-balık otu,* Türkçe Tarama Sözlüğünde ‘‘balık otu, balık öldüren, sarı sütleğen denilen ot’’; Gürcüce *oğlan aşi* “manana, beyaz, bal gibi tatlı, yaban balı’’, Türkçe Tarama Sözlüğünde *oğlan aşı* ‘‘kudret helvasına benzer bir zamk’’ şekillerinde bulunmaktadır.

5.3.17. Gürcücedeki Türkçeden Alınan Patronymlerin Yapı ve Anlamları Hakkında[48]

Makalede, Türkçeden Gürcüceye geçen ephonym ve unvan, görev patronymleri ele alınmıştır. Gürcüceki patronymlerin bir kısmı sıkı siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkiler nedeni ile oluşmuştur, dolayısıyla Gürcü patronymlerin araştırılmasına büyük ilgi gösterilmektedir. Genellikle adaptasyon ile yeni kelimeler değil aynı kelimelerin farklı varyasyonları oluşmaktadır. Doğu dillerinden Gürcüceye geçen kelimeler Gürcüce gramerin dogmaları ile kelime yapan ekleri ile ve hece asimilayonu ile uyuşmaktadır. Türkçe kelimeler Gürcüceye geçerken, Gürcücede genel derivasyon işlevi taşıyan formant olan –dze, -şvili ile birleşmektedir.

Türkçeden Gürcüceye geçen isimler dört türden oluşmaktadır: **1.** Meslek ile ilişkili patronymler **2.** Görev, unvan ile ilişkili patronymler **3.** Ethnonim terimleri içeren patronymler **4.** Ephonym patronymleri (kişi isiminden oluşan millet, yer isimleri).

Gürcistan’da eski dönemlerde çok fazla Türkçe isim yayılmıştır. Dolayısıyla Gürcücede bu isimlerden oluşan patronymler de bulunmaktadır. Bu isimler, kronolojik olarak baba-oğlu ilişkilerini göstermektedir ve asimilasyonun oluşmasında ilk aşamadır. Bu isimler, genelde, tamlayan kısmına eklenmektedir. Örneğin: *aivaz-i-şvil-i, eivaz-i-şvil-i.* Türkçe *ayvaz* ‘‘hizmet veren’’.

[48] N. Gurgenidze (1984). Gürcücedeki Türkçeden alınan patronymlerin yapı ve anlamları hakkında. *Matsne, Dil ve Edebyat Dergisi*. 4, s.162-169.

Ayvaz Türkçede isim olarak kullanılmaktadır. Ermenicede *ayvazov* ‘‘değişmek’’ anlamındadır ve ölü bir çocuk doğduktan sonra doğan ilk çocuğa isim olarak konulmaktadır.

Ephonym isim, takma soyisimlere ait isimlerden oluşan patronymlerdir ve ikiye ayrılmaktadır a) bir kökten oluşan isimler b) birden fazla kökten oluşan isimler.

Bir kökten oluşan patronymler de kendi içinde ayırılmaktadır: **1.** İsimden oluşan patronymler: *Aslan-i-şvil-i, kaplan-i-şvil-i* **2.** Zarf kökten oluşan patronymler: *ekiz-a-şvili* **3.** Birden fazla kökten oluşan patronymler: *akh-verd-a-şvil-i, akh-verd-ov-i, khudaverdaşvili→huda* (tanrı)+*verdi* **4.** Türkçe bir sıfat ile oluşan karma partonymler: *kara-budak-i-şvil-i*.

Orta çağda Gürcüce terimler ile birlikte Doğu ülkelerinden geçen çok fazla terim de kullanılmaktaydı: *begi, sulthan, ağa* vb. *Begi* kelimesi Gürcistan’da sadece feodal anlamda *bey* olarak değil; isim olarak da kullanılmaktadır: *beg-a-dze, beg-lar-a-şvil-i, beg-ali-şvil-i.* Toponymlerden oluşan soyisimleri: *kazı-beg-i-şvil-i→Kazbegi (*toponym*), şah-kul-a-sşvil-i→şakulaşvili.*

5.3.18. Doğu Dillerine Ait Kelimelerin Tarihî[49]

Makalede, Türkçe yolu ile Gürcüceye geçen Doğu dillerine ait terimler; etimoloji, ses ve anlam açısından incelenmiştir. Genelde Gürcücenin bilimsel açıdan araştırılması için diğer dillerin araştırılması önemli bir adımdır. Özellikle Doğu dillerinin araştırılması, Gürcücedeki bazı terimlerle ilgili sorunların çözümünü sağlamaktadır. Çalışmanın amacı, bu tür araştırmalar ile tarihsel-etimolojik sözlüğün hazırlanmasına ve yayınlanmasına katkıda bulunmaktır.

Örneğin: Gürcüce bare-barem→Farsça kökenlidir ‘‘bari, bare’’. Ünlü Türk sözlük bilimci Şamseddin Sami, Farsçadan Türkçeye geçen bu kelimeyi ‘‘bare-m’’ şeklinde de kullanmıştır. Kelimenin Farşça kökenli olduğu, ses bilgisel ve anlam açısından şüphesizdir.

[49] S. Jikia (1984). Doğu dillerine ait kelimelerin tarihî. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi.* 4, s.172-176.

5.3.19. Yetim Gürci'nin[50] Şiirlerinde Kentsel Terimler[51]

Gürcü kent yaşamının ve meslek teşkilatlarının tarihlerinin öğrenilmesi için Eski Tiflis şiirlerinin önemli isimlerinden Yetim Gürci'nin eserleri önemli kaynak olmaktadır. Yetim Gürci'nin biyografisinden atölye işlemlerine, atölye örgütlerine çok yakın olduğu; onların yaşamını, geleneklerini ve adetlerini çok iyi bildiği, bu bilgileri şiirlerine yansıttığı anlaşılmaktadır. Bu makalede de iki terim *bilani* ve *maripati* ele alınmaktadır. Bu kelimelerin analiziyle Tiflis'te yaşayan ve atölye işleri yapan ''Karaçokeli''(siyah geleneksel kiyafeti giyenler) şehirlilerinin gelenekleri ortaya çıkarılmaktadır.

Gürcüce *bilani* kelimesi, Yetim Gürci'nin şiirlerinde sıklıkla geçmektedir. İoseb Grishashvili'nin sözlüğünde *bilani* ''bilgili, anlayışlı insan'' anlamındadır. Y. Gürci'nin şiirlerini yayınlayan Aleksandre Barnovi'ye göre ise *bilani* ''huzurlu, barışçı, erkekçe davranan adam"dır. *Binali* Azerice, Türkçe bir kelimedir ve *bilmek* ''bir şeyi anlamış olmak veya öğrenmiş bulunmak; bir bilim veya sanat dalında yeterli olmak; sorumlu tutmak, inanmak'' fiilinden oluşmuştur. Bu kelime Yetim Gürci'nin şiirlerden başka hiç bir eserde geçmemektedir. Kelimenin analizi için sadece Y. Gürci'nin şiirleri kullanılmıştır. Şiirlerde *bilani* kelimesi *cömert, kahraman* kelimeleriyle eşanlamlı kullanılmaktadır. *Bilani* "yüksek ahlaklı ve etik davranan kişi"dir. Bazı şiirlerde ''ruhsal yakınlık'' anlamında da geçmektedir. *Bilani* Y. Gürci'nin şiirlerinde Karaçoxeli (siyah geleneksel kiyafeti giyenler) şehirlilerinin ideal karakteridir ve bu şehirliler arasından bir kişinin önemli bir özelliği ile öne çıktığı düşünülmektedir.

Y. Gürci'nin şiirlerde yer alan diğer kelime de *maripati*'dir. Arapça *ma'rifet* ''bilmek'' anlamındadır ve Doğu dillerinde de bulunmaktadır. Bu kelimenin Azerice veya Türkçe yolu ile Gürcüceye geçtiği varsayılmaktadır. Gürcücede 1. Bilmek 2. Ustalık 3. Beceriklilik anlamındadır. Karaçokeliler arasında bu kişiler "arkadaş, kardeş" sayılmaktadır. Y. Gürci'nin şiirlerinde eski Tiflis'in yaşamını ortaya çıkarabilecek çok sayıda malzeme bulunmaktadır.

[50]Yetim Gurci (1875-1940) (Yetim Dabğishvili) - Ünlü Gürcü yazar.
[51] G. Shakulashvili (1988). Yetim Gürci'nin[51] şiirlerinde kentsel terimler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3, s. 14-22.

5.3.20. ‘‘Yadığar Daudı’’da Türçeden Alınan Birkaç Kelime Hakkında[52]

Makalede, ‘‘Yadığar Daudı’’ adlı tarihî tıp kitabında geçen Türkçe kelimeler incelenmektedir. XVI. yüzyıl Gürcistan tıp tarihi uzmanları ‘‘Yadığar Daudı’’ adlı şifa kitabınının çok önemli olduğunu belirtmektedir. Gürcistan’da XVI-XVII. yüzyılda savaşlar olmasına rağmen bilimsel ve kültürel çalışmalar da sürmektedir.

Bugün fitoterapi giderek gelişse de eski tıp eserleri de önemini yitirmemektedir. Eserlerde bulunan reçeteler ve ipuçları incelenmeli ve açıklamalıdır. Eserlerdeki sözlüklerde geçen bitkilerle ilgili kelimelerin anlamları bazen günümüze uygun olmamaktadır. Makalede anlamları bilinmeyen bu kelimelerin doğru anlamları verilmektedir. Bu kelimelerin birçoğunun Türkçe olduğu belirtilmektedir. Örneğin: Gürcüce *boi* ‘‘boy tohumları, yabani kişniş, boy bitkisi’’, Türkçe *boy* kelimesidir. Bu kelime XIV – XIX. yüzyılların Türkçe tıp eserlerinde de bulunmaktadır. Bu kelimenin farklı biçimlerde kullanıldığını bilinmektedir.

Gürcüce *boian kökü* ‘‘boyan kökü’’; Türkçe *boyan* ‘‘boyan kökü’’.

Gürcüce *uşxuni* ‘‘uçkun, ışgın, ıçkın’’; Türkçe ‘‘uçkun, ışgın, ıçkın’’.

Gürcüce *keçi boinuzi meyvesi* ‘‘baklalar, keçiboynuzu’’; Türkçe ‘‘keçiboynuzu’’.

Gürcüce *kuzgunoti* ‘‘kuzgun otu, kuzgun kılıcı, kuzgun ayağı’’; Türkçe *kuzgun otu.*

Gürcüce *çorak oti* ‘‘çörek otu’’; Türkçe *çörek otu.*

Gürcüce *karajaoti* ‘‘karacaotu, noelgülü, düğün çiçeğigiller familyasından’’; Türkçe *karaca otu.*

5.3.21. Gürcücedeki Türkçe Alıntı Kelimeler Hakkında[53]

Makalede, monografik bir çalışmayla Gürcücedeki Türkçe Kelimelerin bir kısmı incelenmektedir.

[52] G. Tushmalishvili (1988). ‘‘Yadığar Daudı’’da Türçeden alınan birkaç kelime hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 1, s.125-129.
[53] L. Rukhadze (1988). Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimeler hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 4, s. 144-151.

Dilbilimde dilsel ilişkileri araştırmak önemli bir gelenektir. Çağdaş dilbilimin önemli konularından biri dilsel ilişkilerin tipolojisinin araştırmaktır. Dilsel ilişkileri araştırmanın farklı araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Son zamanlarda dilsel ilişkileri ikiye ayırılmaktadır: dolaylı ve dolaysız ilişkiler.

Dolaylı ilişkiler sonucunda Gürcüceye çok fazla Türkçe kelime geçmiştir. Gürcistan ve Türkiye arasındaki siyasal ve ekonomik ilişkilerinin sebebi genelde savaşlar olmuştur; ancak, buna rağmen, miletler ve diller arasında kültürel ilişkiler de kurulmuştur. Bu nedenle Gürcüceye çok sayıda Türkçe kelime girmiştir.

Örneğin: Gürcüce *batmani*, Türkçe *batman* ‘‘büyük su testisi, büyük çömlek’’ kelimesi Gürcistan’da İmereti, Racha, Guria ağızlarında bulunmaktadır. Bu kelime Türkçe, Kumukça, Kırgız Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Özbek Türkçesinde de kullanılmaktadır. Türkçede 2,5 kg. – 10 kg., Azericede ise 8 kg. olabilmektedir. V. Vladimitsevi’ye göre Türkçe *batman* ‘‘batmak’’ kelimesinden oluşmuştur. M. Resenini’ye göre ise *batman* kelimesi Çuvaşça *paşma/paşman* (eski ağırlık ölçüsü) kelimesinden gelmektedir.

Gürcüce *bakaki*, Türkçe *baka* ‘‘kurbağa’’; Özbek Türkçesi, Kazakça, Azerice, Uygurcada bulunmaktadır.

Gürcüce *bezrdeba*, Türkçe *bez* ‘‘bezmek, bıkıp usanmak’’; Türkçe, Azerice, Nogayca, Karakalpak dili, Özbek Türkçesi, Uygurca, Başkurt Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kazakçada bulunmaktadır.

Gürcüce *belga*; Türkçe *belgi* ‘‘nişan, alamet, düğünden önce damat tarafından geline götürdüğü nişanlık’’. Azericede bulunmaktadır.

Gürcüce *buğa,* Türkçe *buğa* ‘‘boğa’’; Azerice, Tatarca, Başkurt Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırgızca, Gagauzca, Kazakçada bulunmaktadır.

Gürcüce *dingi;* Türkçe *dink* ‘‘pirinci kabuğundan ayırmak veya bulgur dövmek için kullanılan dibek ’’.

Gürcüce *dinci,* Türkçe *dinç/dınç* ‘‘sâkin biri’’; Kazakça, Kırgız Türkçesi, Başkurt Türkçesi Özbekçe, Tatarcada “rüzgârın, yağmurun dinmesi” anlamındadır.

Gürcüce *duduki*; Türkçe *düdük* ‘‘içinden hava veya buhar geçirildiğinde keskin ses çıkaran ve işaret vermek için kullanılan araç, ağaçtan yapılan nefesli müzik aleti’’.

Gürcüce *duzi*; Türkçe *düz* ‘‘kıvrımlı olmayan, doğru, yüzeynde girinti çıkıntı olmayan, kıvırcık veya dalgalı olmayan’’. Türkçe, Türkmence, Azerice, Gagauzcada bulunur.

Gürcüce *iara;* Türkçe *yara* ‘‘keskin bir şeyle veya bir vuruşla vücutta oluşan derin kesik, yarık’’. Çağatayca, Kırgızca, Tatarca, Azericede bulunur.

Gürcüce *iarağı*; Türkçe *yarak* ‘‘silah’’ Azerice, Türkiye Türkçesinde bulunur.

Gürcüce *labi/laba*; Türkçe *lapa* ‘‘nişastalı tanelerin, su ile kaynatılarak bulamaç kıvamına getirilmiş durumu, öğütülmüş tahıllardan su veya sütle koyu bulamaç durumuna getirilerek hazırlanmış hayvan yiyeceği’’.

Gürcüce *omaxiani;* Türkçe *ömek* ‘‘hızlı, çabuk’’. Çağataycada bulunur.

Gürcüce *uro;* Türkçe *ur/urgu/vurgu* ‘‘vurmak’’, Gürcüce ‘‘büyük çekiç’’. Azerice, Türkçe ağız ve lehçeleri, Karayim dili, Gagauzca, Kırgızcada bulunur.

Gürcüce *pinti*; Türkçe *pinti* ‘‘aşırı derece cimri, hasis, tembel, beceriksiz, üstü başı pis, pasaklı’’. Türkçe, Azericede bulunur.

Gürcüce *postali*; Türkçe postal ‘‘askerlerin giydiği konçlu ve kaba potin, topuksuz ayakabı’’.

Gürcüce *koki*; Türkçe *kök* ‘‘Bir kimseyi bir yere bağlayan manevi temel güçlerin bütünü’’. Uygurca, Karayim dilinde bulunur.

Gürcüce *kolbağı;* Türkçe *kol bağı* ‘‘kadın bileziği’’. Türkçenin Erzircan, Denizli, Çanakale, Ankara ağızlarında bulunur.

Gürcüce *xangali*; Türkçe *kangal* ‘‘tel, kurşun boru gibi uzun ve bükülebilir şeylerin halka biçiminde sarılması ile yapılan bağ, bu biçimde bükülmüş şeylerin her bir halkası’’. Türkçenin Samsun, Muğla, Fethiye ağızlarında bulunur.

Gürcüce *çaklaki*; Türkçe *çaylak* ‘‘yırtıcılardan, uzun kanatlı, çengel gagalı, kuçuk kuşları ve fare gibi zararlı hayvanları avlayan, tavuk büyüklüğünde bir kuş’’. Kazakça, Çağatayca, Azericede bulunur.

Gürcüce *çilika*; Türkçe *çelik* ‘‘1. Kısa kesilmiş dal, 2. Kök salması için yere dikilen dal, 3. Çocukların çelik çomak oyununda ucuna çomakla vurarak havaya kaldırdıkları iki tarafi sivri, kısa değnek’’. Azerice, Türkçe, Kazakça, Özbekçede bulunur.

Gürcüce c*ambari*; Türkçe *çember* ‘‘demirden yapılmış ağ takılı ip’’. Türkçenin Antalya, Gümüşhane, Şiran, İspahan ağızlarında bulunur.

5.3.22. Gürcücenin Tuşeti Ağzındaki Türkçeden Alıntı Kelimeler[54]

Makalede, Gürcücenin Tuşeti Ağzında bulunan Türkçeden alıntı kelimeler incelenmektedir. Gürcistan’ın Tüşeti bölgesinde yaşayan insanlar, Kafkas dağındaki Türklerle birlikte yüzyıllarca yaşamıştır. Türkler sonraki yüzyıllarda daha kuzey taraflara geçmiştir. Bu ilişkiler sebebi ile Gürcüceye çok fazla Türkçe kelime geçmiştir, bu kelimeler genellikle çiftlik hayvancılıklığı ile ilgili kelimeleridir.

Araştırmada eski Gürcüce eserler incelenmiştir. Bu eserlerdeki kelimeler araştırılarak Doğu dillerine ait çok fazla kelime ortaya çıkarılmıştır. Eserlerdeki kelimelerin sesbilgisel ve anlambilimsel değişiklikleri ilgi çekmektedir. Örneğin: Gürcüce (Tuşeti, Kızık) alxaci/arxaci, Türkçe *arka* ‘‘koyunlar için dinlenmeye ayrılan yer’’. Türkçe, Türkmence, Kırgızca, Kazakça dillerinde ‘‘arka’’ olarak kullanılan bu kelime Tuşeti bölgesine yakın olan Kafkas dağındaki bazı Türklerin dilinde *arka* ‘‘sıradağ, yükselmiş yer’’anlamındadır. Mongol dilinde *arukap* *‘‘*arkadaki gölge olan yer’’ anlamındadır. Gürcücedeki *arxa-ci/alxa-ci* kelimesindeki *–ci* eki, *–cık* eki olabilmektedir. Gürcücedeki ‘k’ ve ‘x’ değişimi disimilasyon sebebidir.

Gürcüce – Tuşeti Ağz. *şişliği,* ‘‘1. Çobanlıkta koyun kesmek için sıra tutmak, 2. Sattığı bir koyun üzerinde bir koyun daha vermek’’; Türkçe *şaşlık* ‘‘baharatlı sirkeye yatırılmış koyun etinden hazırlanmış et’’.

[54] N. Gurgenidze (1989). Gürcücenin Tuşeti ağzındaki Türkçeden alıntı kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 4, s. 138-141.

Gürcüce – Tuşeti Ağz. *dezi,* ‘‘çorap örerken tekerlerin sayılması, hızlı yapılan, acele ’’; Türkçe *mez/diz* ‘‘acele, hızlı yapılan, çabuk davranma’’.

Gürcüce - Tuşeti Ağz. *çixrixi,* Türkçe *çıkrık* ‘‘1. Kuyudan kovayı çekmeye yarayan ve elle çevrilen araç 2. Ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarayan ve bir eksen üzerinde uzunca bir kolla çevrilerek dönen silindir 3. İplik bükmek, iplik sarmak gibi işlerde kullanılan, el ya da ayakla çevrilen dolap ’’.

Gürcüce - Tuşeti Ağz. *tarakuağı,* ‘‘keten tarağı, yerde oturan kişinin dizlerinde büktüğü ip’; Türkçe *tarak/darak/tarağak* ‘‘tarak’’.

Gürcüce – Tuşeti Ağz. *başte*, ‘‘Tuşeti’de eski evlerdeki bodrum kat, kışın hayvanların kaldığı yer, evin baş tarafı’’; Türkçe *baş-ta* ‘‘başta, evin baş kısmı’’.

Gürcüce - Tuşeti Ağz. *bazalaki,* ‘‘gümüşle süslenmiş tüfek’’; Türkçe *bezemek* ‘‘süslemek’’.

Gürcüce- Khevsureti- Gudamakari- Tuşeti Ağz. *goza*, ‘‘yay kolundan yay ucuna kadar yer’’; Türkçe *göz* ‘‘delik, boşluk’’.

Gürcüce- İngilo Lehçesi *biğ*, ‘‘kedi bıyığı, bıyıklı, büyük bıyıklı’’; Türkçe *bıyık* ‘‘bıyık’’.

Gürcüce- Kızık Lehçesi, *çana*; Türkçe *çene* ‘‘çene’’.

5.3.23. ‘‘Yadığar Daudı’’da Geçen Türkçe Birkaç Kelime Hakkında[55]

Makalede, XVI. yüzyılda yazılan bir tıp eseri olan ‘‘Yadiğar Daudı’’nda geçen birkaç bitkisel terim incelenmektedir. Bu terimlerin Türkçe kökenli olduğu ileri sürülmektedir. Kelimelerin çoğunun Doğu dillerinden Türkçe yolu ile geçtiği düşünülmektedir. Amaç, bu kelimeleri ortaya çıkartmak ve onların Türkçe olduğunu ıspat etmektir. Örneğin: Türkçe *Uçuk, uçğug, uçığ* Gürcüce *uçuxi,* Yadığar Daudı’nda bu kelime ‘‘epilepsi’’ anlamı ile geçmektedir, Türkçe ise ‘‘uçuk, soluk’’ demektir.

Türkçe *çatlakoç;* Latince *danamastak;* Gürcüce *çatlakuş* ‘‘Pistacia terebinthus, melengiç ağacının tohumu’’.

[55] G. Tushmalishvili (1990). ‘‘Yadığar Daudı’’da geçen Türkçe bir kaç kelime hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 1, s. 88-91.

Türkçe *aspur* ‘‘yalancı safran’’ (tohumlardan yağ üretilir); Gürcüce *aspura*.

Türkçe *kalai, kalaiomy;* (Osmanlıca) ‘‘salsola’’; Gürcüce *Kalakaci* ‘‘ıspanakgillerden, kıyılarda, kumsal bölgelerde yetişen otsu veya ağaçsı bitki’’.

Türkçe *yağ lavaş* ‘‘yağdan yapılmış ilaç, ayak çıkığında kullanılır’’; Gürcüce *iağ lavaşi* ‘‘yağdan yapılmış ilaç’’.

Türkçe *ısırgı* ‘‘ılancık’’; Gürcüce *isirğu* ‘‘ılancık hastalığı’’.

Türkçe *ayıd yaprağı* ‘‘beşbarmak otu’’ (ayıd ağacı); Gürcüce *aid yaprağı* ‘‘çilek otu’’.

Arapça, Türkçe *anzarüt* ‘‘ağaç tutkalı’’ Gürcüce *anzaruti* ‘‘ağaç tutkalı’’.

5.3.24. Gürcücedeki Bir Kaç Türkçe Kelime Hakkında[56]

Makalede, Gürcüce sözlüklerdeki Türkçe kelimelerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Yüzyıllardan bu yana çok sayıda Türkçe kelime Gürcüceye geçmiş ve yerleşmiştir. Gürcücenin Tanımlama Sözlüğü’nde, bu kelimelerin çoğunun Türkçe olduğu belirtilmemektedir; Bu nedenle bazı Türkçe kelimeler Gürcüce kelime olarak bilinmektedir.

Türkçe *bavl,*‘‘at ya da şahin (kuş) eğitmek; Gürcüce *bavli* ‘‘yeni tuttuğu kuş yada şahini (kuş) eğitmek’’.

Türkçe *bel;* Gürcüce *belva, gada-belva* ‘‘ağaç dallarının kesilmesi’’.

Türkçe *borç;* Gürcüce *borci* ‘‘borç, geçmiş’’.

Türkçe *yürüyüş* ‘‘yürümek’’; Azerice *yeriş-yürüyüş;* Gürcüce *yerişi* ‘‘hızlı saldırı’’.

Türkçe *dağarcık* ‘‘deri çantası, torba’’; Gürcüce *tavarcuxi*‘‘deri sırt çantası’’.

Türkçe *cida* ‘‘süngü’’; Gürcüce *cida* ‘‘süngü’’.

Türkçe *baş;* Gürcüce *ertbaşad* ‘‘hemen, hızlıca’’.

Türkçe o*cakkör;* Gürcüce *ocaxköri* ‘‘ailesi kör olsun, lanetlemek’’.

[56] L. Rukhadze (1990). Gürcücedeki bir kaç Türkçe kelime hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 4, s. 121-124.

Türkçe *dana, tana*; Gürcüce *tanacori* ‘‘bir senelik dana ya da eşek sıpası, küçük su böceği’’.

5.3.25. Osmanlıca Eserlerde Geçen Gürcistan ve Siyasi Bölgelerinin Adları[57]

Bu makalede, Osmanlıca eserlerde geçen Gürcüce yer adları Türkçe anlamları ile ele alınmıştır. Doğu dillerinde olduğu gibi Osmanlıcada da *Sakartvelo* ve etnik olan *Kartveli,* “*Gürcistan”* ve “*Gürcü”* olarak adlandırılmaktadır. Osmanlıca eserlerde bu terimler, XV. yüzyıldan itibaren geçmektedir. XV-XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun dış ve iç siyasetinde yer alan Gürcistan ve onun kraliyet ve beylikleri, *Gürcistan* ve *Gürcü* kelimelerinin anlamsal alanın genişlemesini ve kullanım sıklığının artmasını da sağlamıştır. *Gürci* veya *Gürcian* (‘*Gürcian’* Farsçada çokluk belirten kelime) bazen *Gürcü* ve *Gürcistan* anlamları için de kullanılmıştır. Bazı eserlerde *Sakartvelo* yerine *Gürcü Vilayeti* de kullanılmaktadır. *Gürcistan* terimi Osmanlıca eserlerde çok anlamlıdır: 1. Gürcü kabilelerin yerleştiği yerler, 2. Gürcistan’ın kraliyetleri ve beylikleri veya Gürcü kabileleri bulunan küçük bölgeler, 3. Nadiren de Gürcistan bütünlüğü, anlamındadır.

XVI. yüzyıldan itibaren, Gürcistan beylikleri ve kraliyetleri 1. Kartli, 2. Kakheti, 3. İmereti (Samegrelo, Guria, İmereti), 4. Samtske, olarak ayrılmıştır. Dolayısıyla Gürcistan artık bir feodal kraliyeti olarak geçmemektedir. Bu birimlerin hepsi Gürcistan’dır, ayrı olarak ise Gürcistanlar’dır. Bu sebeplerden dolayı Osmanlı eserlerinde de *Gürcistan* terimi çok anlamlıdır: 1. Bir birleşik devlet olarak Gürcistan, Örneğin: Dede Korkut kitabında “Sen kötü inançlı Gürcistan’ın sınırında yaşıyorsun.”. Bunun dışında tarihsel süreçler nedeni ile Gürcistan bir birim, kraliyet, beyliklerin adlandırmasında kullanılmaktadır. 2. Bir beylik olarak Gürcistan, Örneğin: 1549 tarihinde Kanunî Süleyman (1520-1566) Samthke’nin batı bölgesini fethetmiştir. II Henri bu seferler hakkında ‘‘Gürcistan’ı fethettikten sonra, biz muzaffer olarak geldik başkentimize’’ şeklinde yazmıştır. 3. Gürcistan Kartli bölgesini adlandırmaktadır. Örneğin: “Ferhard Paşa 1587 yılında Gürcistan devletinde kaleler yapmıştır.”, “İran, Gürcistan’ı fethetti (Her iki cümlede Doğu Gürcistan’daki Kartli bölgesi anlatılmaktadır.). 4. Gürcistan Kakheti bölgesi anlamındadır. Örneğin: Teimuraz Han,

[57] T. Abuladze (1993). Osmanlıca eserlerde geçen Gürcistan ve siyasi bölgelerinin adları. *Gürcistan ve Gürcüler’in Yabancı ve Gürcüce Adları*, s. 255-282.

Gürcistan'da Zagebi şehrinde tahtaya geçti. Bu dönemde Kakheti'de Teimuraz Han hükümdardır ve bu bölge Gürcistan olarak adlandırılmaktadır. 4. Gürcistan, Batı Gürcistan ve bazen İmereti, Guria, Samegrelo, Abhazıya ayrı ayrı olarak adlandırılmaktadır.

Bu bilgilere göre, *Gürcistan* bazen Gürcistan Birliği ve bazen onun içindeki beylikleri, kraliyetleri; Kartli, Kakheti, İmereti, Guria, Samegrelo, Abhazya, Samtskhe de adlandırmaktadır.

Gürcistan genelde *memleket, diyar, vilayet* kelimeleri ile birlikte ve bir birlik olarak adlandırmaktadır. *Gürcistan* bir ya da birden fazla beylik veya kraliyeti adlandırırken *diyarı, devletleri, ülkeleri, memleketleri* kelimeleri ile birlikte kullanılmaktadır.

Kartli bölgesi, Osmanlıca eserlerde 1. *Kartil* veya *Kiyartil Vilayeti, Kiyartli Ülke,* 2. *Tiflis Vilayeti, Tiflis Memleketi* olarak adlandırılmaktadır.

Kakheti bölgesi, Osmanlıca eserlerde 1. *Kiyaxit, Kaxit* 2. *Zigemi Vilayeti, Levan Han Vilayeti,* olarak adlandırılmaktadır.

İmereti bölgesi, Osmanlıca eserlerde *Açık baş//Başı açuk Ülkesi* veya *Kutaisi//Kutatisi Vilayeti, Kutaisi Devleti* olarak adlandırılmaktadır.

Samegrelo bölgesi, Osmanlıca eserlerde *Dadian//Megril//Megrel//Megrelistan (Dadiani Odişi beyliğin hükümdari)* veya *Odiş* olarak adlandırılmaktadır.

Abhazya bölgesi, Osmanlıca eserlerde *Apxaz//Abaz ülkesi* olarak adlandırılmaktadır.

Osmanlıca eserlerde *Gürcü* etnik adları hemen hemen aynıdır. Ancak bazen adların etnik olarak ayrılması için *kabile, uruk* kelimeleri de kullanılmaktadır. Örneğin: Kaxeti'de yaşayanlar *Levendi'nin Urukları,* Samegrelo'da yaşayanlar *Megril* veya *Dadian Urukları,* Guria'da yaşayanlar *Guril//Gurel Urukları,* İmereti'de yaşayanlar *Açık başı//Başı açuk Urukları.*

Osmanlıca eserlerde geçen *Kartveli* ve *Sakartvelo* terimlerinin *Gürcü* ve *Gürcistan* olarak kullanımları, XV. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Bu terimler Kanuni Süleyman, I. Ahmed, IV. Mehmed ve III. Selim'in siyasi yazışmalarında da görülmektedir.

Gürci, kelimesiyle Gürcü veya Gürcü olan adlandırılmaktadır. Bazı yazarlar *Gürcistan Devletleri* için *Gürci Vilayetleri, Gürci Devletleri, Gürci Memleketi*; *Gürcistan seferleri* için ise *Gürci seferleri* kullanmaktadır. Osmanlıca eserlerde geçen *Kartveli* ve *Sakartvelo* terimleri, Gürcistan tarihi araştırmalarında önemli rol oynamaktadır.

5.3.26. Gürcücenin Ağızlarında ve Folklorunda (Kazaxi, Alani) Türk Kabile İsimleri[58]

Gürcistan ve Türkiye'nin yüzyıllar süren ilişkileri sonucunda Gürcüceye çok sayıda Türkçe etnik isim geçmiştir. Bu makalede de Gürcüceye geçen Türkçe etnik isimlerden bir kısmı incelenmektedir. Bu isimlerin anlam farklılıkları ve değişimleri gösterilmiştir. Kelimeler, folklor ve etnik verilere göre ele alınmıştır.

Gürcüce *kazaxi* ''1. En alt seviyede olan insan, 2. Kahraman, 3. Hırsız, soyguncu''; Dağ ağızlarında ve Guria ağızlarında *kaza- xi* ''1. Hiç bir şeyi olmayan, 2. Adam, köylü insan'' anlamındadır. Eski Türkçede *kazan* ''alınan bir şey, kazanç, gelir'' anlamındadır. Kıpçak dilinde ise ''evsiz, kovulmuş'' anlamı vardır. Çağdaş Kazak dilinde *kazak* ''eşi olmayan, hiç bir şeyi olmayan biri'' anlamındadır. Bu kelimenin Gürcüceye Nogaycadan geçtiğini varsayılmaktadır. Nogaycada *kazax* ''1. Nogaylar'ın başı hükümdar, 2. Soy birleşimi, 3. Nogay ordusunda asker" anlamındadır.

Kazak kelimesi, Türkçe *kaz* kök ve *–ak* eki ile oluşmuş bir kelimedir. *Kaz-* ''kazma, almak'' kök ve son *-ak* eki ile oluşan kazak kelimesi ''hiç bir şeysiz, serbest dolaşan, hırsız, soyguncu''anlamındadır.

Gürcüce *alani,* Gürcücede Karaçaylar ve Balkarlar'ın[59] etnik isimdir, Türkçe *alaman* ''soygun, hırsızlık'' (*alak* ''soygun'', *alanç* ''alınan, çalınan'') anlamındadır.

5.3.27. Gürcücenin İmereti Ağzındaki Bazı Türkçe Alıntı Kelimeler[60]

Gürcücedeki Türkçeden alıntı kelimeler hakkında Gürcü Türkologlar çok fazla makale, monografik çalışma yazmıştır. Bu makalede de İmereti ağzında bulunan Türkçe alıntı

[58] N. Bagaturia (1998). Gürcücenin ağızlarında ve folklorunda (Kazaxi, Alani) Türk kabile isimleri. *Gürcüce Mirası*. 2, s. 37-40.
[59]Karaçaylar ve Balkarlar- Kafkasya'da yaşayan Türk halklarındandır. Çoğunluğu Rusya Federasyonu içindeki Kabardey-Balkarya cumhuriyetinde yaşar.
[60] G. Kamushadze (2002). Gürcücenin İmereti ağzındaki bazı Türkçe alıntı kelimeler. *Gürcüce Mirası*. C. 6, s. 204-207.

kelimeler incelenmiştir. Örneğin: Gürcüce, İmereti Ağzındaki *merdevani* ‘‘düz olmayan araba yolu’’, Türkçe *merdiven* kelimesidir. Bu kelime, Anadolu Ağızlarında ‘‘düz olmayan dağ’’ anlamıyla da kullanılmaktadır.

Gürcüce *pişmani;* Türkçe *pişman* ‘‘pişman olmak’’.

Gürcüce *aibi;* Türkçe *ayıp* ‘‘kusur, eksiklik, sakat’’.

Gürcüce *başlaki* ‘‘baş örtüsü’’; Türkçe *başlık*.

Gürcüce *kizili* ‘‘küçük ateş’’; Türkçe *kızıl* ‘‘kızıl, kırmızı’’.

Gürcüce *belkeişi* ‘‘güçsüz, tembel insan’’; Türkçe *bel kayiş* ‘‘bel kayışı’’.

5.3.28. Gürcücedeki Akimi/Ekimi ve Akimbaşi/Ekimbaşi Kelimelerinin Tarihi Hakkında[61]

Gürcüce alıntı kelimeler ile zenginleşmiş bir dildir. Bazı alıntı kelimeler Gürcücenin kendine özgü kelimeleri gibi yerleşmiş ve kabul görmüştür. Bu makalede, *akimi/ekimi* ve *akimbaşi/ekimbaşi* kelimeleri incelenmektedir.

Akimi kelimesi, Gürcüce sözlüklerde ‘‘doktor, hastaya bakan kişi’’ anlamındadır. *Ekimi* kelimesi ise ‘‘uzman doktor’’ anlamındadır. Orbeliani’nin ‘‘Leksikoni Kartuli’’de (Gürcüce Sözlüğü) kelime Arapça olarak belirtilmektedir. Bu kelime Arapçada ‘‘hâkim, akıllı insan”; Farsçada ise ‘‘filozof, akıllı insan veya doktor’’ anlamındadır. Gürcüce eserlerde ise sadece ‘‘doktor, hastaya bakan” anlamında kullanılmaktadır. *Akimi* kelimesi Gürcüce eserlerde XI. yüzyıldan itibaren geçmektedir.

Ekimi kelimesi ise Gürcüceye daha sonraki yıllarda geçmiştir. *Akimi* kelimesi *ekim* kelimesinden daha eskidir ve normal bir dilbilgisel süreç yaşanmış gibi görünmektedir. Ancak sorun farklı olabilir; çünkü Eski Türkçe sözlüklerde *hâkim* kelimesinin anlamı ‘‘akıllı, filozof’’tur; *hekim* kelimesinin anlamı ise ‘‘doktor, hastaya bakan kişi’’dir. Buna göre, Gürcücedeki *ekimi*, Türkçe *hekim* kelimesinden oluşmaktadır. Ayrıca, *Ekimi* kelimesi, Gürcüce sözlüklerde XV. yüzyılda Osmanlı hâkimiyeti döneminden itibaren görülmektedir.

[61] N. Odilavadze (2002). Gürcücedeki Akimi/Ekimi ve Akimbaşi/Ekimbaşi kelimelerinin tarihi hakkında. *Gürcüce Mirası*. 6, s. 144-148.

Gürcüce *akimi/ekimi*; Türkçe *hekim* ‘‘doktor, hastaya bakan kişi ’’.

Gürcüce *akimbaşi/ekimbaşi* ‘‘tıp uzmanı olmayan, kurşuncu, üfürükçü, doktor yardımcısı’’; Türkçe *hekim başı/hakimbaşı* ‘‘baş doktor’’.

5.3.29. Gürcüce ve Ağzılarında *–CI* Eki İle Oluşan Meslek Adları[62]

Makalede, Gürcüce ve ağzılarındaki *–CI* eki ile oluşan meslek adları incelenmektedir. Mesleklerle ilgili kelimeler sosyal alanlarda, kültür tarihinin en eski dönemlerine dayanmaktadır. Gürcücede bu terimler, farklı yöntemler ile oluşturulmuştur. Bunlardan biri de *–CI* eki ile oluşan kelimelerdir, Bu ek, Gürcüce ağızlarda bazen *–Çİ* olarak da kullanılmaktadır. Örneğin: Gürcüce *supra-ci* ‘‘sofraya bakan, sofraya hizmet veren’’, Türkçe *sofracı* ‘‘garson, sofraya hizmet veren’’. *Sufra* kelimesi Arapçadır ve ‘‘1. Masa örtüsü 2. Yemek, içmek’’ anlamındadır, Türkçedeki anlamları da ‘‘1. Sofra, masa 2. Üzerinde hamur düzleştirmek için kullanılan tahta”dır. Gürcücenin İmereti, Achara ve Tuşeti ağızlarında s*ofra* kelimesinin aynı anlamları bulunmaktadır; dolayısıyla bu kelimenin Gürcüceye Türkçe yolu ile geçtiği varsayılmaktadır.

Gürcüce *muasebe-ci*; Türkçe *muhasebeci,* ‘‘muhasebe, mali müşavir’’; (Ar. hesaba).

Gürcüce, Açara Ağzı *xizmet-ci;* Türkçe *hizmetçi* ‘‘hizmet veren’’; (Ar. hidma).

Gürcüce *cavair-çi*; Türkçe *cevher/cevherci* ‘‘kuyumcu, mücevher’’.

Gürcüce *hekia-ci;* Türkçe *hikâye* ‘‘efsane, hikaye, masal’’, *hikayeci* ‘‘masal söyleyen, hikâye yazarı’’; (Ar. *hikâyat).*

5.3.30. Gürcistan’ın Dağ Ağızlarındaki Bazı Alıntı Kelimeler Hakkında[63]

Makalede, Gürcistan’ın Dağ Ağızları’nda bulunan alıntı kelimeler incelenmiştir. Bu ağızlarda, özellikle çiftçilikle ilgili olan, Türkçeden alıntı kelimeler dikkati çekmektedir. Gürcücenin ağızlarında dağ ağızları önemli yer tutmaktadır. Bu ağızlar Tuşeti, Pşavi ve Khevsureti ağızlarıdır. Bu kabileler küçük alanlarda yaşamakta ve az sayıda kişilerden oluşmaktadır. Bu kabilelerin dilleri birbirinden farklıdır ve kendine özgü özellikler

[62] L. Avaliani ve G. Kamushadze (2004). Gürcüce ve ağzılarında *–CI* eki ile oluşan meslek adları. *Gürcüce Mirası*. 8, s. 20-25.
[63] N. Gurgenidze (2005). Gürcistan’ın dağ ağızlarındaki bazı alıntı kelimeler hakkında. *Perspective XXI*. 7, s. 49-53.

taşımaktadır. Dağ ağızlarının en önemli özelliği de budur, onların içinde eski Gürcüce ses, anlam ve biçim usnurları korunmaktadır. Bu ağızların araştırılmasının önemi, ağızlardaki Türkçe ve Türkçe yolu ile girmiş Doğu dillerine ait kelimelerin ortaya çıkarılabilecek olmasıdır. Türkçeden alıntı kelimeler, eski dönemlerde Kafkas Dağında yaşayan Gürcülerin, Türklerle yaşadıkları komşuluk ilişkilerinin sonucudur.

Dağlarda yaşayan insanlar genellikle hayvancılık veya tarım ile uğraşmaktadır. Türkçeden alıntı kelimeler de genellikle bu alanlarla ilgilidir. Örneğin: Gürcüce-İmerkhevi Ağz. *balkumi*, Türkçe- Merzifon, Amasya Ağz. *balgan/balgam* ‘‘sazlık, bataklık; sulu, çamurlu yer’’ anlamındadır. *A* benzeşerek *u* olarak değişmiştir. Gürcüce sesbilgisi kurallarına göre *g* sesi *k* olarak değişmiştir.

Gürcüce *kişi*, ‘‘kış geçtikten sonra sertleşen toprak’’; Türkçe *kış.*

Gürcüce *koçexa/koçexani*, ‘‘köç/göç-göçebe konağı, xan-han’’; Türkçe *göç, han.*

Gürcüce *kora/kure,* ‘‘1. Sürülebilir tarla, 2. Kabile, küçük yerleşim yeri, sokak, 3. Çamur kullanmadan yapılan taş duvar’’; Türkçe *koruk* ‘‘1. Korunak, korunulan, bakımı yapılan tarla veya ağaçlık yer, 2. Merkez ilçe, 3. Çiftçilerin tarla kenarlarına, çobanların dağ tepelerine taşları birbiri üzerine koyarak yaptıkları işaret.

Gürcüce *çorax;* Türkçe *çorak* ‘‘1. Tarıma elverişsiz topraklarla ilgili nitelik, 2. Verimsiz, kısır, su geçirmeyen killi toprak’’.

Gürcüce *ağalbaşi,* ‘‘1. Araba, taşıma aracı, baş, 2. Şeytan başı’’; Türkçe *ağıl, baş* ‘‘ağıl-evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvara çevrili yer ’’.

Gürcüce *tolmaci/talmaci/tvalmaci*; Türkçe *tolmaçı, tilmaçı* ‘‘tercüman’’.

Gürcüce *a-ser-avs,* ‘‘hayvanalara nişan koymak’’; Türkçe *sır.*

Gürcüce *da-durağ-eba,* ‘‘üzülmek’’; Türkçe *durak.*

Gürcüce *tabautoba,* ‘‘konuşmak, muhakeme’’; Türkçe *tebaut* ‘‘muhakeme’’.

Gürcüce *tanioba,* ‘‘tanımak’’; Türkçe *tanımak.*

5.3.31. *Kabazi, Xaiati* ve *Cara* Kelimelerinin Sesbilgisel ve Anlambilimsel Analizi[64]

Gürcüce kelime hazinesinde Doğu dilleriden Gürcüceye geçmiş çok sayıda kelime bulunmaktadır. Yüzyıllar boyunca Doğu ülkeler ile yaşanan beraberlik sonucunda Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler Gürcücede yer bulmuştur. Bu makalede, Doğu dillerine ait bazı kelimeler incelenmektedir.

Gürcüce *cara/carra/cerrahi*, Türkçe *cerrah* ‘‘doktor, cerrah’’.

5.3.32. Türk Dillerinden Gürcüceye Girmiş Birkaç Alıntı Hakkında[65]

Gürcü folklorunda ve edebî dilinde Türk dillerinden girmiş olan alıntıların çokluğu, dil ilişkilerinin bir sonucudur. Asırlar boyunca süren ilişkilerde iki halkın dili ve kültürleri arasında temaslar kurulmuştur. Bu ilişkiler içinde dil etkileşimleri de ortaya çıkmıştır. Bu her şeyden önce en açık ve en net biçimde folklorda görülmektedir.

Gerek Gürcü folklorunda gerekse Gürcüce yazılı eserlerde XII. yüzyıl, özellikle de XVI. yüzyıldan bu yana Anadolu Türkçesinden ve Azericeden, Gürcüceye geçmiş Türkçe kelimeler vardır. Gürcü folkloruna ve diline Türkçeden geçmiş kelimelerin çoğu Türk dili ailesinin Oğuz (Osmanlıca, Türkçe, Azerice) ve Kıpçak (Karaçayca, Kumukça) gruplarına ait kelimelerden oluşmaktadır.

Bu makalede de Türkçeden Gürcüceye geçen bazı kelimeler incelenmiştir. Örneğin Gürcüce *ukha,* Türkçe *yufka* ‘‘mayasız hamurdan yapılmış, ateş üzerinde kurutulmuş ince ekmek’’. Gürcücenin Kartluri Ağzında ‘‘sert hamurdan yapılmış ve şekerli süt içinde pişirilmiş incecik, kuru lavaş’’tır. Mahmud Kaşgarlı’nın sözlüğünde Türkçe *yufğa*, sıfat olarak ‘‘ince, incecik’’ anlamındadır, isim olarak ise ‘‘katlı ekmek’’ anlamındadır. Azericede *juxa* şeklindedir. Semantik ve fonetik olarak Gürcüce *ukha,* Türkçe *yufka//yufğa* ve Azerice *juxa* birbirine çok yakındır. Dolayısıyla bu kelimenin Türkçeden Gürcüceye geçtiği varsayılmaktadır.

---

[64] L. Avaliani (2006). *Kabazi, Xaiati* ve *Cara* kelimelerinin sesbilgisel ve anlambilimsel analizi. *Cumhuriyet Lehçe Bilimi Verileri XXVI 2006,* s. 11-12.

[65] L.Rukhadze ve N. Kahcarava (2006). Türk dillerinden Gürcüceye girmiş birkaç alıntı hakkında. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi II*. 22, s. 61-65.

Gürcüce *postali*" evde giyilen ökçesiz ayakkabı, terlik''; Türkçe *postal* ''kaba ayakkabı''.

Gürcüce *qapi*; Türkçe *köpük* ''sıvı üzerine oluşmuş beyazımsı, hava kabarcıkları yığını''.

Gürcüce *koki;* Türkçe *kök* ''1. Bitkileri toprağa bağlayan ve onların topraktaki besin maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm 2. Dip 3. Temas, esas''.

Gürcüce *kolbaği;* Türkçe *kolbağı* ''bilezik, kadın süsü, kolluk ''.

Gürcüce *çolakhi* ''topal''; Türkçe *çolak* ''eli veya kolu sakat olan kimse''.

Gürcüce *çepici;* Azerize *çepiç//çepiş* ''bir yaşındaki erkek keçi''dir.

5.3.33. Gürcüce Antroponomisinde Meslekler ile İlgili Türkçe Kelimeler[66]

Makalede, Gürcücedeki, *–CI* eki oluşan meslekler ile ilgili isimler ve soyisimler incelenmektedir. Her dil varolma sürecinde çok sayıda yabancı kelime de almaktadır. Milletler arasındaki en ufak ilişkiler bile dillerde kelime alış verişine sebep olabilmektedir. Bu nedenle her dilde millî isimler yanında yabancı dillere ait isimler de bulunmaktadır. İsim alış verişlerinin nedenleri dinî, siyasi, edebî, ekonomik, kültürel ilişkiler gibi insanlara özgü her türlü ilişki olabilmektedir. Gürcücedeki Türkçeden alıntı özel isimlerin bazıları sadece soyisimlerde kalıplaşmıştır ve tek isim olarak kullanılmamaktadır. Gürcüce eserlere göre, Türkçe isimler XII. yüzyıldan itibaren başlamış, XVI. yüzyıldan sonra daha yoğun bir şekilde yayılmıştır. Kafkas Dağı'nda yaşayan Türkler, Kumuklar, Kıpçaklar ile sıkı ilişkiler kurulmasından dolayı Gürcücenin dağ ağızlarında da çok fazla Türkçe isim bulunmaktadır Ancak yazılı eserler bulunmadığı için bu isimlerin Gürcüceye geçiş tarihleri belli değildir.

Gürcüce eserlerin analizine göre, Türkiye ve Gürcistan'ın ilişkileri sadece savaş ile ilgili değildir, bu ilişkiler ekonomik, kültür, edebiyat alanlarını da kapsamakatadır. Türkçeden alıntı kelimeler unvan, görev, meslek veya herhangi bir el işiyle ilgilidir ve *CI* ekiyle mesleklerle ilgili kelimeler oluşturulmuştur. Daha sonra da bu kelimelere soyisim oluşturan Gürcüce son ek *–shvili, -dze* eklenerek Gürcüce soyisimler

[66] N. Gurgenidze ve M. Jikia (2008). Gürcüce antroponomisinde meslekler ile ilgili Türkçe kelimeler. *Nodar Shengelia 75*. s. 133-137.

yapılandırılmıştır. Örneğin: Gürcüce *avcı* mesleği ile ilgili kelime ve soyisim *avcishvili*; Türkçe *avcı* dır.

Gürcüce *atci* ‘‘seyis, tımarcı’’; Türkçe *atçı*

Gürcüce *arabaci* ‘‘araba süren’’, Türkçe *arabacı*

Gürcüce *arxçi* ‘‘ark yapan’’; Türkçe *ark/arık*

Soyisim: *arxçishvili*

Gürcüce *balarci,* ‘‘padavra, çatıya padavra örten’’; Türkçe *balar/balarcı.*

Gürcüce *balçi* ‘‘bal yapan’’; Türkçe *balcı.*

Gürcüce *demurça* ‘‘demir yapan’’; Türkçe *demirci*

Soyisim: *demurçashvili*

Gürcüce *dilenci/dolenci*, Türkçe *dilenci*

Soyisim: *dilencishvili, dolencishvili*

Gürcüce *topçi* ‘‘silah yapan’’; Türkçe *top*

Soyisim: *topçishvili*

Gürcüce *tokmaci* ‘‘demirhanede çekiç kullanan’; Türkçe *tokmak* ‘‘büyük ağaçtan yapılmış ırı çekiç’’

Soyisim: *tokmacishvili*

Gürcüce *kalaici* ‘‘kalay yapan’’; Türkçe *kalay*

Soyisim: *mkalavishvili, mekaluashvili*

Gürcüce *komurcu*; Türkçe *kömürcü* ‘‘kömür alıp satan veya odun kömürü yapan kimse’’

Soyisim: *kimurcishvili, komurcishvili*

Gürcüce *ularci* ‘‘hayvanın başlığına veya tasmasına bağlanan ip’’; Türkçe *yular*
Soyisim: *ularcishvili*

Gürcüce *papaxçi* ‘‘papak yapan’’; Türkçe *papak* ‘‘kuzu postundan yapılan tüylü kalpak türü’’

Soyisim: *papaxçishvili*

Gürcüce *kurkçi*; Türkçe *kürkçü* ‘‘kürk yapan, terzi’’

Soyisim: *kurkçishvili, kukçishvili*

Gürcüce *kazanci;* Türkçe *kazancı* ‘‘kazan yapan’’

Gürcüce *kauxçi;* Türkçe *kavukçu* ‘‘kavuk yapan veya satan’’

Soyisim: *kaukçishvili*

Gürcüce *çinici;* Türkçe *çinici* ‘‘çini, porselen yapan veya satan’’

Soyisim: *çinicishvili*

5.3.34. Gürcüce Tarama Sözlüğündeki Birkaç Türkçe Kelime Hakkında[67]

Dünyadaki bütün dillerde alıntı kelimeler bulunmaktadır, bunun sebebi dinî, siyasi, edebî, ekonomik ve kültürel etkiler olabilmektedir. Bu makalede de Gürcüce Tarama Sözlüğünde bulunan Türkçe kelimeler incelenmiştir. Örneğin: Gürcüce *buğa* ‘‘kısırlaştırılmış boğa’’, Türkçe *boğa/buğa* ‘‘ boğa’’, Bu kelimeden oluşan kelimeler de bulunmaktadır. Gürcüce buğauri ‘‘direk, sütun’’.

Gürcüce *bakaki* ‘‘kurbağa’’; Türkçe *bağa, baka* ‘‘kurbağa’’.

Gürcüce *bezrdeba* ‘‘bıkmak, bıkıp usanmak’’; Türkçe *bezmek*.

Gürcüce *belva/gadabelva* ‘‘ağaç dallarının kısa kesilmesi’’; Türkçe *bel* ‘‘toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı’’.

Gürcüce *beli*; Türkçe *bel* ‘‘toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı’’.

Gürcüce *belga*, ‘‘kızın nişanlandığında verilen yüzük veya herhangi bir nişan’’; Türkçe *belge, belgi* ‘‘nişan, belge’’.

Gürcüce *domba;* Türkçe *dombay* ‘‘manda’’.

[67] L. Rukhadze (2009). Gürcüce tarama sözlüğündeki birkaç Türkçe kelime hakkında. *Orta Doğu ve Gürcistan*. 6, s. 22-26.

Gürcüce *ocaxi*; Türkçe *ocak* ‘‘aile’’.

5.3.35. İoseb Grisashvili’nin Şehir Sözlüğü’ndeki Doğu Dillerine Ait Katışık Kelimeler[68]

Makalede Doğu dillerine (Arapça-Farsça, Türkçe-Farsça, Türkçe-Gürcüce, Arapça-Farsça-Türkçe) ait katışık kelimeler incelenmiştir. Arapça kelimeler, Farsça ve Türkçeye girmiş ve katışık kelimeler oluşmuştur. Bu şekilde oluşmuş katışık kelimeler, Gürcücenin şehir konuşmasına da girmiştir. Makalede araştırılan kelimeler, Eski Tiflis’i araştıran önlü Gürcü yazar İoseb Grishashvili’nin Şehir Sözlüğü’nden alınmıştır.

İ. Grishashvili’nin sözlüğü, Doğu dilleri ve Gürcüce kelimeler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu kelimeler sözlü olarak en sık Tiflis şehrinde kullanılmaktaydı. Tiflis’te sözlü olarak kullanılan Doğu dillerine ait kelimelerin araştırmasına büyük önem gösterilmelidir. Örneğin: Gürcüce *ağa-dedakatsi*, ‘‘erkeksi, güçlü kadın’’; Türkçe “*ağa* bey, ağabi, unvan’’. Kelimenin ikinci kısmı, *dedakatsi* Gürcücedir ve ‘‘kadın’’ anlamındadır. *Ağa* kelimesi Farsçada da ‘‘bey, ağa, aile başı’’ anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin Gürcüceye Farsça aracılığıyla girdiği varsayılmaktadır.

Gürcüce *bali-ağa,* ‘‘evet ağa’’; Türkçe *ağa,* Farsça *bali* ‘‘evet’’.

Gürcüce *bandakuli* ‘‘köle, kul’’; Türkçe *kul,* Farsça *bande* ‘‘köle, kul’’.

Gürcüce *kondaxsazi* ‘‘silah ustası’’; Türkçe *kondak* (gondâg) ‘‘silah’’, Farsça *sâz* ‘‘yapmak hazırlamak’’.

Gürcüce *nalçgari* ‘‘nal yapan’’; Arapça-Farsça *na’l* ‘‘nal’’; Türkçe *–CI* eki, Farsça *–gar* eki. Katışık kelime *na’l çi gar.*

Gürcüce *pinaçi* ‘‘kunduracı’’; Farsça *pine* ‘‘dikilen, dikmek için kullanılan’’; Türkçe *–CI* eki, Katışık kelime *pine çi.*

Gürcüce *çaparxana*, ‘‘posta istasyonu’’; Türkçe *çapar* ‘‘haberci’’, Farsça *xâne* ‘‘ev’’.

[68] N. Bartaia (2009). İoseb Grishashvili’nin Şehir Sözlüğü’ndeki doğu dillerine ait katışık kelimeler. *Perspective XXI.* 11, s. 25-34.

5.3.36. Türk ve Gürcü Ağızlarının İlişkileri Hakkında – Sesbilgisi[69]

Makalede, Gürcücenin İmerkhevi ağzının, kuzey-doğu Türk ağızlarına etkileyip etkilemediği araştırılmaktadır. Lehçe ve ağız araştırmalarında, Türkçeyi araştırmak için önemli kaynaklar bulunmaktadır. Gürcüce ve Türkçenin farklı yapılardaki ağızları veya lehçeleri incelendiğinde, tarihi süreçte, bu dillerin birbirini ne kadar etkilediği görülebilmektedir. Bu etkileşim, Türk köylerinde ve folklör malzemelerinde bulunan kelime hazinesinde belirgin bir şekilde görülmektedir.

Makaledeki karşılaştırmada İmerkhevi, İnegöl ve Machakheli ağızlarından kaydedilen metinler ele alınmıştır. Karşılaştırma metinleri Gürcistan'da Guria ve Achara ağızlarından toplanmıştır. Bu metinler Prof. Tariel Putkaradze tarafından İmerkhevi ve İnegöl'de yazılmıştır. Metinler konuya göre sıralanmıştır. Türk ve Gürcü ağızları ses ve kelimeler açısından karşılaştırılmaktadır.

Kelimelerin karşılaştırılmasıyla Türk ağız ve lehçelerinin tarihî sesbilgisel süreçleri ortaya çıkarılmakta; karşılaştırmalı yöntem kullanılarak Türkçedeki ses değişimleri, örneğin: a<o, p<b, d<t gösterilmektedir. Karşıraştırmalı araştırmanın amacı, hangi süreçlerin daha eski olduğunu, ses değişme ya da benzeşme sebeplerinin neler olduğunu ve aynı zamanda Türkiye'de yaşayan Gürcüler'in ve birlikte yaşadıkları Türklerin konuşmalarındaki ses değişimlerinin aynı olup olmadığını ortaya koymaktır. Gürcücenin İmerkhevi ağzının, kuzey-doğu Türk ağızlarına etkisi aşağıda örneklendirilmektedir:

a<e değişimi. 'l' ve 'r' ünsüzler arasında: Gürcüce *terepi*, Türkçe *taraf;* Gürcüce ç*erçebi*, Türkçe *çarşaf.*

e<a ünlü değişimi: Gürcüce *davlat*; Türkçe *devlet* Türkçe Ağz. *Davlat.*

Gürcüce *eglanca*; Türkçe *eğlence.*

Gürcücedeki gramer kuralları nedeniyle Türkçe *e* Gürcücede *a* ile değişmektedir.

a<o, u, e, ses değişimi: Gürcüce *boğozi*; Türkçe *boğaz.*

[69] N. Gurgenidze (2009). Türk ve Gürcü ağızlarının ilişkileri hakkında – Sesbilgisi. *Perspective XXI.* 11, s. 45-55.

Gürcüce *pobasına*; Trabzon Ağz. *babasına*.

e<i değişimi: Karadeniz ağızları *işik*; Türkçe *eşik.*

e<u değişimi: Gürcüce *cuğabi;* Türkçe *cevap.*

ı<i değişimi: Gürcüce *biçak*; Türkçe *bıçak.*

Gürcüce *misir;* Türkçe *mısır*.

ı<u değişimi: İmerkhevi Ağz. *Artux;* Türkçe *artık.*

İmerkhevi *analuği;* Türkçe *annelik.*

i<u değişimi: Achara, Guria ağızları *gedar, şenluği, tekhduri;* Türkçe *gider, şenlik, tekdir.*

i<e değişimi: Achara, İmerkhevi ağızları *heç, ehtiar, heqia;* Türkçe *hiç, ihtiyar, hikâye.*

ü<i değişimi: Achara ağız *minqini, rişveti, gumişi;* Türkçe *mümkün, gümüş, rüşvet.*

Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimelerde ünsüz ses değişmimi de olmaktadır;

p<b değişimi: Achara, Guria Ağz. *beqmezi, barmaxi, meqtebi;* Türkçe *pekmez, parmak, mekteb.*

t<d değişimi: Achara Ağz. *davşani, abdali;* Türkçe *tavşan, aptal.*

Ayrıca Türkçe alıntı kelimelerde ç<c, c<ç, k<x, k<g, ğ, g<kh ses değişimleri de görülmektedir: Achara Ağz. *ceizi*, Türkçe *çeyiz*; Achara Ağz. *ialançi*, Türkçe *yalancı*; Achara, Guria Ağz. *arxadaşi,* Türkçe *arkadaş;* Achara Ağz. *ioxari*, Türkçe *yukarı*; Achara Ağz. *tabaxi*, Türkçe *tabak;* Achara, İmerkhevi Ağz. *tobragi*, Türkçe *toprak;*, Achara Ağz. *boregi*, Türkçe *börek;* Achara Ağz. *khonaxi*, Türkçe *konak*; Achara Ağz. *kharakholi*, Türkçe *karakol;* Achara, Guria Ağz. *khati*, Türkçe *kat;* Achara, İmerkhevi Ağz. *khurşumi,* Türkçe *kurşun.*

5.3.37. Gürcücedeki Türkçeden Alıntı Katışık Antroponimler[70]

Makalede, tarihî süreçte Gürcüceye geçen Doğu dillerine ait isimler incelenmektedir. Bazı isimler, zaman içinde soyisimlere de dönüşmüştür. Orta Doğu ve Orta Asya'dan alınan isimlerin en önemli özelliği, çoğu ismin unvan veya meslek ile ilgili terimlerden oluşmasıdır.

Arapça-Farsça-Türkçe unvan, askerî ve sosyal durum anlatan terimler, Gürcücede özel isim ve soyisim olarak bulunmaktadır. Doğu dillerine ait isimler için katışık isimler doğaldır. Bu makalede, Gürcü antroponiminde bulunan Türkçe *ağa, kul, han* kelimelerinden oluşan birleşik özel isimler incelenmiştir. Doğu dillerine ait kelimeler, Gürcüceye Osmanlı döneminde geçmiştir; ancak Türkçe kökenli kelimeler, Gürcülerin diğer Türk miletleri; Hunlar, Kazarlar, Kıpçaklar, Selçuklular, Azeriler, Kumuklar, Balkarlar ile sıkı sosyal ve ekonomik ilişkileri sebebi ile girmiştir. Türkçe kelimeler Gürcüce gramere uygun olarak şekillenmiş ve kelimeler yeniden yapılandırılmıştır. Örneğin: *ağa* kelime Türkçede Osmanlı döneminde orta seviyede veya en yüksek seviyede olan subaylara ya da bazen memurlara da verilmiş bir unvandır. *Ağa* kelimesinden oluşan isimler ve soyisimler şöyle gösterilebilir: Gürcüce isimler: *ağabeg, nadirağa, eşikağa, kulibeg, delikuli, adimxan, babaxan.* Soyisimler: *ağabegashvili, kutluağasshvili, cankulashvili, karaxanashvili* gibi.

5.3.38. Gürcistan'ın Cavakheti Bölgesi Ağzındaki Türkçe Söz Varlığı[71]

Makalede, Gürcistan'ın Cavakheti bölgesindeki, Gürcücenin Cavakhuri ağzına Türkçeden geçmiş kelimeler incelenmiştir. Bu kelimelerin birçoğu sözlü olarak ağızlara geçmiş, ses değişmeleri geçirmiş ve yaşamaya devam etmektedir.

Bilindiği gibi, komşu olan bütün milletlerin, halkların tarihî ve günümüzdeki ilişkileri dillerine de yansımıştır. Türkçe ile Gürcüce arasındaki bu tür ilişkilerin varlığı da her iki dildeki Türkçe ve Gürcüce kelimelerin çokluğuyla dikkati çekmektedir. Cavakheti bölgesi, Gürcistan'ın güneyinde yer almaktadır. Bu bölge Gürcücesinde, Cavakhuri Ağzında, edebî Gürcücenin yanı sıra çok sayıda Türkçe kelime de bulunmaktadır. Bu

[70] N. Gurgenidze ve M. Jikia (2009). Gürcücedeki Türkçeden alıntı katışık antroponimler. *Orta Doğu ve Gürcistan*. 6, s.16-21.
[71] M. Şenel ve M. Meskhidze (2010). Gürcistan'ın Cavakheti bölgesi ağzındaki Türkçe söz varlığı. *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2010, s. 217-241.

çalışmada da Cavakheti bölgesinde bulunan Türkçe kelimelerin tasnifi ve tahlili yapılmıştır.

Türkçe kelimeler, en fazla günlük eşyalar ve sıfatlarda en az ise renk adlarında görülmektedir.

Gürcüce *aisusa* ‘‘utanarak, çekinerek durmak’’; Türkçe *susmak* ‘‘konuşmasını kesmek, konuşmaktan kaçınmak’’.

Gürcüce *axori* ‘‘ahır, hayvan barınağı’’; Türkçe *ahır* ‘‘ahır, at, eşek barınağı’’.

5.3.39. Gürcücenin İmerkevi Ağzındaki Türkçe Kelimeler[72]

Makalede, İmerkevi ve Şavşat bölgesinde yaşayan Gürcülerin konuşmasındaki Türkçe kelimeler incelemiştir. Bazı kelimeler Türkçeden olduğu gibi alınmış, süreç içinde farklı varyasyonları oluşmuştur.

Bilindiği gibi Şavşat, İmerkevi, Tao, Klarjeti Gürcistan’in eski topraklarıdır. Tarihi süreçte bu bölgeler Türkiye’nin sınırları içinde kalmıştır. Dili, dini değiştirilmiştir; ancak bölgedeki Gürcüler yine de geleneklerini ve dillerini korumuştur. Resmî dil olarak Türkçe kullanılmıştır; aile içinde ise Gürcüce kullanılmaya devam edilmiştir.

Gürcü dilbilimciler Niko Mari, Ekvtime Takaishvili, Shushana Putkaradze Türkiye sınırları içinde kalan Gürcü köylerini dolaşarak onların konuşmalarını incelemiştir. Bu köylerde kaydedilen verilere göre Gürcülerin konuşmalarındaki Türkçe kelimeler belirlenmiştir. Gürcülerin konuşmalarında sadece Türkçe değil, Arapça ve Farsça kelimeler de bulunmaktadır.

Gürcüce *aina,* Türkçe *ayna.*

Gürcüce *umudi,* Türkçe *umut.*

Gürcüce *dunia,* Türkçe *dünya.*

Gürcüce *ieşili,* Türkçe *yeşil.*

Gürcüce *karibi/garibi,* Türkçe *garib* “1. Yabancı 2. Tanınmayan 3. Fakir, yalnız”.

[72] I. Margvelashvili (2013). Gürcücenin İmerkevi ağzındaki Türkçe kelimeler. *Modern İnterdisciplinarism and Humanitarian Thinking*. s. 368-371.

Gürcüce *genci*, Türkçe *genç*.

Gürcüce *ana*, Türkçe *anne.*

5.3.40. Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''de (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe Belirtilen Bazı Arapça Kelimeler Hakkında[73]

Türkçeden Arapçaya genellikle sosyal terminoloji, bilim ve Müslümanlık ile ilgili terimler girmiştir. Türkçede de çok sayıda Arapça ve Farsça kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerden bazılarının Gürcüceye, Türkçe yolu ile girdiği varsayılmaktadır. Bu makalede, S.S. Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''deki Türkçe gösterilen ancak aslında Arapça kökenli olan kelimeler incelenmektedir. Örneğin: Gürcüce *pali* ''fal bakmak'', Türkçe *fal*, ''kâhin, geleceği görmek''. Bu kelime Arapçadır. Ancak *fal, falcı* olarak Gürcücenin Achara ve Guria ağızlarında bulunan kelimelerin Türkçeden girmiş olduğu varsayılmaktadır.

Gürcüce *babğani*; Türkçe *papağan* ''papağan''; (Arapça *babğan/babğa*).

[73] S. İmedadze (2013). Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Kartuli''de (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe belirtilen bazı Arapça kelimeler hakkında. *Modern İnterdisciplinarism and Humanitarian Thinking*. s. 360-363.

6. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Gürcüceye geçen Türkçe isim ve soyisimler listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 2. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: İsim ve Soyisimler[74]

Gürcüce Soyadı	Gürcüce Isim	Türkçe Kelime
Abağaşvili	Abağa	Ab Ağa
Aciaşvili	Acia	Acı
Adibegaşvili	Adibeg	Adı Bey
-	Adidemur	Adı Demir
-	Adimxan	Adı Han
Adibegaşvili	Adibegi	Adı Bey
-	Ağaverda	Ağa Verdi
Ağacanasşvili	Ağaca	Ağaç
	Ağbuğa	Ak Boğa
Ağçauşasşvili	Ağçauşa	Ak Çavuş
Aidaraşvili	Aidar	Aydar
-	Aidemur	Ay Demir
-	Aidin	Aydınlık
Aidolmişişşvili	Aidolmiş	Ay Dolmuş
Aidoğmişişşvili	Aidoğmiş	Ay Doğmuş
-	Ağcaqizi	Kız
Aigunaşvili	Aigun	Ay Gün
Aivazişvili	Aivaza	Ayvaz
-	Alaca	Alaca
-	Alacukh	Alaçuk: kulübe
Aladağişşvili	Aladağ	Ala Dağ
-	Alatemur	Ala Demir
-	Alduzi	Yıldız
Alibegişvili, asanbegişvili	Alibega	Ali Hasan
Alikhulaşvili	Alikhuli	Allah Kulu
Almasxanaşvili	Alma	Elma
-	Alparslani	Alp Aslan

[74]Türkçe kelimeler, Gürcüceye geçerken Gürcücede soyisim oluşturan genel derivasyon işlevi taşyan formant –dze, -şvili eki eklenmektedir. Genelde Gürcücede –dze oğlu, -şvili ise hem kız hem oğlu anlamındadır, ancak isim ve soyisimlerde cinsiyet ayırtılmamaktadır.

-	Altibeşa	Altın Baş
Altunaşvili	Altuna	Altın
Aluğaşvili	Aluğa	Alık
-	Ambarci	Ambar
Amirxanaşvili	Amirxan	Amir Han: baş, müdür, yönetici
-	Anakhiz	Anne Kız
Apaqidze	Apaqa	Apak
Arabaşvili	-	Araba
Arabaci	-	Araba
Arxçiaşvili	Arxçi	Ark
Aslanişvili	Aslan	Aslan
Aslanbegişvili	Aslanbeg	Aslan Bey
Atabegişvili	Atabega	Ata Bey
Atakişvili	Atakişi	Ata Kişi
Ataşvili	Atci	Atcı
Avcişvili	Avci	Avcı
Baaduraşvili	Baadur	Bahadur
Babaşvili	Baba	Baba
Babaşvili	Babaxana	Baba Han
Baiduraşvili	Baiai	Bey Ay
Baidaraşvili	Baidar	Baydar (Moğolca)
Bainduraşvili	Bainduri	Bayındur: Bir Türk boyu ismi
Balabanaşvili	Balabana	Balaban
Balarcişvili	Balarci	Balar: pedavra, köknar ve ladin ağaçlarından elde edilen çatı örtüsü olarak kullanılan ince tahta
-	Balçi	Balcı
Baltaşvili	Balta	Balta
Başişvili	Başia	Baş
-	Başkira	Başkır
Beglaraşvili	Beglari	Beyler
Begverdisşvili	Begverda	Bey Verdi
Beglikaşvili	Beglik	Beglik
Begumişvili	Begumi	Begüm
Berdiaşvili	Berdia	Verdi
Beqtataşvili	Beqtaşa	Bey Taş

Beqiaşvili	Bequza	Bey Yüz
Biataşvili	Biata	Bey Ata
-	Biaslani	Bey Aslan
Biğiaşvili	Biğa	Bıyık
-	Bilmiş	Bilmiş
-	Biraxa	Bırak-
-	Bitemiri	Bey Demir
Bocaxaşvili	Bocaxa	Bucak
Borçişvili	Borça	Borc
Buçukuri	Buçuk	Buçuk
Budaxasşvili	Budaxa	Budak
Bugunaşvili	Buguna	Bugün
Buiğlişvili	Buiğli	Bıyıklı
Burğulaşvili	Burğula	Burgu
Burnusuzaşvili	Burnusuz	Burunsuz
Buzukaşvili	Buzuka	Bozuk
Cağataivili	Cağata	Çağata
Carcişvili	Carci	Carcı: tellal
Ciğitişvili	Ciğita	Yiğit
Colbordi	-	Yol
Cumuşadze	Cumuşa	Gümüş
Çalabaşvili	Çalaba	Çalap
Çanlişvili	Çanli	Çanlı
Çantadze	Çanta	Çanta
-	Çaquça	Çekiç
Çaxmaxaşvili	Çaxmaxa	Çakmak
Çibuxaşvili	Çibuxa	Çubuk
Çiçaxaşvili	Çiçaxa	Çiçek
Çiğiaşvili	Çiğia	Çiğ
Çinicişvili	Çinici	Çini
Çirqinasşvili	Çirqina	Çirkin
Çolokhaşvili	Çolağai	Çolak
Çomaxidze	Çomaxi	Çomak
Çopadze	Çopa	Çöp
Çopliani	Çopli	Çöplü
Dağaşvili	Dağa	Dağ
Dağaşvili	Dağbaşi	Dağ Baş

Dağelaşvili	Dağela	Dağ Eli
Darabegaşvili	Darabeg	Dere Bey
Delbaşişvili	Delbaş	Deli Baş
Deliqsişvili	Deliqsi	Deliksiz
-	Delikhardaş	Deli Kardeş
Demurbulaşvili	Demurbula	Demir Boğa
-	Demurtaş	Demir Taş
Demuxanaşvili	Demurxan	Demir Han
Dogradze	Dogra	Doğru
-	Doğdai	Doğdu
Doluaşvili	Dolu	Dolu
-	Dolubeg	Dolu Bey
-	Dolungi	Dolu
Dondua	Dondua	Dönmek
Donmazaşvili	Donmaz	Dönmez
-	Dulbegi	Dul Bey
Durmişadze	Durmiş	Durmuş
Durmişxanişvili	Durmişxan	Durmuş Han
Dursunaşvili	Dursun	Dursun
Ebiaşvili	Ebe	Ebe
-	Egarslan	Aslan
Eğmişaşvili	Eğmişa	Eğilmiş
Ekizaşvili	Ekiza	İkiz
-	Elaldi	El Aldi
-	Elalmazi	El Almaz
-	Elbadur	El Badur
Elbegidze	Elbegi	El Bey
Elberdidze	Elberdi	El Verdi
Elçibegaşvili	Elçibega	Elçi Bey
Elderaşvili	Eldera	El Demek
Eloğli	Eloglu	Eloğlu
Enibegaşvili	Enibegi	Yeni Bey
Erbaqidze	Erbaqi	Er Bey
Erkenaşvili	Erkena	Erken
Eşikağasşvili	Eşikağa	Eşik Ağa
-	Geveza	Geveze
Gelbaqidze	Gelbaq	Gel Bak

Geldiaşvili	Geldia	Geldi
-	Gencela	Genç
-	Girdia	Girdi
-	Girgeldi	Geri Geldi
Girmişaşvili	Girmiş	Girmiş
Gobirexaşvili	Gobirexa	Koymak-
Gogusiani	Gogusa	Göğüs
Goisaşvili	Goisa	Göğüs
Gomşiaşvili	Gomşi	Komşu
Gongladze	Gonglia	Gönül
Gozalbegaşvili	Gozalbega	Güzel Bey
Gozalişvili	Gozala	Güzel
İağmuraşvili	İağmura	Yağmur
İalğuzaşvili	İalğuzi	Yalnız
-	İanğuli	Yeni
İanqoşvili	İanqo	Yankı
İaralasşvili	İarali	Yaralı
İasağaşvili	İasak	Yasak
-	İelmaz	Yılmaz
İeribegaşvili	İeribega	Yer Bey
-	İldizi	Yıldız
İnanişvili	İnan	İnan
İğlukharaşvili	İğlukhara	Uğurlu, Kara
İurukidze	İuruki	Yürük
Kaçuxaşvili	Kaçuxa	Kaçak
-	Kalağlona	Keloğlan
Khacrişvili	Khacar	Kacar
-	Khaçağa	Kaçak
-	Khaia	Kaya
-	Khaiabeg	Kaya Bey
-	Khalaici	Kalaycı
-	Khangeldi	Han Geldi
-	Khapiçi	Kapıcı
-	Khaplan	Kaplan
-	Khaplanbeg	Kaplan Bey
Karabağlişvili	Karabağli	Kara Bağlı
-	Kharabaş	Kara Baş

-	Kharabeg	Kara Bey
Kharabuğaşvili	Kharabuğa	Kara Boğa
Kharabudaxisşvili, Kharaşvili	Kharabudax	Kara Budak
Kharacaşvili	Kharaca	Karaca
-	Kharagoz	Kara Göz
-	Kharadağa	Kara Dağ
-	Kharaigit	Kara Yiğit
-	Kharaoğlan	Kara Oğlan
Kharaulaşvili	Kharauli	Karaul: bekçi
-	Kharakhuma	Kara, Küm
-	Khardaşa	Kardeş
-	Kharaslani	Kara Aslan
-	Kharaxan	Kara, Han
Khauxçişvili	Khauxçi	Kavukçu
Khazibegisşvili	-	Gazi Bey
-	Khilici	Kılıç
Khirimelaşvili	Khirimi	Kırım: toponim
Khirimlişvili	Khirimli	Kırımlı
Khirkeselaşvili	Khirqesali	Kırk Kese
Khirkhizulaisşvili	Khirkhizula	Kırk Kızıl
Khivçakhidze	Khivçakhi	Kıpçak
-	Khizarslani	Kızıl Aslan
-	Khizelbaqi	Kızıl Bey
Khiziaşvili	Khizia	Kız
Khizilaşvili	Khizila	Kızıl
Khizilusupaşvili	-	Yusuf Kızıl
-	Khizlar	Khızlar: yer adı
Kholbaia	Kholbi	Kulp
Khorçibaşisşvili	Khorçibaşi	Korçi: silahşör Baş: bir topluluğu yöneten kimse, kafa, ser
Khorçişvili	Khorçi	Korucu
Khorxmazaşvili	Khorxmazbeg	Korkmaz Bey
Khularağasşvili	Khula	Kul
Khulecişvili	Khuleci	Kule
Khulumbegaşvili	Khulibeg	Kul Bey

Khullarağasşvili	Khullarağasi	Kullar Ağa
Khuloşvili	Khuloğlu	Kul Oğlu
	Khuluçbe	Kılıç Bey
Khumaxaşvili	Khumaxa	Kumuk
Khurtulaşvili	Khurtula	Kurtula
Khutluağaşvili	Khutluağa	Kutlu Ağa
Khutluaşvili	Khutlua	Kutlu
-	Khutluarslani	Kutlu Aslan
Komurcişvili	Komurci	Kömürcü
-	Korkmazi	Korkmaz
Koroğlu	Koroğlişvili	Köroğlu
Kuduxaşvili	Kuduxa	Kuduk
Kulalağaşvili	Kulalağa	Kullar Ağa
Kuraçxişvili	Kuraxçi	Kürekçi
Kulumbegaşvili	Kulibeg	Kul Bey
Kuluxadze	Kuluxa	Kulluk
Kuzibabaşvili	Kuzibaba	Kuzu Baba
Mahmadaliağişvili	-	Mehmed Al Ağa
Mursakhulaivili	-	Musa, Kul
-	Oğlani	Oğlan
Oğlişvili	Oğli	Oğlu
Oğuzaşvili	Oğuza	Oğuz
Okuzaşvili	Okuzai	Öküz
-	Orda	Ordu
Otaraşvili	Otar	Otar: çiftlik
Oziaşvili	Oza	Öz
Ozgeldaşvili	Ozgelda	Öz Geldi
Papaxçişvili	Papaxçi	Papakçi
Parlagaşvili	Parlaga	Parlak
Parmaxsizaşvili	Parmaxsiz	Parmaksız
Sadagaşvili	Sadağa	Sadak
Sağinadze	Sağina	Sağın
Sağiraşvili	Sağira	Sağır
Sağrişvili	Sağri	Sağrı
-	Saiği	Saygı
Sarişvili	Sari	Sarı
-	Sarikhaplan	Sarı Kaplan

Skandaraşvili	-	İskender (Yunanca)
Solağaşvili	Solağa	Solak Ağa
-	Soulax	Solak
Surmava	Surma	Sürmek
Şa(h)budalaşvili	-	Şah, Budala
Şahkhulaşvili	Şahkhula	Şah, Bulu
-	Şuqia	Işık
Taganaşvili	Tagana	Tagan
-	Tağriverdi	Tanr Verdi
-	Taibuğa	Tay, Boğa
Tanğriaşvili	Tanğria	Tanrı
Tanğrikhulaşvili	Tanğrikhu	Tanrı Kulu
Tarxanasşvili	Tarxan	Tarhan
-	Taşligoli	Taşlı Göl
Tataraidze	Tatara	Tatar
-	Tatarxan	Tatar Han
-	Tatlaxan	Tatlı Han
Temirkhanaşvili	Temirkhan	Demir Han
Temuraşvili	Temur	Demir
-	Temurbeg	Demir Bey
-	Temurçi	Demirci
-	Tengiz	Deniz
Teqturmanidze	Teqtumana	Tek Tuman
-	Teqturmaza	Tek Durmaz
Tilqiaşvili	Tilqi	Tilki
Toklikişvili	Tokliki	Tokluk
Topadze	Topa	Top: silah
Topliaşvili	Topala	Topal
Toplişvili	Topli	Toplu: silahlı
Toprakişvili	Topraki	Toprak
Toqmazaşvili	Toqmaz	Tokmaz
-	Uğurlu	Uğurlu
Ulubegaşvili	Ulubega	Ulu Bey
-	Uluxana	Ulu Han
Urdubegaşvili	Urdubega	Urdu Bey
Urumaşvili	Uruma	Urum
Urumelaşvili	Urumela	Urum Eli

Useinaşvili	Usein	Hüseyin
-	Utanmaz	Utanmaz
Uzbaşişvili	Uzbaşi	Yüzbaşı
-	Uzbegi	Yüzbeyi
Uzunaşvili	Uzuna	Uzun
-	Verdi	Verdi
Vermişisdze	Vermişa	Vermiş
-	Yosmai	Yosma
Tavqelaşvili	Qel	Kel
Qerqezlişvili	Qerqezli	Kör Gözlü
-	Qeskina	Keskin
Qeşikaşvili	Qeşika	Keşik: sıra, nöbet
-	Qişia	Kişi
Qoçakidze	Qoçaki	Koçak
Qoroğlişvili	Qoroğli	Köroğlu
Qoqişvili	Qoqia	Kök
Qoqraşvili	Qoqra	Kökre, kükrek: kızgınlık
-	Quçuki	Küçük
Qurqçişvili	Qurqçi	Kürkçü
Qurqçibaşişvili	Qurqçibaşı	Kürkçü Başı
Quziaşvili	Quzia	Kuzu
-	Xakan	Hakan
Xanişvili	Xani	Han
-	Xanverdi	Han Verdi
Xanumaşvili	Xanumi	Hanım
-	Xankhula	Han Kul
Xazaradze	Xazara	Hazar
Xazarbegişvili	Xazarbeg	Hazar Bey
Xurdakhulaşvili	Xurdakhuli	Huda: Tanrı Hurda: eski eşya
Xutlubeğaşvili	Xutlubeğ	Kutlu Bey

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Gürcüceye geçen Türkçe bitki ve meyve adları listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 3. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Bitki ve Meyve Adları

Gürcüce	Gürcüce Anlamı	Türkçe Kelime
Aid iaprağı	Çilek otu	Ayıdyaprağı
Alialma	Ali'nin elması, erken yetişen bir elma çeşidi	Elma
Alunça	Ekşi eriğe benzeyen bir meyve çeşidi	Aluç
Altuna (Achara Ağz.)	Mısır çeşidi	Altın
Anduzi, anduzia	Andızotu	Andızotu
Anzaruti	Ağaç tutkalı	Anzarüt
Armuci, arcuci, arduci	Zencefil (Zingiberis mundata)	Ardıç
Armudi (Achara Ağz.)	Armut	Armut (Far.)
Aspura	Kopit	Aspur
Babunaca	Papatya	Babuna
Bağriqara	Kara armut, olgunlaştığında içi karararan bir armut çeşidi	Bağrı kara
Balux oti	Balık otu	Balık otu
Bel-tutuni (Achara Ağz.)	Tütünün üçüncü defa kırılan kısmı	Bel tütünü
Belusti (Achara Ağz.)	Tütünün üst gövdesi	Bel üstü
Bildirçi	Yuva, erken yetişen bir armut çeşidi	Bıldırcın
Binbali kiraz	İri bir kiraz çeşidi	Bin
Biruçi, birunçi	Ökse otu	Buruç
Boian kökü	Boyan kökü	Boyan kökü
Bosatnalma	Bosatn elması, güz elması, geç yetişen ekşi bir elma çeşidi	Elma
Burğula	Sulanmamış toprakta yetişmiş patates	Bulgur
Burğuli	Kırılmış mısır	Bulgur
Cavari	Çınar ağacı	Çınar
Çağandari	Pancar	Çükündür
Çatlakuş	Melengiç ağacının tohumu	Çatlakoç
Çorak oti	Çörek otu	Çörek otu
Delica (Achara Ağz.)	Yabancı ot	Delice
Devrijbegi, devrizbegi	Bir elma çeşidi	Beg, Bey
Dibusti (Achara Ağz.)	Tütün dip üstü	Dip üstü

Diptutuni (Achara Ağz.)	Dip tütünü	Dip tütünü
Egiri	Eğirin Kökü	Eğir
Gviagi oti	Papatya, gviagi, papatya otu	Güveyi otu
Heiva (Achara Ağz.)	Ayva	Ayva
Hevengi (Achara Ağz.)	Hevenk	Hevenk
İağ lavaşi	Yağdan yapılmış ilaç	Yağ lavaş
İasamani	Yasemin	Yasemin
İmati	Alıç	İmiti, imitı
İonca	Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, çayır bitkisi	Yonca
İsirğu	Ilancık hastalığı	Isırgı
Kabağı (Achara Ağz.)	Kabak	Kabak
Kalami	Kalem	Kalem
Karagozi, karagvezi	Yumurta boyamak için kullanılan, taş üzerinde oluşan yosun	Kara
Karajaoti	Karacaotu, noelgülü, düğünçiçeğigiller familyasından	Karaca otu
Keçi boinuzi meyvesi	Keçiboynuzu	Keçiboynuzu
Khurşumi (Achara Ağz.)	Bir fasülye çeşidi	Kurşun
Kuzgunoti	Kuzgun ot	Kuzgun otu
Kokaroçia	Kokar ağaç	Kokardıç
Ladana	Laden	Ladan
Lilipari	Dağlarda yetişen, yenilen bir ot çeşidi	Lilpar
Misirulai (Achara Ağz.)	Fasülye çeşidi	Mısır
Muxudo	Baklagillerden, birleşik telek yapraklı, sarımtırak çiçekli bir tarım bitkisi	Nohut
Nargizi	Çiçekleri ayrı ayrı veya bir kök üzerinde olan, şemsiyeye benzeyen sarı veya beyaz renkte soğanlı bir süs bitkisi	Nergis
Odasalibi	Haç odunu (Bitki)	Odun
Oğlan aşi	Manana, beyaz, bal gibi tatlı, yaban balı	Oğlan aşı
Patlicani (Achara Ağz.)	Patlıcan	Patlıcan (Ar.)
Paşa tuta	İyi cinsten büyük bir dut çeşidi	Paşa
Paşa vaşli	Paşa elması, acımsı tadı olan bir elma	Paşa

	çeşidi	
Peigambar ağaci	Ardıç	Peygamber ağacı
Penceri (Achara Ağz.)	Pancar	Pancar
Pitna (Achara Ağz.)	İsyan etmek	Fitne
Reihani (Achara Ağz.)	Reyhan	Reyhan
Samani (Achara Ağz.)	Arpa, buğday gibi ekinlerin harmanda dövüldükten, taneleri ayrıldıktan sonra kalan sapları	Saman
Sarmosağı (Achara Ağz.)	Sarımsak	Sarımsak
Sobai, svebai	Açık kırmızı, tatlımsı, geç yetişen bir kış elması çeşidi	Söbe, söbü
Soğani (Achara Ağz.)	Soğan	Soğan
Sudalma, svidalma	Yağ gibi bir elma çeşidi	Süt
Şaalma	Büyük ve kışa dayanıklı bir elma çeşidi	Şah elma
Telangi	Salatalık ve buna benzer bitkilerin sapları ve yaprakları	Tevek
Tespalobia (Achara Ağz.)	Fasülye çeşidi	Tespih
Toruği (Achara Ağz.)	Toruk tütünü	Toruk tütünü
Uçuxi	Epilepsi, ruhsal bunalım	Uçuk
Uzumai (Achara Ağz.)	Üzüm	Üzüm
Yağalma	Geç yetişen bir yerli elma çeşidi	Yağ /Elma
Yonca	Yonca	Yonca
Zambaxi	Zambak	Zambak
Zaprana	Safran	Safran
Zeituni (Achara Ağz.)	Zeytin	Zeytin
Qabağı	Kabak	Kabak
Qabağarmudi (Cavakheti Ağz.)	Bir armut çeşidi	Kabak
Qarpuzi	Karpuz	Karpuz
Qatirburni, qaterburni	Uzayarak büyüyen bir elma çeşidi	Katır burnu
Qavağı	Kavak ağacı, söğüt	Kavak
Qocaluği	Bir çeşit ot	Koca
Qoqvi (Achara Ağz.)	Kök	Kök
Xanımalma	Kırmızı, tatlımsı bir elma çeşidi	Hanım elma

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Gürcüceye geçen Türkçe hayvan adları listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 4. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Hayvan Adları

Gürcüce	Gürcüce Anlamı	Türkçe Kelime
Ağire (Achara Ağz.)	İyi cinsten bir at çeşidi	Aygır
Alati	Kırmızı renkte at	Al at
Deve, deva (Achara Ağz.)	Deve	Deve
Domba	Manda	Dombaj, dombul
Durna (Achara Ağz.)	Turna	Turna
Gogarçini (Achara Ağz.)	Güvercin	Güvercin
İlxi (Achara Ağz.)	Yılkı	Yılkı
Khaplani (Achara Ağz.)	Kaplan	Kaplan
Khatiri (Achara Ağz.)	Katır	Katır
Khazi (Achara Ağz.)	Kaz	Kaz
Kherinci (Achara Ağz.)	Karınca	Karınca
Khisrağı (Achara Ağz.)	Kısrak	Kısrak
Kopeki (Achara Ağz.)	Köpek	Köpek
Khuşi (Achara Ağz.)	Kuş	Kuş
Oquzi (Achara Ağz.)	Öküz	Öküz
Sviri, suri (Achara Ağz.)	Koyun sürüsü	Sürü
Taichi	Cins at, kısırlaştırılmış at, genelde askerlikte, iyi yürüyen at	Tay, tayçak
Tavuği (Achara Ağz.)	Tavuk	Tavuk
Tilki (Achara Ağz.)	Tilki	Tilki
Toxli	Altı aylık kuzu	Toklu

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Gürcüceye geçen Türkçe günlük yaşamda kullanılan kelimeler listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 5. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Günlük Yaşam

Gürcüce	Gürcüce Anlamı	Türkçe Kelime
Abanozi	Abanozgillerden bir ağaç çeşidi	Abanoz
Abdesxana (Achara Ağz.)	Lavabo	Abdesthane
Abla	Büyük kız kardeş	Abla

Abra	Terazinin kefelerini dengeleyen hafif ağırlık	Abra
Ada	Göl veya nehirde olan ada, nehir kenarındaki yarım ada	Ada
Adresi	Bir kimsenin oturduğu yer; bir evin, kuruluşun bulunduğu yer	Adres
Ağa	Bey, beg	Ağa
Ağalbaşi	Araba, taşıma aracı, baş; şeytan başı	Ağıl başı
Ağvi	Zehir, acı	Ağı
Aibi (İmereti Ağz.)	Kusur, eksiklik, sakat	Ayıp
Aina (Achara Ağz.)	Ayna	Ayna
Akimi/ekimi	Doktor	Hekim
Akimbaşi/ekimbaşi	Tıp uzmanı olmayan, kurşuncu, üfürükçü, doktor yardımcısı	Hekim başı/hakim başı
Akrebi (Achara Ağz.)	Akrep	Akrep
Alaçuxi	Çadır, geçici küçük ev	Alaçık
Ali	Ateş alevi	Alev
Altmişluği	Altmışlık para	Altmışlık
Altuni	Altın para	Altın
Amaneti/amanati	Bir kimse aracılığıyla birine gönderilen para, eşya	Emanet
Ambari	Depo	Ambar
Ana	Anne	Anne
Anaci	İşini bilen, tecrübeli	Anaç
Ankha (Achara Ağz.)	Anka, peniks	Anka
Apa	Dayı, amca	Apa
Apsi (Achara Ağz.)	Hapis	Hapis
Araba	Kağnı	Araba
Arabaci	Araba süren	Arabacı
Araluği	Delik, çıkış, aralık	Aralık
Armağani	Bir kimseye, sevindirmek, mutlu etmek için karşılıksız olarak verilen şey	Armağan
Arşun	Arşiv	Arşiv
Artala	İneğin bacak alt kısmı; bu kısımdan yapılan yemek	Ardala
Artux	Yenilip içildikten sonra geriyekalan	Artık
Arxaci, alxaci	Arka	Arka
Arxataşi	Birbirini yakından tanıyan ve anlayış	Arkadaş

	gösterenlerden her biri	
Arxçi	Ark yapan	Arkçı
Asirğan	Isırgan otu	Isırgan otu
Askeri	Orduda görevli bulunan kimse	Asker
Asli (Achara Ağz.)	Kök, geçmiş	Asıl
Aşiği (Guruli Ağz.)	Aşık olan kimse	Âşık
Aşqera (Achara Ağz.)	Belli olan şey	Aşıkâr
Atci	Seyis, tımarcı	Atcı
Avci, başavci, avci başi	Avcıların başı	Avcı başı
Avşani	Yavşan	Yavşan
Axraba	Soyca veya evlilik sonucu birbirlerine bağlı olan kimseler	Akraba
Axşami (Achara Ağz.)	Akşam	Akşam
Babğani	Papağan	Papağan
Babuçi (Achara Ağz.)	Evde giyilen terlik	Pabuç
Baca	Tavan, evdeki en üst kat	Baca
Bacanağı	Kadının kız kardeşinın kocası	Bacanak
Baci (Achara Ağz.)	Büyük kız kardeş, abla	Bacı
Bağa	Kaplumbağa kabuğu	Bağa
Bağana	Küçük esir	Bağana, bağan
Bairağı	Bir milletin, bir topluluğun, bir kuruluşun simgesi olarak renk ve biçimle özelleştirilmiş kumaş, sancak	Bayrak
Bakaki	Bağa	Bağa
Bakhakhi	Kurbağa	Kurbağa
Balarci	Padavra, çatıya padavra örten	Balar, balarcı
Balçi	Bal yapan	Balcı
Balduzi	Karısının, eşinin kız kardeşi	Baldız
Bali-ağa	Evet ağa	Bali Ağa
Balkumi(İmerkhevi Ağz.)	Sulu, çamurlu yer	Balgan, balgam
Balta	Ağaç kesmek için saplı demir araç	Balta
Bandakuli	Köle, kul	Bande Kul
Barati	Berat, küçük yazısı	Bârat
Bardağı	Her hangi bir sıvı içeceği içmeye yarayan kap	Bardak
Barquşi	Serseri, aptal, zor anlayan	Baykuş
Başağa	Baş bey, derebey	Başağa

Başqani	Başkan	Başkan
Başlaki (İmereti Ağız)	Baş örtüsü	Başlık
Başluği, başliki	Kabalak, bir tür başlık	Baş
Başte (Tuşeti Ağz.)	Tuşeti'de eski evlerdeki bodrum kat, kışın hayvanların kaldığı yer, evin baş tarafı	Başta
Bataxi	Geçilemeyen, çamurlu yer	Batak
Batmani	Büyük çömlek, su testisi, ağırlık ölçü birimi	Batman
Bavli	Yeni tuttuğu kuş ya da şahini (kuş) eğitmek	Bavl, bavlımak
Bazalakhi (Tüşeti Ağz.)	Gümüşle süslenmiş tüfek	Bezemek
Bazlama	Saçta pişirilmiş yuvarlak, ince ekmek	Bazlama
Bedauri	İyi cins at	Bedevi
Bediquli	Keder kulu kimsesiz, gariban	Kul
Begi	Feodal soylu kişilerin unvanı, bey;nazik konuşmada karşıdakine söylenen şekil	Beg, bek
Belga	Kız nişanlandığında verilen yüzük veya her hangi bir nişan	Belge, belgi
Beli	Toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı	Bel
Belkheişi (İmereti Ağz.)	Güçsüz, tembel insan	Bel kayışı
Bendi	Baraj	Bent/bend
Bera	Koyunların sıra hâlinde sağılması; ortadan geçen yol	Ber, bere
Bereqeti	Bereket	Bereket
Bezi (Achara Ağz.)	Bez, kumaş	Bez
Bexti (Achara Ağz.)	Keder	Baht
Biberi	Biber	Biber
Biçxi	Küçük testere	Bıçkı
Biğ (İngilo Ağz.)	Kedi bıyığı, bıyıklı, büyük bıyıklı	Bıyık
Bilagi	Bilek	Bilek
Bilani	Bilgili, anlayşlı insan; huzurlu, barışçı, erkekçe	Bilmek
Binişi (Achara Ağz.)	Geniş kıyafet	Biniş
Bişi	Çörek: Bir yuvarlak hamur oklavayla	Bişi

	açılıp yağda kızartılır, üzerine şeker serpilerek yenir	
Bitum, bitevi	Bütün, her zaman	Bütün
Bizalugi, bilezuği	Bilezik, elbisede kullnaılan süs	Bilezik
Bizi	Biz	Biz
Boğozi	Çıkış, suyun başlangıcı, boğaz	Boğaz
Boluqi	Topluca, bölüm bölüm	Bölük
Borci	Ödünç verilen veya alınan şey	Borç
Boregi	Börek	Börek
Boreqsini (Achara Ağz.)	Börek sini	Börek sini
Bostani	Çiçek ve gül kokularının çok olduğu yer, bahçe	Bustan
Boşi	İşsiz, görevli olmayan; içinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, yararsız, nafile	Boş
Boza	Arpadan yapılmış tatlı içecek; tatlı bir maddeden yapılmış içecek	Boza
Bozi	Kötü davranan kadın	Bozuk
Boxovi (Achara Ağz.)	Zincir	Bukağı
Bucağı, bucaxi (Achara Ağz.)	Kenar, köşe, kıyı, yer	Bucak
Buğa	Kısırlaştırılmış boğa	Boğa
Buği	Buhar, soğuk yüzeylerde oluşan yoğuşma	Buğu
Buği	Çok tozlu	Buğ
Buiğebiani	Bıyıklı	Bıyık
Bulbuli	Çok güzel ötücü kuş, bülbül	Bülbül
Burci	Burçlar kuşağı üzerinde yer alan on iki takımyıldıza verilen ortak ad	Burç
Buxari	Buhar, şömine	Buhar
Cadegi	Cadı	Cadı
Cadvari	Cadaver	Cadaver
Cambari	Demirden yapılmış ağ takılı ip	Çember
Camuşi (Achara Ağz.)	Camus	Camus
Cari	Ordu, topluluk	Cari
Caşuşi	Çaşıt, gizmen	Casus
Cavairçi	Cevherci	Cevher/cevherci

Cavri	Üzüntü, eziyet	Cevr
Ceizi (İmerkhevi Ağz.)	Gelin için hazirlanan her türlü giysi ve ev eşyası	Çeyiz
Celleti (Achara Ağz.)	Cellât	Cellât
Cepi (Achara Ağz.)	Cep	Cep
Cerani	Geyik, iyi koşan at, ceylan	Ceylan
Cevahiri/ceveri(AcharaAğz.)	Cevher	Cevher
Cida	Süngü	Cida
Cidao	Atın omuzbaşı, kürek kemiğinin üstü.	Cidav
Cinsi (Achara Ağz.)	Kök, soy	Cins
Comardi	Parasını, malını her zaman, her şeyini paylaşan	Cömert
Cuğabi	Cevab	Cevap
Cvalo	Kaba, keçi tüylerinden yapılmış çuval	Çuval
Çabrasti (Achara Ağz.)	Düğümeli yelek	Çarpaz
Çadiri	Taşınabilir barınak, çerge, oba	Çadır
Çağana	Müzik aleti	Çağna
Çairi	Çayır hayvanlarının otlama yeri, yeşillik yer	Çayır
Çaklaki	Yırtıcılardan, uzun kanatlı, çengel gagalı, kuçuk kuşları ve fare gibi zararlı hayvanları avlayan, tavuk büyüklüğünde bir kuş	Çaylak
Çalxama	Su ile inceltilmiş yoğurt, ayran	Çalkama
Çamça	Büyük kaşık	Çamçak
Çana (Kızık Ağz.)	Çene	Çene
Çanaxi	Toprak, metal vb. maddelerden yapılmış yayvan, çukur kap	Çanak
Çanta	Herhangi bir eşya taşımaya yarayan kap	Çanta
Çapari	Kurye	Çapar
Çaparxana	Posta istasyonu	Çapar Hane
Çarçi	Spekülatör	Çerçi
Çaruği (Achara Ağz.)	Sığır derisinden yapılmış ayak üzerinde bağlanarak giyilen ilkel bir pabuç çeşidi	Çarık
Çauşi	Türk ordusunda onbaşından sonra gelen er rütbesi	Çavuş
Çaxmaxi	Çelik, çakmaktaşı ve tutuşacak	Çakmak

	maddeden oluşan, ateş elde etmeye yarayan araç	
Çepiçi	Keçi; çimen kesmek için alet	Çepiç
Çerçebi	Çarşaf	Çarşaf
Çevre (Achara Ağz.)	Baş örtüsü, mendil	Çevre
Çeqmeça (Achara Ağz.)	Çekmece, kutu	Çekmece
Çiçegi (İmerkhevi Ağz.)	Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan, hoş kokulu ve renkli bölüm	Çiçek
Çilika	Kısa kesilmiş dal; kök salması için yere dikilen dal; çocukların çelik çomak oyununda ucuna çomakla vurarak havaya kaldırdıkları iki tarafi sivri, kısa değnek	Çelik
Çingana	Çingene, mecazen fakir, dolaşan insan, dilenci	Çingene
Çini	Tabak	Çini
Çinici	Porselenci	Çinici
Çirqi	Gübre	Çirk
Çivi (Achara Ağz.)	Çivi	Çivi
Çixrixi (Tuşeti Ağz.)	Ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarayan ve bir eksen üzerinde uzunca bir kolla çevrilerek dönen silindir; iplik bükmek, iplik sarmak gibi işlerde kullanılan, el ya da ayakla çevrilen dolap	Çıkrık
Çokaki	Küçük çukurluk bir yer	Çök-
Çorağı	Müm	Çırak
Çoraxi	Tarıma elverişsiz topraklarla ilgili nitelik; verimsiz, kısır, su geçirmeyen killi toprak	Çorak
Çobani	Koyunları, evcil hayvanları güden, bakımını yapan	Çoban
Çoma (İmerkhevi Ağz.)	Hayvan	Çoma
Çopi (İmerkhevi Ağz.)	Çöp	Çöp
Çorba (İmerkhevi Ağz.)	Sulu yemek	Çorba
Çuli (Achara Ağz.)	Çuval, örtü	Çul
Çuvalşi (İmerkhevi Ağz.)	Çuval	Çuval
Dalali	Satışlarda aracılık eden kimse	Tellal
Damağı	At damağı.	Damak
Dami	Ev,yapı	Dam

Dede	Dede, büyükbaba	Dede
Degirmani (Achara Ağz.)	Değirmen	Değirmen
Dekhekhe (Achara Ağz.)	Dakika	Dakika
Delibaşi	Eşkıya, çete üyesi	Deli
Delugi	Delik	Delik
Demurça	Demir yapan	Demirci
Denizi	Deniz	Deniz
Devleti	Devlet, ülke	Devlet
Dezi (Tuşeti Ağz.)	Çorap örerken tekerlerin sayılması, hızlı yapılan, acele	Mez, diz
Dilagi	Dilek, istek	Dilek
Dilenci, dolenci,	Dilenci	Dilenci
Dilimi	İnce aynı boyda kesilmiş ekmek vs. dilimi, parçası	Dilim
Dini	Din	Din
Diragi, direği	Ağaç dallarına ve ağaçlara konulan direk, kavak	Direk
Dişla	Furgonun ön kısmında bağlanan olan atın başını tutan zincirler	Diş
Divi (Achara Ağz.)	Div	Div
Dizgini	Dizgin, yular	Dizgin
Dolabi	Dolap	Dolap
Donumi	Araz için vergi	Dönüm
Dostoğriv	Dosdoğru, bir ucundan öbür ucuna kadar yönü değişmeyen, eğri ve çarpık karşıtı	Doğru
Doşama (Achara Ağz.)	Döşeme	Döşeme
Doşaqi	Minder, matras, yatak	Döşek
Doxtori	Doktor	Doktor
Dua	Dua	Dua
Duduki	İçinden hava veya buhar geçirildiğinde keskin ses çıkaran ve işaret vermek için kullanılan araç, ağaçtan yapılan nefesli müzik aleti	Düdük
Duğuni	Düğün	Düğün
Duğme	Düğme	Düğme
Dunia	Dünya	Dünya
Duraci	Küçük tavuğa benzeyen bir kuş çeşidi	Turaç
Durağı	Kışı aylarında başlayıp yaza doğru ortaya	Durak

	çıkan bir hayvan hastalığı	
Durbini	Uzağı gösteren bir alet	Dürbin
Duşmani	Duşman	Düşman
Duvağı, duağı, (Achara Ağz.)	Duvak	Duvak
Duzi	Kıvrımlı olmayan, doğru, yüzeyinde girinti çıkıntı olmayan, kıvırcık veya dalgalı olmayan	Düz
Duzma, dvizma	Evi kapatmak için kullnaılan düz ağaç, tahta	Düzme
Dvegma, dugma	Çelikten yapılmış bir çeşit düğme	Düğme
Dveşagi	Altına konulacak döşek	Döşek
Eglanca	Eğlence, tören	Eğlence
Elçi	Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse	Elçi
Eli	Beraber yaşayan topluluk	İl
Eleği (Achara Ağz.)	Yelek	Yelek
Emekloba	Emeklilik	Emeklilik
Emeni(Achara Ağz.)	Hafif ve kaba ayakkabı	Yemeni
Emia	Babanın kardeşi	Emi
Eskeri (Achara Ağz.)	Asker	Asker
Etrapi	Etraf	Etraf
Ezani	Müslümanları dua ve namaz için çağrılması	Ezan
Gabadani	Büyük oransızlık	Gabin
Gecaluği	Genellikle bayanların kullandığı gecelik, fes gibi bir şapka	Gece
Gelini	Gelin, yeni evlenmiş olan kadın	Gelin
Gelinluqi	Gelinin giysisi	Gelinlik
Genci	Genç	Genç
Gerdanluği	Gerdanlık, genellikle değerli taşlardan ve madenlerden ya da altın paradan yapılmış, boyuna takılan takı	Gerdanlık
Gerdaxi	Yeni evlenen kişilerin odası	Gerdek
Goza (Khevsureti-Gudamakari ve Tuşeti Ağz.)	Yay kolundan yay ucuna kadar yer	Göz
Gozazi	Göz hastalığı	Göz az
Gozluği	Gözlük	Gözlük

Gurcica, gurcice	Gürcüce	Gürcüce
Gutani	Pulluk	Gutan
Gziri	Köy bekçisi	Kizir
Ğaribi	Yabancı kimse	Garip
Hadir	Hazır	Hazır
Haǧili (Achara Ağz.)	Ağıl	Ağıl
Haivani (Achara Ağz.)	Hayvan	Hayvan
Hamaili (Achara Ağz.)	İçine muska konulan kutu	Hamail
Hapta (İmerkhevi Ağz.)	Takvimde, birbiri ardında gelen yedi günü kapsayan zaman bölümü	Hafta
Harği (Achara Ağz.)	Bahçe veya tarla sulamak için toprağı kazarak açılan su yolu	Ark
Havazani	Havza	Havza
Haziri (İmerkhevi Ağz.)	Belirli bir işi, bir eylemi yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan	Hazır
Hedia (Achara Ağz.)	Hediye	Hediye
Hekiaci	Masal, efsane	Hikâye
Hegba, xegbe (Achara Ağz.)	Heybe	Heybe
Helbeti (Achara Ağz.)	Elbette	Elbette
Hevasi (İmerkhevi Ağz.)	Heves	Heves
Higitoba	Yiğitlik, kahramanlık	Yiğit
Hudud (İmerkhevi Ağz.)	Hudut	Hudut
Huqumeti (İmerkhevi Ağz.)	Bir ülkede devletin görevini yerine getirmesini sağlayan yetkili organ, yürütme organı, bakanlar kurulu	Hükümet
İabanni (İmerkhevi Ağz.)	Yerleşim bölgeleri dışı, insan bulunmayan ıssız yer	Yaban
İabanci (İmerkhevi Ağz.)	Başka bir ülkeden, başka bir ulustan olan kimse	Yabancı
İadgari	Anımsanmak için bir kimseye verilen nesne, hediye	Yadigâr
İaği (İmerkhevi Ağz.)	Sütten veya bitkilerden elde edilen ve yiyeceklerde kullanılan madde	Yağ
İağluği (Achara Ağz.)	Başörtüsü ya da başa da bağlanabilen büyük mendil, çevre	Yağlık
İala	Barınacak yer, ev, yayla	Yayla
İalançi (İmerkhevi Ağz.)	Yalancı	Yalancı
İalduzi	Yaldız, en iyi kaliteli altın	Yaldız

İalqani	Kadınların baş örtüsü, gemi veya tekne yelkeni	Yelken
İamboli (Achara Ağz.)	Yanbol, çanta	Yanbol
İara	Hastalık nedeniyle vücutta oluşan yanık, oyuk	Yara
İarağı	Silah	Yarak
İarağuci	Hukuk öğrenimi görmüş ve yasanın aradığı nitelikleri taşıyan, yargı yetkisini ulus adına kullanarak yasaya aykırı davranışlarda yasa hükümlerini yerine getirmekle ya da uyuşulmayan durumlarda anlaşmazlıkları yasalara göre çözmekle görevli kimse	Yargıç
İaramaz (İmerkhevi Ağz.)	Yaramaz	Yaramaz
İasağı	Bir şeyin yapılmasına karşı konulan yasal ya da yasal olmayan engel	Yasak
İasauli	Karakol nöbetçisi	Yasavul
İaşmaqi (Achara Ağz.)	Baş örtüsü	Yaşmak
İatağı	Yatak	Yatak
İava	Dışarıda bulunan hayvan	Yava
İazluği (Achara Ağz.)	Koridor	Yazlık
İaxa (Achara Ağz.)	Yaka	Yaka
İçlugi	Kolsuz, kalın elbise	İçlik
İedag	Yedek	Yedek
İeğani (İmerkhevi Ağz.)	Bir kimseye göre kardeşinin çocuğu	Yeğen
İemeqi (İmerkhevi Ağz.)	Yemek	Yemek
İeri	Yer	Yer
İeşili	Yeşil	Yeşil
İetimi (İmerkhevi Ağz.)	Babası vey annesi ölmüş olan çocuk	Yetim
İgitbaşi	Delikanlı, kahramanların başı	Yiğit başı
İjdiali (Achara Ağz.)	Ejderha	Ejderha
İkhbali (Achara Ağz.)	Mutlu olması, işlerin yolunda gitmesi, başarılı	İkbal
İlaci	İlaç	İlaç
İnsani	İnsan, adam	İnsan
İomaxi (Achara Ağz.)	Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün ve benzeri	Yumak
İorgani (İmerkhevi Ağz.)	Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk,	Yorgan

	yün gibi şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü	
İpaq	İpek	İpek
İşiğ	Işık	Işık
İuzug (İmerkhevi Ağz.)	Yüzük	Yüzük
Kahve-değirmani	Kahve öğütücü	Kahve değirmeni
Kalaici	Kalay yapan (Soyisim: mkalavishvili, mekaluashvili)	Kalaycı
Kalon sapi (Achara Ağz.)	Kalın sapı (armud çeşidi)	Kalın sapı
Kandeli	Mum koymak için kullanılan alet	Kandel
Kapani	Kayada dar bir geçiş	Kapan
Karibi/garibi	Garip	Garib
Kasabi	Hayvanları kesen kimse	Kasap
Kauxçi	Kavuk yapan veya satan (soyisim: kaukçishvili)	Kavukçu
Kavğa	Kavga	Kavga
Kazanci	Kazan yapan	Kazancı
Kendiri	Kenevir, keneverden yapılmış ip	Kendir
Kiço	Geminin arka tarafı	Kıç
Kiliptari	Kilitleri taşıyan, sahip olan kimse	Kilit
Kirişi	Odanın ortasındaki tavanı tutan direk	Kiriş
Kirva	Kirve, vaftiz anne baba	Kirve
Kişi	Kış geçtikten sonra sertleşen toprak	Kış
Kizili (İmereti Ağız)	Küçük ateş	Kızıl
Khabağı (İmerkhevi Ağz.)	Kabakgilerden, yaprakları büyük, kaba ve tüylü, çiçekleri sarı genellikle sebze olarak kullanılan ürünü için yetiştirilen otsu bir bitki	Kabak
Khaburğa (İmerkhevi Ağz.)	Kaburga	Kaburga
Khaç (İmerkhevi Ağz.)	Kaç	Kaç
Khaiği (Achara Ağz.)	Kayık	Kayık
Khaini (İmerkhevi Ağz.)	Karısının kardeşi, ağabey	Kayın
Khaişi (Achara Ağz.)	Kemer	Kayış
Khale (İmerkhevi Ağz.)	Kale	Kale
Khama (Achara Ağz.)	Uzun, ucu sivri olan büyük hançer	Kama
Khapi	Sınır vergisi.	Kapı
Khaptani (Achara Ağz.)	Üst giysi	Kaftan

Kharauli	Güvenlik	Karakol
Kharpuzi (Achara Ağz.)	Karpuz	Karpuz
Kharşiberi (İmerkhevi Ağz.)	Karşıdaki, karşıda	Karşı
Khasaba (Achara Ağz.)	Kasaba	Kasaba
Khaşuği (Achara Ağz.)	Kaşık	Kaşık
Khatari	Arka arkaya sıralanmış dizi	Katar
Khatiri (İmereti, Achara Ağz.)	Eşek, iz	Katır
Khavğa (Achara Ağz.)	Kavga	Kavga
Khavğaci (İmerkhevi Ağz.)	Kavga eden kimse	Kavgacı
Khaziağı (İmerkhevi Ağz.)	Gaz yağı	Gazyağı
Khazma (Achara Ağz.)	Kazma	Kazma
Khebile	Kıble	Kıble
Khelemi (Achara Ağz.)	Kalem	Kalem
Khepes	Kafes	Kafes
Kheribi (Achara Ağz.)	Garip	Garip
Kheza (Achara Ağz.)	Kaza	Kaza
Khiameti (Achara Ağz.)	Kıyamet	Kıyamet
Khirmizi (İmerkhevi Ağz.)	Kırmızı	Kırmızı
Khismeti (İmerkhevi Ağz.)	Tanrının her kişiye, her canlıya uygun gördüğü şey, durum	Kısmet
Kholbi	Ordunun orta, iç yeri. Halka biçiminde olan ordu	Kulp
Kholçaxi (Achara Ağz.)	Kolçak, kolluk	Kolçak
Khu, khui (Achara Ağz.)	Kuyu	Kuyu
Khumaşi	Kumaş	Kumaş
Khuraği (İmerkhevi Ağz.)	Çok sıcak	Kurak
Khurbani (İmerkhevi Ağz.)	Dinsel bir buyruğu veya bir adağı yerine getirmek ereğiyle kesilen hayvan	Kurban
Khurbati (Achara Ağz.)	Gurbet	Gurbet
Koçexa, koçexani	Göç; göçebe konağı	Göç Han
Koki	Bir kimseyi bir yere bağlayan manevi temel güçlerin bütünü	Kök
Kolbağı	Kadın bileziği	Kol bağı
Kolauzi	Bir yeri, bir bölgeyi gösteren kimse	Kılavuz
Kolga	Gölge, üstten kapatan bir bez	Gölge
Kolibai	Küçük ev, barınak	Kulübe

Komurcu	Kömürcü (soyisim: kimurcishvili, komurcishvili)	Kömürcü
Konaxi, khonaği (Achara Ağz.)	Konak	Konak
Kondaxsazi	Silah ustası	Kondak, gondâg Saz
Kora, kure	Sürülebilir tarla; kabile, küçük yerleşim yeri, sokak; çamur kullanmadan yapılan taş duvar	Koruk
Koşki	Köşk	Köşk
Kurkçi	Kürkçü, kürk yapan (soyisim: kurkçishvili, kukçishvili)	Kürkçü
Kuti	Tahtadan yapılmış dörtgen şekildeki kapaklı kap	Kutu
Kvepri	Ev direği	Köprü
Labi, laba	Nişastalı tanelerin, su ile kaynatılarak bulamaç kıvamına getirilmiş durumu; öğütülmüş tahıllardan su veya sütle koyu bulamaç durumuna getirilerek hazırlanmış hayvan yiyeceği	Lapa
Lağupi	Soyisim	Lağap
Lailoni (İmerkhevi Ağz.)	Dayanıklı ve esnek bir madde	Naylon
Laxana (İmerkhevi Ağz.)	Turpgillerden, yabanıl iri ve kalın yapraklı bir bitki	Lahana
Leçaqi	Baş örtüsü	Leçek
Leçeri (İmerkhevi Ağz.)	Meyve ve şeker kaynatılarak yapılan tatlı	Reçel
Leilegi (Achara Ağz.)	Leylek	Leylek
Leşi	Kokmuş durumdaki hayvan ölüsü	Leş
Loqanta (İmerkhevi Ağz.)	Lokanta	Lokanta
Macuni	Hamur kıvamında bir tür karışım	Macun
Mahane (Guruli Ağz.)	Bahane	Bahane
Maixoşi (Achara Ağz.)	Ekşimsi	Mayhoş
Makhara (Achara Ağz.)	Mağara	Mağara
Mandari	Etrafını kapatan alet	Mandar
Manşuri	Belge	Menşur
Maripati	1.bilmek; ustalık; beceriklik	Marifet
Masati (Acahra Ağz.)	Bıçak bilemekte kullanılan, çubuk biçiminde araç	Masat
Masxara	Güldürücü, eğlendirici	Maskara

Maşrapa	İçki, su içmek için ağaçtan yapılmış bardak	Maşrapa
Mavi	Mavi	Mavi
Mavtuli	İnce ip	Maftûl
Maxrama (Achara Ağz.)	Baş örtüsü	Makrama
Mecburi (İmerkhevi Ağz.)	Bir şeyi yapmak zorunda bulunan, zorunlu	Mecbur
Mecimeg (İmerkhevi Ağz.)	Çorba çeşidi	Mercimek
Meclisi	Meclis	Meclis
Medrese (İmerkhevi Ağz.)	Medrese	Medrese
Meedani	Alan, şehrin meydanı	Meydan
Mehari	Mehir	Mehîr
Mehele (İmerkhevi Ağz.)	Bir kentin, bir kasabanın resmî işleri bir muhtarca görülen parçalardan her biri	Mahalle
Meiva (İmerkhevi Ağz.)	Ağaçların yenilecek türden ürünü	Meyve
Melxemi (Achara Ağz.)	Melhem	Melhem
Memleqeti (İmerkhevi Ağz.)	Bir insanın doğduğu ülke	Memlelek
Merakhi (İmerkhevi Ağz.)	Bir şeyi anlamak, öğrenmek için duyulan, içten gelen istek	Merak
Merdivani	Merdiven	Merdiven
Meregi	Odunluk, samanlık, hayvan yemi deposu veya ahır	Merek
Mertexi, mertegi (Achara Ağz.)	Tahta	Mertek
Mezeluği	Gömütlük, sinlik	Mezarlık
Mezeri	Makber, kabir	Mezar
Meqtepi (İmerkhevi Ağz.)	Mektep	Mektep
Mexsuz (İmerkhevi Ağz.)	Özgü, özel, özellikle	Mahsus
Minqini	Olabilecek şey	Mümkün
Muasebeci	Muhasebeci	Muhasebeci
Muendisi (İmerkhevi Ağz.)	Mühendislik mesleğinden olan kimse	Mühendis
Mumi (İmerkhevi Ağz.)	Işık aracı olarak kullanılan bir nesne	Mum
Musapiri	Misafir	Misafir
Musandara (Achara Ağz.)	Evlerde yatak yorgan konulan yer, yüklük	Musandıra
Musapiri (İmerkhevi Ağz.)	Misafir	Misafir

Mustaği (Achara Ağz.)	Layık olan kimse	Müstahak
Muşabağı	Cumba, pencere kafesi	Muşabak
Muxi (Achara Ağz.)	Çivi	Mıh
Muxtali	Kötü durum, keder, hain	Muhanat
Muxtari (İmerkhevi Ağz.)	Köy veya mahallede oturunlarca seçim yoluyla göreve getirilmiş kimse	Muhtar
Muxuri (Achara Ağz.)	Mühür	Mühür
Nağara	Davul	Nağara
Nalçgari	Nal yapan	Na'l/-CI/-gar
Nali	Eşek, at yük hayvanlarının trnaklarına çakılan demir parçası	Nal
Nami	Hafif ıslaklık	Nem
Narai (Achara Ağz.)	Nar	Nar
Narinci	Turuncu	Narıncı
Navti	Gazyağı, neftyağı	Neft
Nazi	Naz yapmak	Naz
Naziri	Kasaya bakan kişi	Nazır
Nazuqi	İnce yapılı, ince	Nazik
Niaeti (Achara Ağz.)	Nihayet, sonunda	Nihayet
Nişani (İmerkhevi Ağz.)	Nişanlanma sırasında yapılan tören; iz, belirti	Nişan
Niqaxi (Achara Ağz.)	Nikâh	Nikâh
Nobetoba (Achara Ağz.)	Sıra, nöbet	Nöbet
Numuna	Örnek	Numune
Ocağı	Ocak, ateş ocağı	Ocak
Ocaxi	Aile	Ocak
Ocaxköri	Ailesi kör olsun, lanetlemek	Ocağı sönsün
Oda	Oda, ailenin yaşadığı evin odası	Oda
Odunaxça	Odun vergisi	Odun akçesi
Okha	Ağırlık ölçüsü	Okka
Okhari	Telli balıkçıl	Okar
Omaxiani	Hızlı, çabuk	Ömek
Ondaluxi	Komisyon vergisi	Ondalık
Orqati	İki kat	Kat
Ostati	Usta	Usta
Otağı	Büyük çadır, oda	Otağ
Oquli (İmerkhevi Ağz.)	Okul	Okul

Paçavra (Achara Ağz.)	Kumaş	Paçavra
Pagabaşi	Toprak için ödenen vergi	Paga
Palakha (Achara Ağz.)	Su tası	Palak
Palangi	Ev duvarları yapmak için yapılan basamak	Palanga
Pali	Fal bakmak	Fal
Pancara	Pencere	Pencere
Papaxçi	Papak yapan (soyisim: papaxçishvili)	Papak
Papuçi	Pabuç	Pabuç
Parça	Kumaş	Parça
Pardzi (Guruli Ağz.)	Tahmin	Farz
Pasturma	Etin parça parça kesilip üstüne soğan, biber, sirke koyulduktan sonra bir gün bekletilip kızartılmasıyla hazırlanan yemek	Pastırma
Pazmandi (Achara Ağz.)	Kolluk	Pazıbent
Paxiri	Bakır maddeni ve bu maddeden yapılmış kap kacak	Bakır
Paxraca (Achara Ağz.)	Bakırca	Bakırca
Peğamberi (Achara Ağz.)	Peygamber	Peyğamber
Pencera	Pencere	Pencere
Perece (Achara Ağz.)	Yüzü kapatmak için kullanılan örtü	Ferace
Peştamali (Achara Ağz.)	Önlük	Peştemal
Peşqiri	Havlu	Peşkir
Pexlivani (Achara Ağz.)	Kahraman	Pehlivan
piati(Achara Ağz.)	Fiyat	Fiyat
Pili (Achara Ağz.)	Fil	Fil (Far.)
Pinaçi	Kunduracı	Pine/-CI
Pinti	Aşırıderece cimri, hasis, tembel, beceriksiz, üstü başı pis, pasaklı	Pinti
Pirincluği	Pirinç tarlası	Pirinçlik
Pişmani (İmereti Ağz.)	Pişman olmak	Pişman
Poladi	Çelik	Polad
Postali	Askerlerin giydiği konçlu ve kaba potin, topuksuz ayakabı	Postal
Potini (Achara Ağz.)	Ayakkabı	Potin
Potograpi (İmerkhevi Ağz.)	Resim, fotoğraf	Fotograf

Puruni	Yemek, ekmek pişirmeye yarayan ocak	Fırın
Rabi	Allah, Tanrı, Rab	Rab
Raxati (Achara Ağz.)	Rahat olmak	Rahat
Rende (Achara Ağz.)	Marangozların kullandığı tahtanın püzürsüz olmasını sağlayan araç	Rende
Rişveti	Yaptırılmak istenilen bir işe yasadışı kolaylık sağlaması için ilgili görevlilere el altından verilen para, mal	Rüşvet
Rizği (Guruli Ağz.)	Yiğit, cesur	Irız
Saburavi	Lastik	"Bur- fiil kökünden
Saçie, saçi	Ekmek pişirilmesi için kullanılan yuvarlak çıkıklı bir saç	Saç
Sağabim	Herhangi bir şey üzerinde iyeliği bulunan, onu yasalara uygun olarak dilediği biçimde kullanabilen kimse	Sahip
Sağani	Bakır tabağı	Sahan
Sakve, sakvi	Tahtadan veya taştan yapılmış yatak	Seki
Salbaşi	Bir sal kaliteli odun için ödenen ücret	Sal başı
Salamandra	odalar arasında gezdirilebilen kömür sobası	Salamandra
Sandalie (İmerkhevi Ağz.)	Sandalye	Sandalye
Sarabaxi	Bahçe	Saray bağ
Sariai	Sarışın, külrengi, gri hayvanların özel ismi	Sarı
Saruği	Dinî insanların başlıklarına sarılmış beyaz ince kumaş	Sarık
Sedri/sediri	Ağaçtan yapılmış yatak	Sedir
Semsie//şemsie (Achara Ağz.)	Şemsiye	Şemsiye
Sevda	Özülmek	Sevda
Sialpe	Kahramanlık, yiğitlik	Alp
Siasamuri	Kısa ve az kıllı kuyruklu yumuşak tüyleri olan hayvan	Samur
Sicimi	İp, sicim liflerinden yapılmış ip	Sicim
Siçauqe	Hızlılık	Çabuk
Silacağı (Achara Ağz.)	Üst yüzeyi düzeltmek için kullanılan alet	Silecek
Silaxi (Achara Ağz.)	Silah	Silah
Silgi	Başlık, başa örtülen	Silgi

Sira	Aynı çizgi üzerinde yan yana ya da art arda dizilmiş olan şeylerin ya da kimselerin tümü; bu biçimdeki topluluğun durumu	Sıra
Siraca	At hastalığı	Sıraca
Sireği (Achara Ağz.)	Büyük sopa	Sırık
Sirma	Altın renkte olan saç	Sırma
Soi (Achara Ağz.)	Soy	Soy
Somari	Buğdaygillerden tahılların ölçü birimi noktası	Som
Sonğuli	Yırtıcı avcı kuş	Sungur
Soxaxi	Sokak	Sokak
Sumbuli	Dayanıklı süs bitkisi	Sümbül
Supra/სუფრა	Masa, sofra	Sofra
Supraci	Sofraya bakan, sofraya hizmet veren	Sofracı
Supurga (Achara Ağz.)	Süpürge	Süpürge
Suri	Sürü	Sürü
Surma	Sürecek, krema	Sürmek
Sutnene (Achara Ağz.)	Sütnine	Sütnine
Suzgi	Süzgeç, altı delikli kap, büyük taş	Süzmek
Şalvari	Bol şalvar	Şalvar
Şamdami	Mum koymak için bir alet	Şamdan
Şarapi (İmerkhevi Ağz.)	Şarap	Şarap
Şariti	Bağlamak için kullanılan ip	Şerit
Şeğavati	Kötü	Şekavet
Şeidi (Achara Ağz.)	Şehit	Şehit
Şeriat (Achara Ağz.)	Kurallar bütünü	Şeriat
Şişi (Achara Ağz.)	Şiş	Şiş
Şişliği (Tuşeti ağz.)	Çobanlıkta koyun kesmek için sıra tutmak; attığı bir koyun üzerinde bir koyun daha vermek	Şaşlık
Şişmani (İmerkhevi Ağz.)	Şişman	Şişman
Şuqi	Güneş'ten, Ay'dan, aydınlatma araçlarından vb. yayılan, nesneleri ve renkleri görmeyi sağlayan fiziksel enerji	Işık
Tabağı/tabakhi	Tabak	Tabak
Tabut	Ölünün mezara götürülürken içine	Tabut

	konulduğu bir tür sandık	
Taia (İmerkhevi Ağz.)	Dayı	Dayı
Taki	Tane, eşsiz	Tek
Talaşi (Guruli Ağz.)	Telaş, üzüntü	Telaş
Talatini	Küçük halı	Telatin
Taliki (Achara Ağz.)	Büyük tepsi	Talika
Talpaqi	Kalın bir kumaştan yapılmış başlık	Kalpak
Tamağı, damağı	Dişlerin yanındaki çıkıntı damak	Damak
Tamami	Cesur kişi	Tamam
Tamari	Damar, sinir; huy, karakter.	Damar
Tamaşoba	Oynamak, eğlenmek	Temaşa
Tanacori	Bir senelik dana ya da eşek sıpası, küçük su böceği	Dana
Tane	Adet, tane	Tane
Tapa	Küçük dağ, dağın başı, tepesi	Tepe
Tarağı	İki taraflı çekiç, taş yontması	Tarak
Tarakuağı (Tuşeti Ağz.)	Keten tarağı, yerde oturan kişinin dizlerinde büktüğü ip	Tarak, darak, tarağak
Tarxani	Özgür	Tarkan
Tarxuna	Tarhun	Tarhun
Tatarberagi	Tatar böreği	Tatar böreği
Tatari	Merhameti olmayan, kızgın insan	Tatar
Tavani	Tavan, evin damla tavan arasındaki yer	Tavan
Tavarcoxi, tavarcuği	Çobanın ekmeği	Davar
Tavaza	Saygı	Tavazu
Taya	Annenin erkek kardeşi, anne tarafından akraba	Dayı
Taxumi	Mahale, soy, kavim, akrabalık	Takım
Telugai (Achara Ağz.)	Kısa çorap	Terlik
Tembeli	Çalışmayı, iş yapmayı sevmeyen	Tembel
Terepi	Taraf	Taraf
Tespa (Achara Ağz.)	Tespih	Tespih
Tirpani, tripali (Achara Ağz.)	Tırpan	Tırpan
Tivtiki	Bir cins keçinin, ince, uzun, parlak ve yumuşak yünü, moher; tiftikten yapılmış	Tiftik
Tokmaci	Demirhanede çalışan kişi	Tokmak

	(soyisim: tokmacishvili: çekiç kullanan)	
Tolağı	Ayak ve kollara giyinen demir	Tolga
Tolmaci, talmaci, tvalmaci	Tercüman	Tolmaçı, tilmaçı
Topçi	Silah yapan (soyisim: topçishvili)	Top
Topi	Kumaş; tekstilde ölçme birimi	Top
Toprağı	Toprak	Toprak
Topraki	Küçük torba	Torba
Torba	Kalın iple örülmüş küçük torba, samanı koymak için kullanılır	Torba
Tori (Achara Ağz.)	El mendili	Tor
Toruni	Kızın veya oğlunun çocuğu	Torun
Toxa	Kemer tokası	Toka
Toxli	Bir yıllık kuzu	Toklu
Toxmaxi	Bulguru kırmak için kullanılan bir alet	Tokmak
Turpa	Çok güzel olan kimse	Turfa
Tusi	Duman, buhar	Tütsü
Tuta	Bir ağacın kara veya pembe renkte tatlı ve sulu meyvesi	Dut
Tuti	Papağan, konuşmayı seven, konuşan,dudu kuşu	Tuti
Tutuncakhi	Her aileden alınan tarım ile ilgili vergi	Tutunacak
Tutunçi	Tütün yetiştiren	Tütüncü
Tutxu	Hayvanlar için ödenen vergi	Tutku
Tutmaçi	İnce doğranmış hamur parçaları- nın yoğurtlu suda haşlanarak üzerine yağda kızartılmış soğan konmasıyla hazırlanan bir yemek çeşidi	Tutmaç
Uci	Yer adı, genelde sınır boyundaki yerler; sınırlarda yaşayan Türk kabileleri; sınırda yaşayan Oğuzlar'dan oluşan kabileler, genelde çok güçlü ve savaşçı insanlar	Uç
Ukumati (Achara Ağz.)	Hükümet	Hükümet
Ularci	Hayvanın başlığına veya tasmasına bağlanan ip (soyisim: ularcishvili)	Yular
Ulu	Büyük kimse	Ulu

Ulusi	İnsantopluluğu	Ulus
Umaci	Küçük civcivler için undan yapılmış bir yemek çeşidi	Umaç
Umuci (Guruli Ağz.)	Umut	Umaç
Umudi	Umut	Umut
Urba, uruba (İmerkhevi Ağz.)	Urba	Urba
Urdo	Ordu	Ordu
Uro	Büyük çekiç	Ur-, vur- fiil kökü
Uruba (Achara Ağz.)	Etek, kıyafet	Urba
Ustabaşi	Ustabaşı	Ustabaşı
Ustura	Keskin bıçak	Ustura
Uşxuni	Kıvılcım	Uçkun
Uzuqi	Parmağa takılan süs eşyası	Yüzük
Uxa	Ateşte kurutulmuş ince ekmek	Yufka
Uxlavi	Hamuru açmak için kullanılan bir metre uzunlukta tahta alet	Oklava
Valai (Achara Ağz.)	İnce başörtüsü	Vala
Varakhi	Kâğıdın, kumaşın örgülü kenarları	Varak
Vazna	Silah barutu kutusu	Vezne
Vexşi (Achara Ağz.)	Vahşi	Vahşi
Yağbilavi	Bıçak; balta bilemek için kullanılan yağ	Yağ/Bile
Yaila	Çoban veya inekleri sağan kadınların oturduğu yer; dağda yaz yaylası.	Yayla
Yaniqara	Hayvan hastalığı, beddua olarak da kullanılır.	Yan
Yatağı	Hayvanların tarlada, çayırda duracak, yatacak yeri	Yatak
Yazluği	Evin önüne yapılmış pencereli oda	Yaz lık
Yaxi	Bir beze sürülmüş merhem	Yağ
Yega	Dülgerlerin kullandığı törpüye benzeyen bir alet	Yega
Yelagi	Erkekler için kolsuz bir giysi	Yelek
Yerişi	Hızlı saldırı	Yürüyüş
Yiğiti, yiğidi, yiğitoba	Erkek, kahraman, cesur, korkmayan	Yiğit
Yoğki	Söylemeye gerek yok	Yok
Zambaxi	Zambakgillerden hoş kokulu ve iri çiçek	Zambak
Zanduki	Tahtadan yapılmış küçük kutu	Sanduka

Zapra	Karaciğerin salgıladığı yeşil, sarı renkte acı sıvı	Safra
Zilpi	Kâkül	Zülüf
Zurmuxti	Zümrüt	Zümrüt
Zurna	Boru şeklinde çalmak için alet	Zurna
Qabi	Yağ, petrol, mazot için kullanılan kap	Kap
Qaini	Eşinin erkek kardeşi, ağabeyi	Kayın
Qama	Kılıç	Kama
Qamari	Kemer	Kemer
Qamşi	Ucuna ip deri vb. bağlı vurma aracı	Kamçı
Qanada	Kapı kanadı	Kanat
Qapaği	Tencere kapağı veya başka kap kapağı	Kapak
Qapi	Tencere	Kap
Qardaşi	Aynı anne ve babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların adı	Kardeş
Qarairgaci	Ağır iş yapan işçi, ustanın çırağı ırgatı	Kara
Qaşavi	Hayvanları tımar etmek için kullanılan demir dişli fırça	Kaşağı
Qati	Kat, tabak, üst kısmı ağız	Kat
Qatmagaiğana	Ekmek dilimlerinın yumurta ile kızartıldığı bir yemek çeşidi	Katmak
Qatmari	Katlı kete	Katmer
Qavali	Salamuriye (düdük) benzeyen bir çalgı aleti, uzun düdük	Kaval
Qazma	Uzun demir ağızlı kazma aleti, çapa	Kazmak
Qelle (Achara Ağz.)	Buğday, mısır başı, veya tanelerin ortak ismi	Kelle
Qelpeti (Achara Ağz.)	Kerpeten	Kerpeten
Qeneri (İmerkhevi Ağz.)	Bir şeyin, bir yerin bitiş bölümü	Kenar
Qepini (İmerkhevi Ağz.)	Ölülerin, gömülmeden önce sarıldığı beyaz bez	Kefen
Qereste (Achara Ağz.)	Kereste	Kereste
Qesa (Achara Ağz.)	Küçük çuval	Kese
Qeski (Achara Ağz.)	Demir kesici	Keski
Qileri (Achara Ağz.)	Yemek ürünleri saklamaya bir yer	Kiler
Qilisa (İmerkhevi Ağz.)	Hıristiyan tapınağı	Kilise
Qira	Evin, her hangi bir mülkün zaman	Kira

	içerisinde para karşılığana verilmesi	
Qirişi (Achara Ağz.)	Hayvan bağırsağından yapılmış tel, esnek bağ	Kiriş
Qirva (Achara Ağz.)	Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinde babalık hakkı olan kimse	Kirve
Qirxsarçlı xanumi	Büyük hanımefendi, hatun	Kır saçlı hanım
Qişla	Kışlık yayla	Kışla
Qişmişi	Kuru meyve, kuru üzüm	Kişmiş
Qitabi (İmerkhevi Ağz.)	Kitap	Kitap
Qizila	Kırmızı öküz (özel isim)	Kızıl
Qolauzi	Yoldaş	Kılavuz
Qolbağı	Kadın bilekliği	Kol bağı
Qolga	Şemsiye	Gölge
Qoruxçi	Girilmesi yasak tarla veya yerin bekçisi	Korucu
Qosi	Büyük bakır kap	Kosi
Qoşbaşi, qoçbaşi	Baş direğine konulmuş üç ağaç	Koç
Qoşe/qoşa (Achara Ağz.)	Köşe	Köşe
Qulahi//qulaxi (Achara Ağz.)	konus şeklindeki şapka	Külah
Quli	köle, zavallı	Kul
Qulpeti (Achara Ağz.)	Aile	Külpet
Qureği (Achara Ağz.)	Kürek	Kürek
Quruti	Kuruttan yapılmış sulu çorba	Kurut
Qutuği (Achara Ağz.)	Kalın ağaç gövdesi, kesilmiş ağaç gövdesi	Kütük
Xakhani	Hükümdar	Kağan
Xala (İmerkhevi Ağz.)	Babanın kız kardeşi	Hala
Xalaiği (Achara Ağz.)	Kadın köle	Halayık
Xalati (Achara Ağz.)	İp	Halat
Xaliça	Kalça	Kalça
Xana/xane (Achara Ağz.)	Ev	Hane
Xancali	Silah olarak kullanılan, ucu eğri ve sivri bıçak	Hançer
Xandaki	Çukur	Kandak
Xangali	Tel, kurşun,boru gibi uzun ve bükülebilir	Kangal

	şeylerin halka biçiminde sarılması ile yapılan bağ; bu biçimde bükülmüş şeylerin her bir halkası	
Xani	Hükümdar, vali, han	Han
Xanumi (İmerkhevi Ağz.)	Hanım	Hanım
Xarazi	Terzi	Terzi
Xaşili	Bulgurdan yapılmış pilavdan daha kıvamlı mamaya benzer bir yemek	Haşlama
Xatibi	Söyleyici	Hatip (Ar.)
Xatuni	Hanımefendi.	Hatun
Xavlu (Achara Ağz.)	Havlu	Havlu (Ar.)
Xazine	Hazine	Hazine (Ar.)
Xeberi	Haber	Haber
Xedia	Hediye	Hediye
Xeinci	Altın, gümüş takı yapan, satan	Kuyumcu
Xeivani (Achara Ağz.)	Hayvan	Hayvan
Xemami (Achara Ağz.)	Hamam	Hamam
Xendeki (Achara Ağz.)	Çukur	Hendek
Xerami (Guruli Ağz.)	Yasak olan	Haram
Xisimi (İmerkhevi Ağz.)	Soyları bir olan, evlilik yoluyla aralarında bağ oluşmuş olanlardan her biri, akraba	Hısım
Xizani (İmerkhevi Ağz.)	Kaçan biri	Hızan
Xizari (Achara Ağz.)	Bıçkı	Hızar
Xizegi (Achara Ağz.)	Kar ya da buz üzerinde kayarak yol alan tekerleksiz taşıt	Kızak
Xiziri (Achara Ağz.)	Hizmetçi, yardımcı	Hızır
Xizmetci (Açara Ağzı)	Hizmet veren	Hizmetçi
Xizmeti (İmerkhevi Ağz.)	Hizmet	Hizmet
Xizmetkari	Hizmet veren	Hizmetkâr
Xoca (İmerkhevi Ağz.)	Hoca, öğretmen, büyük satıcı, tüccar	Hoca
Xonça	Üstünde yemek de yenilen hamur tahtası	Honça
Xorozi (İmerkhevi Ağz.)	Horoz	Horoz

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Türkçeden Gürcüceye bağlaçlar ve belirteçler listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 6. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Bağlaçlar, belirteçler

Gürcüce	Gürcüce Anlamı	Türkçe Kelime
Ancami, ancax	Yine de, zarzor, sadece, yalnız, anca	Anca
Artux	Hemen, artık	Artık
Belqi (Achara Ağz.)	Olasılıkla	Belki
Bila	De (bağlaç), bile	Bile
Çunqu, çunqi (İmerkhevi Ağz.)	Çünkü	Çünkü
Daha (İmerkhevi Ağz.)	Daha	Daha
Guia (Achara Ağz.)	Sanırım, sanki	Gûya
Halbuqi (İmerkhevi Ağz.)	Halbuki	Hâlbuki
Hama (İmerkhevi Ağz.)	Ama	Ama
Hem (İmerkhevi Ağz.)	Hem	Hem
Herhalda	Herhalde	Herhâlde
Hiç, heç (İmerkhevi Ağz.)	Hiç	Hiç
İahut (Achara Ağz.)	Ya da	Yahut
İşte (İmerkhevi Ağz.)	İşte	İşte
Meger (İmerkhevi Ağz.)	Meğer	Meğer
Zati (İmerkhevi Ağz.)	Zaten	Zaten

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Gürcüceye geçen Türkçe ünlemler listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 7. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Ünlemler

Gürcüce	Gürcüce Anlamı	Türkçe
Aman (Achara Ağz.)	Kızgınlık ve usanç anlatır.	Aman
Haigido	Hai yiğidim	Yiğit
Haide (İmerkhevi Ağz.)	Haydi	Haydi
Hani (soru zamiri)	Ya nerede	Hani
Haydabalam	Gitmek için kullanılan ünlem.	Bala

Keç, keç	Danayı dışarı çıkarmak için kullanılır.	Geçmek

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Gürcüceye geçen Türkçe fiiller listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 8. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: fiiller[75]

Gürcüce	Gürcüce Anlamı	Türkçe Kelime
Abalteba	Deriyi derin kesmek için alet kullanmak	Balta
Ağoceba	Ekmek için yeşillenmek	Koca
Akaspva (Achara Ağz.)	Kesmek	Kasap
Amokokva	Beddua, yok olsun, kökten kesilsin, yok olmak	Kök
Aseraveba	Hayvanalara nişan koymak	Sır
Asuseba	Utanarak, çekinerek durmak	Susmak
Aşiğoba (Achara Ağz.)	Aşık olmak	Aşk
Axortlağeba (Achara Ağz.)	Buharlaşmak	Hortlamak
Bağlama	Kapların, tencerelerin kaplanması	Bağla- fiil kökünden
Bairamoba (Achara Ağz.)	Eğlenmek	Bayram
Begçva, dabegçva	Beklemek, uzun süre beklemek	Bekçi
Belva, gada-belva	Ağaç dallarını kesimek	Bel
Bezrdeba	Bezmek, bıkıp usanmak	Bezmek
Çabatleba	Suyun içine düşmek	Batmak
Çalişoba	Yavaş yavaş iş yapamak, imkânlara göre çalışmak	Çalışmak
Çirqinoba (Achara Ağz.)	Çirkin bulmak	Çirkin
Çoki hkra	Çok yük dolaysıyla çökmek	Çökmek
Daarxataşeba (Achara Ağz.)	Arkadaş olmak	Arkadaş
Dabaşlva	Başlamak	Başla
Dabegçva	Bekçi etmek	Bekçi
Dabudaleba (Achara Ağz.)	Aptal olmak	Budala
Dacumleba (Achara Ağz.)	Çiftleşmek	Cümle
Daçaireba (Achara Ağz.)	Hayvan otlatılan düz ve nemli yerde hayvanlara ot yedirmek	Çayır
Daçariqeba (Achara Ağz.)	Dörde bölmek	Çeyrek

[75]Gürcücede fiileri oluşturan a- ve –eba, a- ve –va, da- ve –va, mo- ve eba, ga- ve eba ön ve son eklerin farklı varyasyonları kullanılmaktadır.

Daçenglva (Achara Ağz.)	Demir uçlar ile ip bağlamak	Çengel
Dadilimeba	Dilim dilim kesmek	Dilim
Dadingleba (İmerkhevi Ağz.)	Kulak vermek	Dinlemek
Dadurağeba	Üzülmek	Durak
Dagoleba (Achara Ağz.)	Göl	Göl
Dahapseba (Achara Ağz.)	Hapse girmek	Hapis
Daiaraleba (Achara Ağz.)	Kesmek, bıçaklamak	Yaralı
Dakolgaveba	Gölgelemek	Gölge
Damuxureba (Achara Ağz.)	Mühür koymak	Mühür
Danişanleba (Achara Ağz.)	Nişan koymak, nişanlamak	Nişanlamak
Daparçva (Achara Ağz.)	Parça parça kesmek	Parça
Dapetmezeba (Achara Ağz.)	Koyulaştırılmış meyve suyu	Pekmez
Dapişmenaba (İmerkhevi Ağz.)	Pişman olmak	Pişman
Darazeba (Achara Ağz.)	Razı olmak	Razı
Dasaxateba (Achara Ağz.)	Kol veya ayağı sakat olan	Sakat
Dasepileba (Achara Ağz.)	Yoksulluk içinde bulunan	Sefil
Datoplva	Toplamak	Toplamak
Daqoreba (Achara Ağz.)	Kör olmak	Kör
Duğunoba (Achara Ağz.)	Evlenmek, düğün	Düğün
Gacengeba (Achara Ağz.)	Kavga etmek	Cenk
Gahaqimeba (Achara Ağz.)	Doktor olmak	Hekim
Gaianğlişeba	Verdiği sözü tutmamak, zıtlaşmak	Yanlış
Gamosağlameba (Achara Ağz.)	İyileşmek	Sağlam
Gapuxareba (Achara Ağz.)	Fakir olmak	Fukara
Garezileba (Achara Ağz.)	Rezil bir duruma düşmek	Rezil
Gasersemeba (Achara Ağz.)	Aptal olmak	Sersem
Gaserteba (Achara Ağz.)	Sert olmak	Sert
Gazengileba (Achara Ağz.)	Zengin olmak	Zengin
Gaqerçeqeba (Achara Ağz.)	Gerçek, doğru olduğunu ortaya çıkarmak	Gerçek
Gaqesqineba (Achara Ağz.)	Düşünceli olmak	Keskin
Gaxazireba (Achara Ağz.)	Hazır olmak	Hazır
Mibucağeba (Achara Ağz.)	Köşeye atmak	Bucak
Mocazva (Achara Ağz.)	Büyülemek	Cadı
Musapiroba (Achara Ağz.)	Misafir etmek	Misafir

Şarapoba (Achara Ağz.)	Şarap içmek	Şarap
Şesilaheba (Achara Ağz.)	Silah almak	Silah
Talan	Yağma, talan etmek.	Talan
Tanioba	Tanımak	Tanı- fiil kökünden
Yolat tsasvla	Bir şekilde geçinmek, anlaşmak, huzurlu ilişki sürdürmek	Yol
Xarçuğloba (Achara Ağz.)	Harcamak	Harçlık
Xizmetoba (Achara Ağz.)	Hizmet vermek	Hizmet vermek

Aşağıdaki tabloda, incelenen kaynaklardan taranan Gürcüceye geçen Türkçe sıfatlar listelenmektedir. Listede yer alan ancak Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe aracılığıyla geçmiş kelimelerdir.

Tablo 9. Gürcüceye Geçen Türkçe Kelimeler: Sıfatlar[76]

Gürcüce	Gürcüce Anlamı	Türkçe Kelime
Aciği	Acı, yas, inat	Acı
Alaca	İnce ağaç, bitki dallarından örülmüş yatak	Alaca
Azğuni	Huysuz,azgın	Azgın
Başluğiani (Achara Ağz.)	Baş örtüsü	Başlık
Bolat	Bol, bolca	Bol
Buyuği	Büyük bıyık, çıkık bıyık	Bıyık
Cevheriani (Achara Ağz.)	Cevherli	Cevher
Çetini	Zor, çetin	Çetin
Durğuni	Hiç gülmeyen, durgun insan	Durgun
Dvizma, duzma	Düz, yontulmamış tavan	Düz
Duzi (İmerkhevi Ağz.)	Düz	Düz
Gozluğiani (Achara Ağz.)	Gözlüklü	Gözlük
Hersiani (Achara Ağz.)	Kızgınlık, öfke	Hırs
İaşli (İmerkhevi Ağz.)	İhtiyar, yaşlı	Yaşlı
İelugi	İyilik, saygılık	İyilik
İnatiani (Achara Ağz.)	İnatçı	İnatçı
Kasa	Kısa yol, kestirme yol	Kısa
Khanadiani (Achara Ağz.)	Kanatlı	Kanat
Khismiani (Achara Ağz.)	Kısmetli	Kısmet

[76]Gürcücede sıfatları oluşturan son eki –iani şekil kullanılmaktadır.

Kholai (İmerkhevi Ağz.)	Kolay	Kolay
Mecburi (İmerkhevi Ağz.)	Mecbur	Mecbur
Memnuni (İmerkhevi Ağz.)	Memnun	Memnun
Otuzbiri	Çok pahalı	
Pariani (Achara Ağz.)	Paralı	Para
Paximiani (Achara Ağz.)	Anlayışlı, akıllı	Fahim
Sağlami	Sağlıklı, sağ, tam meyve ve sebze	Sağlam
Suç, suçiani	Suçlu, suç işlemiş	Suç
Sungiani (Achara Ağz.)	Süngülü	Süngü
Şidetiani (Achara Ağz.)	Şiddetli	Şiddet
Şişmani (İmerkhevi Ağz.)	Şişman	Şişman
Talda	Gölge, evin serin bir tarafı	Dalda, dulda
Turuği	Eşkıya ,hep gezen, dolaşan çocuk	Toruk
Ubexto (Achara Ağz.)	Şanssız, bahtsız	Baht
Uheveso (Achara Ağz.)	Hevessiz	Heves
Ukhismeto (Achara Ağz.)	Kısmetsiz	Kısmet
Usilağo (Achara Ağz.)	Silâahsız	Silâh
Uğuri	Başarı, mutluluk, hayır, kısmet.	Uğur
Yabani	Suskun, yabani.	Yaban
Yamani	Çamın en güzel çeşidi	Yaman
Yana-yana	Dertli, yalnız yürümek	Yana yana
Yasağı	Yasak, yasaklama	Yasak
Yavaşi	Yavaş, sakin yürüyen	Yavaş
Yavnat	Sütsüz, yoğurtsuz, yağsız,etsiz.	Yavan
Yazgazma	Yazı geçirmiş dana	Yaz
Yazuği	Yazık, günah, zavallı	Yazık
Yerli	Yerli, önceden yaşayan ahali	Yer
Zengini, zengili (İmerkhevi Ağz.)	Zengin	Zengin
Qandiani	Kurnaz,aldatan insan	Kandır- fiil kökünden
Qaralti	Hayalet, insan hayaleti	Karaltı
Qurağı	Kurak, aşırı sıcak	Kurak

Kaynak: Türk Dili Kurumu, 2011.

www.nedirnedemek.com/kitap-nedir-kitap-ne-demek

7. Sonuç

‘‘Gürcücedeki Türkçe Kelimeler Üzerine Gürcistan’da Yapılan Çalışmalar’’ adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Gürcüceye geçen Türkçe kelimeler üzerine Gürcistan’da yazılan beş kitap, kırk makale, beş doktora tezi, Gürcüceden Türkçeye geçen kelimeler üzerine ise dokuz makale tespit edilmiş ve incelenmeye çalışmıştır. Çalışma sonucunda Gürcücedeki Türkçe kelimeler ile ilgili eserlerden yola çıkarak şu sonuçları elde edilmiştir:

Türkçe ve Gürcüce dil ilişkilerinin araştırılmasına Gürcü Doğu Biliminde yüzyıllardır büyük önem verilmektedir. En eski eser olarak, hiç şüphesiz, Sulkhan-Saba Orbeliani’nin Gürcüce Sözlüğü kabul edilmektedir. Eser XVIII. yüzyılda yazılmıştır ve Türkçe kelimeler hakkında çok önemli bilgiler içermektedir.

XIX. yüzyıldan bu yana yapılan çalışmalarda, Gürcistan Türkolojisinin kurucusu olan Sergi Jikia’nin rolü büyüktür. Ayrıca Tsitsana Abuladze, Nunu Gurgenidze, Ketevan Lortkipanidze tarafından yazılan eserler önemlidir.

Gürcüceye geçen, Türkçe kelimeler de olmakla birlikte; yüzyıllar süren Gürcü ve Türk ilişkileri, Gürcüce kelime hazinesi üzerinde belirgin, izlenebilir bir iz bırakmıştır. Türkçe kelimeler; ekonomi, günlük hayat, meslek, unvan gibi, Gürcücenin her alanında bulunmaktadır. Türkçeden Gürcüceye sadece kelimeler değil fiil, sıfat, bağlaç, belirteç, ünlem gibi dil ögeleri de geçmiştir. Çok sayıda Türkçe kelime de Gürcüce ekler getirilerek genişletilmiştir.

Kelime alış verişlerinde hem sesbilgisel hem de anlamsal değişiklikler olduğu görülmüştür. Ses değişikliklerinde ve ortaya çıkan ses olaylarında Gürcücenin kurallarının işletildiği ve açıklanabilir değişimler olduğu görülmektedir. Anlamların genişlemesini ya da daralmasının ise alıcı dildeki sosyal hayatla ilgili olduğu görülmektedir. Gürcü dilbilimciler de Gürcüceye giren kelimelerin anlamsal öz ve kullanım alanına göre, Gürcü realiteye uygun olarak ve Gürcüce kurallara göre değiştiğini belirtmektedir.

Kelime alış verişi bakımından her tarihî süreç kendine özgü özellikleri taşımaktadır. Tez çalışmasının sonucunda en fazla Türkçe kelimenin, Gürcistan’ın Achara ve

Samtskhe-Saatabago bölgelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Gürcistan'ın eski toprakları olan bu bölgeler, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyeti altında kalmıştır.

XIX. yüzyılda Doğu Anadolu'dan Gürcistan'a göç eden ve bugün Tsalka'da yaşayan, Türkçe konuşan Yunanların konuşma dili ile 1944 yılında, Sovyet Birliği tarafından Gürcistan'ın güney illerinden Orta Asya'ya göç ettirilen ve 80'li yıllarda Gürcistan'a dönen insanların bugünkü Türkçe konuşma dilinin özellikleri hem dilbilgisel hem de sosyolojik açıdan önemli özellikler taşımaktadır.

Gürcücenin günlük konuşma dilinde, yer isimlerinde ve özel isimlerde Türkçe kelimeler bugün de kullanılmaktadır. Günümüzde de Türkiye ve Gürcistan arasındaki sıkı siyasi, ekonomik ilişkiler ve insanlar arasındaki etkileşimler nedeniyle Türkçe kelimeler Gürcüceyi etkilemeye devam etmektedir. Bu sebeplerden dolayı, Gürcüce ve Türkçe dil ilişkilerine, dilbilimciler ve kültürler arası alan araştırmacıları büyük ilgi göstermektedir.

Kaynakça

Taranan Eserler

Abuladze, T. (1960). Sulkan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Lartuli''ndeki (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe anlamlar hakkında. *Gürcistan SSCB Bilim Akademisi Moambe Dergisi,* 2, 13-30.

Abuladze, T. (1962). Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Lartuli''ndeki (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe kelimeleri hakkında. *Gürcistan SSCB Bilim Akademisi, El Yazmaları Enstitüsü Moambe dergisi,* 4, 57-78.

Abuladze, T. (1993). Osmanlıca eserlerde bulunan Gürcistan ve onun siyasi bölgelerin adları. *Gürcistan ve Gürcülerin Adlarının, Yabancı ve Gürcüce Adları Dergisi*, 255-282.

Alasania, G. (1973). Kraliçe Tamar'ın tarihçesi eserindeki iki terimin anlamları hakkında. *Doğu Filoloji Dergisi*, 3, 205-210.

Arisoy, İ. (1998). Türkçe kelimeler Türkiye'de yaşayan ''Çveneburebi''nin konuşmasında (sesbilgisel ve biçimbilimsel analizi). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Tiflis: Gürcistan Bilimler Akademisi, G. Tsereteli Doğu Bilimleri Enstitüsü.

Avaliani, L. ve Kamushadze, G. (2004). Gürcüce ve ağızlarında *–CI* eki ile oluşan meslek adları. *Gürcüce Mirası*, 8, 20-25.

Avaliani, L. (2006). Kabazi, Xaiati ve Cara kelimelerinin sesbilgisel ve anlambilimsel analizi. *Cumhuriyet Lehçe Bilimi Verileri XXVI 2006*, 26, 11-12.

Bagaturia, N. (1998). Gürcücenin ağızlarında ve folklorunda (Khazaxi, Alani) Türk kabilelerinin isimleri. *Gürcüce Mirası*, 2, 37-40.

Bartaia, N. (2009). İoseb Grishashvili'nin Şehir Sözlüğü'ndeki doğu dillerine ait katışık kelimeler. *Perspective XXI*, 11, 25-34.

Chokharadze, V. (2013). Gürcücenin güneyi lehçesinde Türkçe kelimeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Batum: BatumiShotaRustaveli Devlet Üniversitesi.

Gabashvili, V. (1973). XI-XII. yüzyıllarda Gürcistan ve Türk dünyası. *Doğu Filoloji Dergisi*, 3, 92-99.

Gabeskiria, S. (1973). "Bağana" kelimesi hakkında. *Doğu Filoloji Dergisi*, 3, 219-222.

Gudiashvili, E. (1960). Tsalka bölgesinde kullanılan Türkçe konuşma dilinin bazı özellikleri hakkında. *Stalin Tiflis Devlet Üniversitenin Çalışmaları 91. Doğu Bilim Serisi*, 2, 197-208.

Gudiashvili, E. (1967). Türk ağızlarındaki bazı Gürcüce kelimeler hakkında. *Tiflis Devlet Üniversitesi Çalışmaları*, 121, 113-122.

Gudiashvili, E. (1973). Doğu Anadolu ağızları'ndaki Gürcüce iki kelime hakkında. *Doğu Bilim Filolojisi*, C. III, 141-145.

Gurgenidze, N. (1973). *Guria ve Achara ağızlarında doğu dillerine ait kelimeler*. Metsniereba Yayını. Tiflis.

Gurgenidze, N. (1973). Gürcücenin Meskheti ağzında Türkçeden alıntı kelimeler. *Doğu Filoloji dergisi*, 3, 226-228.

Gurgenidze, N. (1976). Gürcücenin Meskheti ağzında alıntı kelimelerin köklerinden oluşturulmuş yeni fiiller. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2, 121-124.

Gurgenidze, N. (1984). Gürcücedeki Türkçeden alınan patronymlerin yapı ve anlamları hakkında. *Matsne, Dil ve Edebyat Dergisi*, 4, 162-169.

Gurgenidze, N. (1989). Gürcücenin Tuşeti ağzındaki Türkçeden alıntı kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, 138-141.

Gurgenidze, N. (2005). Gürcistan'ın Dağ ağızlarındaki bazı alıntı kelimeler hakkında. *Perspective XXI*, 7, 49-53.

Gurgenidze, N. ve Jikia, M. (2008). Gürcüce antroponomisinde mesleklerle ilgili Türkçe kelimeler. *Nodar Shengelia Dergisi 75*, 133-137.

Gurgenidze, N. (2009). Türk ve Gürcü ağızlarının ilişkileri hakkında – Sesbilgisi. *Perspective XXI*, 11, 45-55.

Gurgenidze, N. ve Jikia, M. (2009). Gürcücedeki Türkçeden alıntı katışık antroponimler. *G. Tsereteli Doğubilimi Enstitüsünün dergisi, Orta Doğu ve Gürcistan*, 6, 16-21.

Güllüdağ, N. (2009). Artvin ağzındaki Gürcüce kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), 237-249.

İmedadze, S. (2013). Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Lartuli''de (Gürcüce Sözlüğü) Türkçe belirtilen bazı Arapça kelimeler hakkında. *Modern İnterdisciplinarism and Humanitarian Thinking*, 360-363.

İmedadze, S. (2014). Arapça kelimeleri Sulkhan-Saba Orbeliani'nin ''Leksikoni Lartuli''de (Gürcüce Sözlüğü). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kutaisi: Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi.

Jangidze, V. (1980). Türk ağızlarındaki Gürcüce kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyati Dergisi*, 2, 95-103.

Jangidze, V. (1983). Artvin, Şavşat, Artanuc, Ardahan ağızlarında Gürcüce alt tabaka kelime hazinesi. *Doğu Bilim Filolojisi*, 5, 81-87.

Jangidze, V. (1988). Azerice ve Türkçenin tarihini öğrenmek için Gürcüce alt tabaka kelimelerin araştırılması. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3, 139-143.

Jangidze, V. (2006). Kuzey-Doğu Anadolu Türk ağızlarındaki Gürcüce kelimeler (Kars, Erzurum, Çoruh, Ordu, Trabzon, Rize ve Çevreleri). *Perspektiva-XXI*, 8, 9-12.

Jikia, S. (1946). Türk dillerinde toplu (kolektif) işe dair bir Gürcüce terim hakkında. *SSCB İberia-Kafkasya Dilbilim Dergisi*, 393-398.

Jikia, M. (1973). Gürcücedeki Türkçe antroponimler. *Doğu Filoloji Dergisi*, 3, 211-218.

Jikia, S. (1984). Doğu dillerine ait kelimelerin tarihî. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, 172-176.

Jikia, M. (2008). *Kartvel ad hazinesinde Türkizmler*. Tiflis: Sitkhva Yayını.

Kamushadze, G. (2002). Gürcücenin İmereti ağzındaki bazı türkçe alıntı kelimeler. *Gürcüce Mirası*, 6, 204-207.

Kamushadze, G. (2006). Orta Asya'dan Gürcistan'nın İaneti köyüne geri dönenlerin Türkçe konuşma dili özellikleri. Yayınlanmamış Doktora tezi. Tiflis: Gürcistan Bilim Akademisi, G. Tsereteli Doğu Bilim Enstitüsü.

Kotashvili, L. (1981). Gürcüce masallarda doğu dillerine ait kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3, 81-92.

Kotetishvili, L. (1936). *Şifa Kitabi (XIII. yüzyılda Gürcistan'da Hekimlik).*Tiflis: Devlet Yayını.

Lortkipanidze, K. (1994). Orta çağ Gürcüce eserlerinde Türkçeden alıntı kelimeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Tiflis: Gürcistan Bilimler Akademisi Doğu bilimleri Enstitüsü.

Margvelashvili, I. (2013). Gürcücenin İmerkevi ağzındaki Türkçe kelimeler. *Modern İnterdisciplinarism and Humanitarian Thinking*, 368-371.

Nijaradze, S. (1971). *Gürcücenin Achara ağız ve kelime hazinesi.* Batum: Soviyet Achara Yayını.

Odilavadze, N. (2002). Gürcücedeki "Akimi/Ekimi ve Akimbaşi/Ekimbaşi" kelimelerinin tarihi hakkında. *Gürcüce Mirası*. 6, 144-148.

Orbeliani, S. S. (1685-1716). *Leksikoni Kartuli (Gürcüce Sözlüğü).* (Haz. İlia Abuladze). (1991). C.I, Tiflis: Merani Yayını.

Orbeliani, S. S. (1685-1716). *Leksikoni Kartuli (Gürcüce Sözlüğü).* (Haz. İlia Abuladze). (1993). C.I, Tiflis: Merani Yayını.

Rukhadze, L. (1973). Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimeler. *Doğu Filoloji Dergisi*, 3, 223-225.

Rukhadze, L. (1980). Gürcüce edebî dilde Türkçeden alıntı kelimeler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, 123-129.

Rukhadze, L. (1988). Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimeler hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi,* 4, 144-151.

Rukhadze, L. (1990). Gürcücedeki birkaç Türkçe kelime hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi,* 4, 121-124.

Rukhadze, L. ve Kahcarava, N. (2006). Türk dillerinden Gürcüceye girmiş birkaç alıntı hakkında. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2* (22), 61-65.

Rukhadze, L. (2009). Gürcüce Tarama Sözlüğündeki birkaç Türkçe kelime hakkında. *Orta Doğu ve Gürcistan*, 6, 22-26.

Saginadze, R. (1979). XVI-XVIII. yüzyıl Gürcüce eserlerinde geçen sosyal ve ekonomik alanlara ait Türkçe terimler. *Gürcistan Tarihinin Doğu Verileri*, 2, 107-119.

Shakulashvili, G. (1988). Yetim Gürci'nin şiirlerinde kentsel terimler. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3, 14-22.

Shervashidze, İ. (1979). ''Taiçi'' kelimesi hakkında bir not. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2, 103-109.

Şenel, M. ve Meskhidze, M. (2010). Gürcistan'ın Cavakheti bölgesi ağzındaki Türkçe söz varlığı. *Karadeniz Araştırmaları*, (Güz 2010), 217-241.

Tushmalıshvili, G. (1982). Zaza Panaskerteli'nin ''Karabadini'' adlı eserine göre bazı bitki kelimeleri hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyati Dergisi*, 1, 93-101.

Tushmalishvili, G. (1984). ''Yadiğar Daudı''daki bazı Türkçe bitki terimleri hakkında. *Matsne Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, 156-162.

Tushmalishvili, G. (1988). ''Yadığar Daudı''da Türçeden alınan birkaç kelime hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, 125-129.

Tushmalishvili, G. (1990). ''Yadığar Daudı''da geçen Türkçe birkaç kelime hakkında. *Matsne, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, 88-91.

Diğer Kaynaklar

Alasania, G. (2008). *Gürcüler ve İslamiyetten önceki Türkler*. Tiflis: Sakartvelos Matsne Yayını.

Berdzenishvili, N. (1984). *Gürcistan'ın tarihsel konuları*. C. I, Tiflis: Gürcistan Bilimler Akademisi Yayını.

Çubinov, D. (1840). *Gürcüce-Rusça-Fransızca Sözlük*. Santpetersburg.

Doerfer, G.(1965). *Türkische und Mongolische elemente im neupersischen.Wsb. II*.

Duduçava, İ. (2014). *Gürcü Türkolojisinin kurucusu: Sergi Cikia*. (Çev: İ. Üstünyer), Konya: Palet Yayınları.

Gogoladze, M. (2012). Bun-Türkler Kartli bölgesinde, efsane mi, gerçek mi? *Tarihsel-Etnografik Araştırmaları,* C. XVI, s.54.

Jikia, S. (1977). Gürcistan'da Türkolojinin gelişmesi. *Sovyetskaya Turkologiya*. No: 6, s: 30-39. Petersburg.

Kvantaliani, E. (2010). *Gürcüce-Türkçe Sözlük*. Tiflis.

Mroveli, L. (1955). *Kartlis Tskhovreba*. C.I. (Ed: S. Khaukhchishvili).Tiflis: Ganatleba Yayıncılık.

Mroveli, L. (1959). *Kartlis Tskhovreba.* C. II. (Ed: S. Khaukhchishvili). Tiflis: Sakhelgami Yayıncılık.

Sanadze, M. (2001). *Kartli'nin yaşamı ve Gürcistan'nin eski tarih çağı*. Tiflis: Sakartvelos Matsne Yayını.

Shanidze, M. (1992). *Kralların Kralı Davit'in yaşamı.* Tiflis: Metsniereba Yayını.

Shengelia, N. (1968). *Selçuklular ve Gürcistan XI. yüzyıl.* Tiflis: Metsniereba Yayını.

Türk Dili Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (11.baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dili Kurumu. (2012). *Yazım kılavuzu.* (27.baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Jangidze, V. Anadolu ağızlardaki gürcüce kelimeler (Türkiye'de halk ağızlardan derleme sözlük'üne göre). (Yayın yılı ve hangi dergide yayınlandığı tespit edilememiştir).

E-Kaynaklar

http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%TURK%20LEHCELERI/gulnare_gocayeva_gurcistanda_turkoloji.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2016)

www.nedirnedemek.com/kitap-nedir-kitap-ne-demek (Erişim Tarihi: 20.07.2016)